ANTI-LUCRETIUS,

SIVE

DE DEO ET NATURA.

TOMUS PRIMUS.

ANTI-LUCRETIUS,

SIVE

DE DEO ET NATURA,

LIBRI NOVEM.

Eminentissimi S. R. E. Cardinalis

MELCHIORIS DE POLIGNAC

OPUS POSTHUMUM;

Illustrissimi Abbatis CAROLI D'ORLEANS DE ROTHELIN
cura & studio editioni mandatum.

EDITIO PRIMA VENETA.

TOMUS PRIMUS.

VENETIIS,

Apud JO. BAPTISTAM PASQUALI.

MDCCXLIX.

SUPERIORUM PERMISSU.

SUMMO PONTIFICI
BENEDICTO XIV.

BEATISSIME PATER,

QUÆ *duo plurimum habent apud Deum hominesque sanctitatis, Religio & amicitia, ea me ad proferendum in lucem sacrum hunc Poëseos fœtum impulerunt, & eumdem nunc commendant benevolentiæ Tuæ, Tuæque pietati. Totum hujusce Poematis opus Religio concepit ac peperit: hæc amœnissimos splendidi ingenii lepores consecravit supremo Numini; hæc auctoris pectus inflammavit divino quodam afflatu ardoris, qui, ut in ipsius animo diuturnæ vitæ decursu debilitatus nunquam est, ita in opere vivit flagratque semper, longo tanti laboris tractu nunquam extinctus. Eadem etiam majores mihi fecit spiritus, ut natum suis auspiciis Carmen, in quo lineamenta quædam imperfecta reliquerat magni artificis impetus, quasi Apelleam tabulam aliqua ex parte conformare auderem; eadem nunc jubet munus hoc sibi pretiosissi-*

sissimum ad pedes Tuos deferri. Semper enim Te, SANCTISSIME PATER, *Religio tulit in oculis; ipsa Tibi primis ab annis tenerum pectus imbuit amore sui. Te suo statim impositum sinu fingere studuit ad eas artes, quæ supremam hanc, quam nunc obtines, dignitatem decent. Ideo Te collocavit in excelso Sionis monte sublimem, ut omnibus iis, qui pro Israele præliantur, signum exemplumque dares: atque adeo Te ipsius Dei Legatum in terris, Christique Vicarium, ultro sibi patronum deposcit is liber, in quo Cardinalis*, unus ex electis viris strenuis de cuncto Israel, *qui Moysis Christiani vigiliarum laborumque partem in se suscipiant, causam supremi Numinis adversus Atheos tuetur, & ad tuendam adversus Deistas Christi causam se se accingit.*

SED *& alio jure* SANCTITATI TUÆ *debetur pium hoc clientelæ vectigal. Quem auctori amorem reverentiæ plenum injecerant cognitæ* SANCTITATIS TUÆ *virtutes, is hujusce frontem operis alio nomine, præterquam Tuo, non sineret honestari. Omnium Naturæ & artis Miraculorum spectator elegans, sagacior etiam animorum æstimator, cum Italiam longo usu perspectam habere studuisset, inter plurima pulcherrimæ Regionis ornamenta, nihil ipsum & amore devinxerat magis, & admiratione commoverat, quam conspicua in Te, excellentis ingenii altitudo, prisca integritas, bonarum artium studium ingens, subactum litteris ac subtile judicium, tenerrima eadem & animosa pietas, ardor in Religionem generosus, omnes denique egregiæ dotes, quas intelligenti viro in* SANCTITATE TUA, *patefecerat conjuncta Tecum necessitudo: quem sane maximum ex Transalpinis itineribus fructum retulisse sibi videbatur. Me vero quem in intimos animi sinus penitus admiserat, hos de Te sensus, inter permultas magnificæ indolis opes, in illo sæpe deprehendisse profiteor. O Virum, & Tibi*, SANCTISSIME PATER, *& Ecclesiæ toti, & Patriæ, & mihi quoque eheu desiderabilem! quorum omnium gloriæ consulere me arbitror, dum illius consulo memoriæ. Hoc illustre monumentum ex quo deposuit in manus meas morientis amici manus, ipsius*

sius quidem animus & in Poemate spirans, & toto meo pectore acceptus, meque in opere perpeliendo adjuvans, suadere mihi non desiit, ut hunc sui ingenii partum Tuo potissimum patrocinio committerem. Hanc quam ex ipso mihi videbar audire vocem, secutus sum eo libentius, quod Tuarum ego quoque virtutum testis, & alloquii Tui benignitate non semel perfusus, summa erga SANCTITATEM TUAM *observantia, ac religiosissima veneratione cum præstanti Viro maxime consentirem.*

DUM *Tu igitur*, BEATISSIME PATER, *non moribus solum Tuis ac legibus, sed scriptis etiam purissimo Christianæ eruditionis succo imbutis, Ecclesiam exornas, accipe testimonium hoc sanctissimæ nostræ Religioni redditum ab Eminentissimo Cardinali, quem amabas, ab eo quem ipse amavit nunc oblatum* TUÆ SANCTITATI, *curasque meas velis Apostolica benedictione consecratas. Hanc unam laborum his in terris mercedem toto animo concupivit*

SANCTITATIS TUÆ

Obsequentissimus, humillimus
& addictiss. servus
CAROLUS D'ORLEANS DE ROTHELIN,
Presbyter & Abbas.

PRÆFATIO.

TANDEM exit in lucem multis ab annis efflagitatum opus, cujus per totam Litterarum Rempublicam fama late pervagata est. Quod enim in Principum virorum liberis publica exspectatio facit, ut eos vixdum ex incunabulis egressos multorum aures oculique prosequantur, eorum facta explorent, dicta omnia excipiant, spargantque in vulgus, affingant etiam aliquid aliquando; id in magni Cardinalis Poëmate, ex quo primum inchoatum est, evenisse mirum videri non debet. Nec sane obscurum esse poterat, quod in manibus tamdiu versaret Vir in tanta luce collocatus: ac præterea, cum id postulabat & ipsius rei natura & diligentia auctoris, ut in consilium adhiberet homines in maximis artibus, de quibus disputatio erat, præstantissimos; tum si quæ forte carmina recitaverat, eorum vis in audientium animos altius penetrans eos relinquebat aculeos, ut continere ipsi se non possent, quin eadem quoque, quantum memoria consequi poterant, proponerent aliorum admirationi. Hinc quasi subreptas auctori gemmas, iis ut opera sua distinguerent, multi protulerunt, cum Anti-Lucretium nosse pars urbanitatis putaretur. Itaque, quod necesse erat, factum est, ut, dum per ora manusque multorum versus illi volverentur, attrita quædam, quædam aucta, alia perturbata aut varie depravata in publicum pervenerint; nonnulla etiam, quæ deinde au-

ctor

ctor ipse maturiore judicio perpensa immutavit. Quæ igitur hactenus ex Anti-Lucretio derivata, nec satis sincera, passim emanarunt; ea jam integritati suæ reddita, nunc in ipso fonte haurienda proferimus.

Quanquam autem, qui libros alicujus post mortem auctoris edunt, de vita ipsius solent aliquid præfari, ut aut ab homine commendationem operi, aut ab opere laudem homini concilient, id nos tamen hoc in loco supervacaneum fore duximus. Talis ille Vir fuit, ut tot inter ejus decora vel minimum sit floruisse maxima gloria Poeseos: opus autem est ejusmodi, ut aliorum ejus factorum claritate non indigeat. Neque vero magnarum rerum quas gessit, memoria unquam intercidet, & gentis Gallicæ consignata fastis, & politissimorum ingeniorum præconio testata. * Nam in utraque Regia & Inscriptionum ac Litterarum & Scientiarum Academia vitam ipsius moresque eximia dicendi facultate persecuti sunt Viri iisdem doctrinarum artibus, quibus ipse præstitit, excellentes Bozius & Mairanius, qui quam laudis mercedem illustribus ingeniis post obitum persolverunt, eadem sibi mercede præclaram quoque famam paravere.

Ex duabus his laudationibus, quarum altera jam in manibus hominum versatur, altera hactenus audita tantum summum legendi desiderium reliquit, petenda est magni Cardinalis virtutum expressa effigies. Ibi octoginta annorum vita sic oculis subjicitur, ut in tam longo curriculo pars omnino nulla sit proprio suo splendore non insignis. Ibi debitam sibi admirationem vindicat ut a prima statim ætate maturos fructus efferens, sic in extrema virens adhuc, vigensque ingenium: animus ingens, in maximis negotiis exercitatus, ac variis Euro-

* Eloge de M. le Cardinal De Polignac, prononcé dans l'Academie Royale des Inscriptions & Belles-Lettres, par M. de Boze.
Eloge de M. le Cardinal De Polignac, prononcé dans l'Academie Royale des Sciences, par M. De Mairan.

Europæ gentibus ad patriæ ſuæ gloriam oſtentatus ; in proſperis non elatus, non demiſſus in adverſis, ſed utriſque altior & par ſibi : quanta mentis celeritas ! quanta excogitandi vis! quanta facilitas ac mollities ad omnium animos fingendi ſe ſe ac flectendi ! Neſtorea ut ſenectus, ſic ab ipſa juventute facundia, quæ ad ſenſus audientium cum ſuavitate afflueret & illaberetur. Hæc & alia, quæ vel in occulto majora ſunt, lenitas, humanitas, natum ad amicitiam pectus, deſpicientia divitiarum, quarum pretium nullum noverat niſi quatenus ad largiendum ſuppeterent, ſtudium tuendæ Religionis, quam ex ipſius cogitatione nunquam removit aut otii voluptas aut tumultus negotiorum, jam diſertiſſime tractata ſunt. Nos quibus tantum hunc Virum, quantus fuit, complecti totum non licet, ea duntaxat quæ ad Anti-Lucretii hiſtoriam pertinent, explicanda ſuſcipimus.

Cum e Polonia rediens anno 1697 Abbas Poliniacus in Batavia aliquandiu commoraretur, plurimis in colloquiis cum acutiſſimo viro Petro Baylio, ſed qui in cauſa Religionis tanquam in Sole caligaret, de iis quæ ſpectant ad Religionem velitatus eſt. Igitur incenſus ſtudio veritatis atque virtutis, concepit animo magnitudinem hujus operis, quo Lucretium Atheorum antiſtitem atque oraculum collato pede profligaret. Itaque paulo poſt in Boni Portus Abbatiæ ſeceſſu ſecluſus a negotiis ac ſibi redditus, quinque Anti-Lucretii libros conſcripſit. Hoc primum fuit Poematis rudimentum. Poſt quatuor annos Lutetiam reverſus de iis quæ chartis mandaverat, cum Malebranchio Metaphyſicorum principe communicavit. Is & propoſitum operis, & magis etiam opus ipſum admiratus, quædam tamen reprehendit : id enim impune licebat apud eum, qui moneri ſe quam laudari mallet : & ex perſpicaciſſimi Philoſophi monitis nonnulla auctor ipſe emendavit.

Vigebat tunc temporis diſciplina Carteſii. Hanc Poliniacus, dum primam Philoſophiæ navaret operam adoleſcens, in ſcholas advenientem viderat ; hanc ipſe ala-

criter exceperat sinu, adhuc a plerisque & a magistro etiam suo repudiatam, ac publica disputatione fuerat magna cum ingenii laude tutatus. Eam igitur quasi filiolam suam amplexabatur: cumque ex Cartesii sententia suam ipse sententiam instituerer, celeberrimos ætatis suæ Cartesianos consuluit, quos familiari cum ipso consuetudine junxerat consensio studiorum. Adhibuit etiam Bolæi censoris aures, teretes illas & superbas: is & annotavit quædam; & universum Poema, quod variis temporibus perlegit, prorsus consonum esse judicavit incorruptæ antiquitati. Denique haud fere quemquam præteriit Poliniacus aut doctrinæ aut ingenii laude cognitum sibi, quin ejus, cum facultas tulit, judicium periclitaretur.

Ex privatis doctorum hominum colloquiis in Aulam celeriter Anti-Lucretii fama perlata est. Exarsit repente apud omnes cupiditas ingens audiendi, legendi, exscribendi. Quinetiam eos Principes, quorum oculos & aures vel paulisper detinere magnum erat, tanta ceperat Anti-Lucretii admiratio, ut apud eos ex eleganti oblectatione in studium verteretur. Nam & Cenomanensium Dux primum librum in Gallicum sermonem transtulit; & eamdem operam in plurimis Poematis partibus collocavit Serenissimus Dux Burgundiæ; nec puduit natas ad sceptrum manus transferre se ad illud opus, quo pertractando ipsa Religionis arma tractari viderentur. Hos sobolis suæ lusus egregios cognoscere concupivit LUDOVICUS DECIMUS-QUARTUS, qui, ut erat ingenio magno, & acerrimo rerum optimarum sensu excellens, lectione mirum in modum delectatus, plurima memoriter complexus est; & ex iis quædam interdum palam Abbati Poliniaco e re nata alludens apposite proferebat.

Anno 1706 Romam a Rege missus Poliniacus, ut in Tremolii jam Cardinalis locum Auditor Rotæ succederet, suscepti laboris meditationem trans Alpes secum tulit. Nam ipse sibi Musæum in mentis recessu condiderat

rat omni litterarum elegantia cultissimum, quo se se libentissime proriperet, si nihil officii moraretur. Itaque in rheda, in strepitu, in ipsa turba facile secum ipse commentabatur.

Postquam ab erudito viro Lancizio medico suo multa de Anti-Lucretio præclara audivisset CLEMENS XI. ejus ut cognoscendi copiam sibi faceret, ab Abbate Poliniaco postulavit: cui pluribus in colloquiis recitanti, cum attentas aures præberet, vi Poeseos & Latini eloquii nitore mirifice capiebatur Summus Pontifex, qui maximis virtutibus eximiam litterarum intelligentiam addiderat. Ipsi quidem placebat minus doctrina Cartesii; sed eam tamen quanam arte Religioni quasi ministram ac famulam auctor adjungeret, mirari se fatebatur.

Nec deinde Ultrajecti, dum gravissimas totius Europæ curas agitaret Poliniacus, ipsi tamen suscepta ad tuendam Religionem studia exciderunt: quippe & subcisivis horis sermones ea de re conferebat cum eruditis Batavis; & primum operis librum recitavit doctissimo Clerico; qui cum multos versus mirabili memoriæ celeritate arripuisset, eos in menstrua scripta conjectos in publicum effudit: quo facto Poliniacum a pluribus recitandis absterruit.

Crescebat interim opus, cum quidquid progrederetur auctor, in vastiorem se altitudinem ac velut profundum invehi sentiret. Affluebat enim fecundissimum ingenium nacta uberrima materies: dumque cum Epicuro præliabatur, in ceteros etiam Atheos Epicuro velut auxiliares arma convertebat. Spinosam igitur obiter proculcavit: in Hobbesium ex transverso impetum fecit. Quin & in causa Religionis suspiciosus, atque *omnia tuta timens*, Lockium & Neutonum perstrinxit: quamvis hunc maxime ob Mathematicarum artium præstantiam admiraretur, & novam ejus de coloribus opinionem unus omnium maxime approbaret: quam etiam, ubi ea primum in Galliam appulit, a quibusdam doctis hominibus minus beni-

benigne exceptam publicis experimentis confirmavit. Et ipsi quidem gratias egit Neutonus plena urbanitatis epistola, qua se affirmabat maximo cum desiderio moriturum, si Anti-Lucretium totius Europæ votis tantopere expetitum legere sibi non contigisset.

Comparata igitur magna sylva rerum ac sententiarum, ita decreverat, absolutis adversus Atheos decem libris, novum adversus Deistas, quos vocant, certamen instaurare libris duobus, quibus & Religionis ab ipso Deo traditæ necessitatem, & propagatam ad nos a primo parente labem, & Christi divinitatem demonstraret. Id & in hoc ipso Poemate pollicetur; & in calce hujus operis ad alterum illud jam flectere currum videtur. Habebat etiam in animo, id declarare fusius; nihil aliud fuisse Idololatriam, nisi quamdam *hæresim*, quæ a primaria Religione in pravum deflexerat: quod paucis delibat, Libro nono, vers. 885.

Has magno Cardinali dignas cogitationes, quas diuturnæ vitæ spatio negotiorum moles non oppresserat, non ultimus etiam morbus & proximæ mortis afflatus excussit. Nec profecto nefas fuit Christiano morienti, respectare paulisper fœtum hunc suum, qui præsertim cœlestium rerum, quibus jam propior erat, imaginem objiceret. Cum igitur affectum dolore corpus in cubili versans, nihil usquam levamenti inveniret, mente adhuc integer, recordatus est carminum aliquot suorum, quibus Libro primo versu 1047, ægrotantem animum & rerum terrestrium cupidine jactatum ac nusquam quiescentem cum ægro corpore comparat. Hos scilicet versus, & omnis litteraturæ peritus, & in Italica versatissimus, imitatus erat ex his egregii Poetæ Dantis * Alighieri versibus,

- - - Simigliante a quella 'nferma,
Che non può trovar posa in su le piume,
Ma con dar volta suo dolore scherma.

* Dante, Purgat. Canto 6.

Hic

Hic autem a multo acriore magiſtro, proprio ſenſu incitatus, eamdem ſententiam verſibus cecinit aliquot pulcherrimis, quos a familiaribus quibusdam, qui aderant, exceptos ex eorum memoria delevit dolor, præter hunc ultimum Virgiliano affectu imbutum,

Quæſivit ſtrato requiem, ingemuitque negata.

Fuit hæc facundi ſenis, ut Tullii verbis utar, quaſi cygnea vox; ac paulo poſt a rerum divinarum contemplatione ad res ipſas perfruendas evolavit.

Relinquebatur jam celeberrimum Poema; ſed cujus varias partes variis temporibus perpoliendo, diſſolutas ac diſſipatas in unum corpus revocare nunquam curaverat. Hoc ut ederetur, opus erat amico, qualem Plinius * Octavio ſuo contingere exoptat, *& fideli, & erudito, & laborioſo, qui tantum curæ intentionisque ſuſcipere & poſſet & vellet*. Talem ipſi, blanda amicitiæ conciliatrix, conjunctio voluntatum atque virtutum paraverat illuſtriſſimum Abbatem Rothelinum; quem cum & ingenio ſagaci præditum, & in omni vitæ officio imprimis diligentem longo ſuaviſſimæ familiaritatis uſu fuerat expertus; tum præterea noverat tam amicum ſibi, ut quidquid á ſe commendatum foret, id ille habiturus eſſet ſuis rebus ſanctius & antiquius; tam ſtudioſum Religionis, ut ipſius defenſionem vel a quolibet alio profectam promovere ac tueri maxime paratus eſſet.

Huic igitur Cardinalis paucis ante obitum diebus Anti-Lucretium, pretioſiſſimam hereditatis ſuæ partem, in manus tradidit; ac ſedulo recognitum ederet-ne an ſupprimeret, liberum ipſi de tota re arbitrium permiſit. Is unus recenti Virgilio pro Tucca & Vario fuit. In medio dolore, quem ejusmodi amici funus intulerat, hoc unum ſolatii nactus eſt, ut creditum ſibi cariſſimi Viri fœtum omni cura foveret. Itaque vel rem ipſi Scriptori moleſtam ac difficilem impigre ſtatim aggreſſus eſt. Quæcumque exemplaria paſſim abierant, inveſtigare; ea tum

inter

* Plin. lib. 2. epiſt. 10.

inter ſe, tum cum iis quæ ab ipſo Cardinali acceperat, comparare; locos eosdem ſæpius ac varie ab auctore retractatos penſitare etiam atque etiam, ut poſtremam ipſius manum agnoſceret; totum Poema crebra lectione concoquere, ac mente & memoria comprehendere univerſum; tum conciſa minutatim ac ſine ulla nota confuſa innumerabilia fere additamenta, quaſi disjecta tantæ molis membra, ad quem quodque locum natum eſſet, in eo ſic includere, ut quadrarent: hæc & alia ejusmodi eo plus habuerunt laboris, quo magis tacitum & obſcurum. Id autem ut efficeret, induendus illi fuit ipſe Scriptoris animus: quod quidem aſſequi nullo negotio poterat, propter eximiæ indolis cognationem. Nam germana in utroque ingenii facilitas, elegantia, ubertas: ita ut opus ipſum tractari ſe non ſentiret aliena manu; nec tam amicus auctoris, quam auctor ipſe ſibi ſuperſtes edendo Anti-Lucretio incumbere videretur.

Nec tamen ſuo unius arbitrio ſtetit Rothelinus. Peropportune in Galliam adduxerat ſtrenua doctos homines pernoſcendi cupiditas illuſtriſſimum Abbatem Cerati, perpetuum Univerſitatis Piſanæ Rectorem, qui cum plurimas Europæ gentes, nobili doctrinæ commercio circumiret, quam ſecum magnam virtutis, humanitatis, ſcientiæ litterarumque famam attulerat, ubique reliquit ampliorem. Hujus limatiſſimo judicio, quod olim ipſe Cardinalis in opere conficiendo perſpexerat, in eodem digerendo plurimum uſus eſt Rothelinus. Quinctiam quoscumque noverat, qui aut de rebus ipſis, aut de poeſeos præſtantia judicare poſſent, eos omnes, quos potuit, modo adire ſingulos, modo congregare plures; recitandoque Poemate eorum ſententiam explorare: quam deinde ſecum ipſe diligenter expendebat, ne quid vel pertinacia, vel obſequio peccaret. Hos tam multos nominare longum eſſet, partim aut ſplendore honorum maximorum, aut litterarum titulis jam inſignes; partim ea modeſtia, ut cum eo qui nomina eorum efferret, fere proditionis agerent. Supererant etiam pauci, neque illi quidem infimi inter eruditos ordinis, quibus Anti-Lucretium

reci-

recitare in animo habebat: quorum omnium suffragiis, quod amicis sæpe testificatus est, ultimum quasi punctum addere decreverat ejus sententiam Viri, quem ut summum juris in Gallia dicundi moderatorem, ita supremum & severissimarum artium & politioris humanitatis judicem noverat; in quo Viro cum omnia, quæ apud cæteros quos adierat, collecta in unum ingenii ac sapientiæ subsidia reperturum se intelligebat, tum amantissimam Cardinalis, quem ille carissimum habuerat, recordationem. Is Anti-Lucretio, quem in ipsis olim auctoris manibus nascentem viderat, ipse versaverat, optimis consiliis non semel ornaverat, ultimus arbiter destinabatur; ut quemadmodum hoc Poema Viros non magis altissimo honoris gradu quam omni doctrina eminentes Davias & Passioneos in Italia monitores ac patronos habuerat, sic & haberet in Gallia Daguessæos.

Verum hanc tantam consiliorum opportunitatem Rothelino præripuit immatura mors: quam cum insanabili pectoris tabe jam propius obrepere sentiret, ne prius e vita discederet, quam debitam amico exsolvisset fidem, conscripta ad Summum Pontificem dedicatione, Anti-Lucretium nomine suo vulgandum, authentica pactione nobis commisit. Nos aliquot difficultatibus diutius, quam vellemus, retardati, opus bis posthumum, & parente & tutore orbatum, adoptandum nunc tradimus Religioni & Litteraturæ.

Absoluta jam Poematis historia, liceat nobis considere parumper ad tumulum illustrissimi Abbatis; & non sine lacrymis respectare eum, cujus luctuoso interitu Pietas, prisca Fides, Litteræ congemuerunt. Heu lenitas! Heu morum æquabilitas! Quis illo cum vitæ suavitate severior? Quis cum ingenii venustate sanctior? Quidquid supererat aut Religionis officiis, quæ prima semper apud eum fuerunt, aut temporibus amicorum, id totum concedebat otio erudito. Ut amans litterarum, sic in Litteratos propensus, & sibi & cæteris collegerat cum nummos antiquos, quam multos & elegantes! tum lautissimam

mam fupellectilem librorum, quibus commodandis non minus, quam legendis delectabatur. Inoffenfo vitæ curfu ad metam, quamvis cito, tamen placide provectus, in longo mortis fegniter adventantis profpectu, nullo fuo, magno & illuftris familiæ & amicorum gemitu, acerbo quidem fato, at æternitati maturus extinctus eft; perpetuo virtutum Chriftianarum tenore, fine ulla oftentatione, fibi per omnia fimilis & conftans; cujus fupremus dies id unum infigne habuit, quod ipfi fuerit recte factorum ultimus. Verum fuarum laudum ut intimum teftem, fic optimum interpretem habuit clariffimum Virum Freretum *, cujus ille probitatem ac fidem non minus, quam immenfam pene eruditionem fuerat conjunctiffima neceffitudine profecutus.

Sed ne tam diuturnæ exfpectationi moras etiam addere longior Præfatio videatur, pauca tantum fubjicientur, quæ noffe operæ pretium eft.

I°. Ex Libro nono, ubi Scriptor lampadem, ut ait ipfe, præferens, Lectorem in terræ, marifque vifceribus circumducere in animo habebat, ut ibi quoque fummi Artificis manum deprehenderet, nihil exftare repertum eft, nifi titulum & viginti quatuor primos verfus, in quibus Auctor ad novam hanc viam fe fe accingit. Eos vero verfus Lectori invidere religio fuit; cumque Libro decimo, quo collectis breviter prioribus faftigium imponebatur univerfo Poemati, deeffet ipfum caput, ejus quod reliquum erat, noni Libri principio Rothelinus fub alio titulo fubjunxit.

II°. Vix neceffarium videtur admonere Lectorem, in Lucretio refellendo, cujus in magna fœditate rerum fincerum maxime & caftum eft loquendi genus, ejus etiam verba quædam aliis infolita, veteremque ac fingularem dicendi fpeciem ac figuram fæpe Poliniacum expreffiffe.

* Eloge de Monfieur l'Abbé DE ROTHELIN, prononcé dans l'Academie Royale des Infcriptions & Belles-Lettres, par M. Fréret.

Quod si videbuntur interdum exprobrari Lucretio absurda quædam, quæ Lucretius a se dedita opera amolitur, ex attenta lectione patebit ea esse ejusmodi, quæ Poeta sibi minime constans alias rejiciat quidem; alias vero quasi manu reprehensa assumat. Et sane optandum est imprimis, ut postea nunquam Lucretius sine hujusce Poematis antidoto attingatur.

III°. Quanquam Auctor insistit plerumque Cartesii vestigiis, ab eo tamen aliquando discedit. Neutonum de coloribus, de natura ignis Boerhaavium, de quibusdam aliis alios audire maluit; veritati, si satis explorata esset, addictus uni. In ipso tamen hæsisse reperientur opiniones quædam, quæ jam fere obsoleverunt. Hujusmodi sunt cum alia nonnulla, tum quidquid affert tertio Libro, ut infinitum Atomorum numerum confutet. Respuit enim infinitum infinito majus aut minus; nec stare posse numerum infinitum statuit. Neque tamen erat in rebus Philosophicis ita peregrinus, ut quænam his de rebus opinio jam invaluisset, ignoraret. Sed ex lectione plurima & ex longissimæ ætatis usu satis intellexerat, ut quamlibet liberam civitatem, sic & artium egregiarum Rempublicam multis esse rerum conversionibus obnoxiam. Multas opiniones emergere viderat, quæ cum aliquandiu floruissent, ejectæ postea & explosæ fuerant; quasdam jampridem emortuas ac sepultas renasci & vigere. In eas igitur, quæ animorum potiri viderentur, non se se statim juvenili properatione conjecit. Ita se gessit in rebus Philosophicis, ut in Politicis vir cautus & prudens; qui quæcumque existunt studia partium, ad ea non vertit se se subito & circumagit, sed eventorum maturitatem opperitur.

IV°. Fortasse severioribus viris arrideant minus, quos ex Mythologia colores Poemati suo, raro quidem & parce, at interdum tamen illevit. Eos vero ita inspersos fuisse advertant, ut dum delectationi conducunt, nihil officiant veritati. Mythologiam enim aut Ethnicis loquentibus accommodat, aut ita opponit Epicuri & Lucretii somniis, ut hæc vel ipsis Fabulæ commentis ineptiora esse

ſe oſtendat. Cum vero primi Libri ſtatim initio reum peragit Epicurum, qui

- - - *Cœli tonitralia templa laceſſens,*

Eripuit, fulmenque Jovi Phœboque ſagittas,

hoc ita intelligi debet, non id Epicuro crimini dari, quod falſorum Numinum aras everterit; ſed quod, quæ ſola tunc in Græcia religio vigebat, ea ſublata, neque ulla alia ſubſtituta, omnem omnino Divinitatis cultum ſuſtulerit. Hanc eſſe Auctoris ſententiam patet ex his Libri noni verſibus:

Sic totum inſulſis deceptum fraudibus Orbem
Stulta Superſtitio pro Religione ſubivit.
Illam, Epicure, tuis merito convellere dictis
Fas erat: illa tuos verſus, argute Lucreti,
Promeruit; jam tum poteras præludere Vero.
Sed furor eſt, Divum impuras dum ſubruis aras,
Una ſancta Dei templa involviſſe ruina.

V°. Cum hujuſce Operis utilitas ad univerſos pertineat, ea ne fraudarentur, qui Latine neſciunt, cordi fuit illuſtriſs. Abbati Rothelino. Itaque operæ pretium fore credidit, ſi ad id Gallicam in linguam vertendum eum impelleret, quem idoneum ſapientiæ cum tanta venuſtate conjunctæ interpretem judicabat, clariſſimum juvenem De Bougainville, in Regiam Inſcriptionum & Litterarum Academiam ob maturiorem annis eruditionem nuper aſcitum. Hæc autem interpretatio ſummo ingenio ſummoque ſtudio jam concinnata, opus ipſum haud ita multo poſt ſubſecutura eſt.

His præmiſſis, jam audiendus eſt Vates ingens, dum ingentem cauſam tuetur, ſæpe quidem antea defenſam, ſed a libidinibus, quæ nunquam ſilent, ſemper impugnatam; & quæ nunc primum Latinæ Poeſeos inſigni-

bus prodit magnifice decorata. Nam quæ a Paleario, Scipione Capicio & aliis fortasse nonnullis Poemata de Religione naturali scripta sunt, ea cum hujusce argumenti partem tantum attingunt, tum Poeseos nitore quantum distent, ipsa lectione aperietur. Liceat hic coronidis loco subjungere versiculos aliquot, quos Abbas Rothelinus ab amico sibi traditos typis mandari optavit.

Palluit, hæc legeret tremulo dum corde Voluptas,
Languidulisque liber decidit e manibus.
Prodimur; illecebris Veri jam vincimur, inquit;
Prodimur; heu! nobis abstulit ille rosas:
Ausus & ablatas Rationi aptare severæ;
Jamque meos lusus perdere, lusus erit.

AR-

ARGUMENTUM
LIBRI PRIMI.

PROPONIT *quid hoc opere sit acturus: divinam Sapientiam invocat:* a v. 1. ad v. 33.

Quintium, quo nomine quemvis Atheum intellige, hortatur ut depositis præjudiciis, vacuas aures Rationi accommodet: a v. 33. ad v. 81.

Tum patrocinium Religionis adversus Voluptatem aggressus, 1°, *ostendit institutum Epicuri de subvertenda Religione, & unice colenda Voluptate, esse amicum libidini ac sceleribus; at moribus, humanæ Societati, Virtuti & Rationi infestum:* a v. 81. ad v. 471.

Adversus Epicuri defensores ostendit, eum non in Virtute Voluptatem, sed in Voluptate Virtutem positam velle; eversaque Religione, eversam simul ab Epicuro esse regulam omnem, non Virtutis solum, sed etiam Veritatis: a v. 471. ad v. 593.

Suffragantem Epicuro Hobbesii de justi origine sententiam obiter refellit: a v. 593. ad v. 647.

Concludit Doctrinam Epicuri de Voluptate exitiosam esse & insanam: a v. 647. ad v. 683.

2°. *Voluptatem cum Religione comparat, ostenditque a Religione demum petendam esse veram tum in hac vita, tum in futura felicitatem:* a v. 683. ad v. 1083.

Victa Voluptate, concludit Athei interesse plurimum, Deum, an sit, investigare: a v. 1083. ad finem.

ANTI-LUCRETIUS,
SIVE
DE DEO ET NATURA,
LIBRI NOVEM,
AD QUINTIUM.

LIBER PRIMUS.
De Voluptate.

MAGNUM opus aggredior, Quinti, de Numine ſummo
Dicturus. Quid enim toto præſtantius Orbe eſt
Quam Sator & Princeps Orbis? Quid dignius omni
Et cura & ſtudio & noſtræ conamine mentis?
Quid, ſi metimur vires, magis arduum & audax,
Quam rem infinitam brevibus comprendere chartis?
Rem, cauſam rerum, veram Rem: quam ſua partim
Oſtendunt celantque opera; & caligine luci
Permixta, veluti Solem trans nubila monſtrant.

INDE hominum mentes ſæpe in diverſa trahuntur,
Num fati nexu, an poſitæ vi legis eant res
Hinc alios dubitare quidem, at neſcire videmus
Cur dubitent; optare tamen ne funditus eſſet
Arbiter humani generis, Judexque tremendus.
Quin alios pellax Epicuri dogma ſecutos,
Fortunæ arbitrio Mundum permittere; & omnem
Conculcare metum, vitæ mortiſque futuræ
Securos. Tantum potuit ſuadere libido!

Hos contra bellum gerimus; Sectæque ſuperbæ
Relliquias vana pro libertate rebelles,
Et celebrem, quo ſe jactat mala turba, Poëtam
Obrue-

Obruere eſt animus, Muſaſque ad vera vocare.
Sed quid ego hic Muſas? Te Cauſa & Regula Mundi
Omnipotens, æterna Dei Sapientia, Virtus,
Et Mens, & Ratio, vitæ Dux optima noſtræ,
Ipſaque Lux animi, Te ſolam in vota vocabo.
Huc ades, & Vati longum da ferre laborem.
Per Te cuncta ſuo ſtant ordine, cuncta videri
Tandem, & nativis poſſunt emergere ab umbris.
In Te diſcendi nobis innata voluntas
Paſcitur, & veri nunquam ſatiata cupido.
Incute vim dictis, propriamque ulciſcere cauſam.

Tu vero, Quinti, præceps quem forte juventus
Incautum abripuit, legique inimica Voluptas;
Aut acris vigor ingenii, plerumque recuſans
Cum populo ſentire, jugo ſubduxit, & ævi
Impulit æterni magnum tentare periclum;
Pone modum, quæſo. Ne te auferat ebrius ardor,
Neu clauſos radiis oculos opponat apertis.
Indociles animi primùm compeſce tumultus.
Utere mente tua. Procul anticipata repelle
Judicia; & recto librans examine lances,
Hanc demum, audita cauſa, complectere partem,
Quam mens, & ratio veri ſtudioſa probabit.

O utinam, dum te regionibus infero ſacris,
Arentem in campum liceat deducere fontes
Caſtalios, verſis læta in viridaria dumis,
Ac totam in noſtros Aganippida fundere verſus!
Non mihi, quæ veſtro quondam facundia vati,
Nec tam dulce melos, nec par eſt gratia cantus.
Reddidit ille ſua Graiorum ſomnia lingua;
Noſtra peregrinæ mandamus ſacra loquelæ.
Ille Voluptatem & Veneres, Charitumque choreas
Carmine concelebrat: nos Veri dogma ſeverum:
Triſte ſonant pulſæ noſtra teſtudine chordæ.
Olli ſuppeditat dives natura leporis
Quidquid habet, lætos ſummittens prodiga flores.
Illius ad plectrum ſuſpirant mollius auræ;

Gratior & cœlo radius deſcendit ab alto.
Si terram aſpicias, nemorum tibi porrigit umbram;
Garrula per clivos elabitur unda virentes;
Lactea fertilibus decurrunt flumina campis;
Suave canunt pictæ volucres; perque humida prata
Nil niſi fecundoſque greges, armentaque monſtrat
Læta boum; ſaltant pecudes, pecudumque magiſtri.
Æneadum genitrix felicibus imperat arvis,
Aeriaſque plagas recreat, pelaguſque profundum.

Sic rident Muſarum hilari fucata colore,
Quæ de Cecropio mendacia fonte propinat.
Talia & hoſpitibus præbebat pocula Circe
Littore in Auſonio, fugit quæ cautus Ulyſſes.
Cujus ad exemplum potiori jure monemus,
Quem tenet illecebris captum ſapientia mendax,
Soligenæ ſpernat fallacia munera Nymphæ;
Ne rudat in ſtabulis, demens, ſub pelle ferina:
Hortamur, fugiat Circen, ac ſe ſibi reddat.
Numinis hic laudes, hic Numinis omnia plena.
Pieridum ſi forte lepos auſtera canentes
Deficit: eloquio victi, re vincimus ipſa.
Tu modo non ſurdam noſtris da cantibus aurem.

Quid ſtrueret, Divos olim qui finxit inertes,
Ac ſimiles nullis; confertaque ſemina rerum,
Et caſu cæcis inter ſe nexa catenis;
Æternas atomos quibus omnia nata gerantur;
Atque animos hominum pereuntes mortis ab ictu;
Ipſe libens aperit confidentiſſimus almæ
Præco Voluptatis, nulloque pudore fatetur.
Nempe gravi populos ſub Relligione jacentes,
Commoda cum fugere ac votis pugnare videret,
Noctis ob horrorem Stygiæ, ſtrepitumque Acherontis;
Aut ævum infelix corde inter gaudia mœſto
Ægre agitare metu Superum; & peccare trementes:
Continuo, ſortem gentis miſeratus acerbam,
Numinis & famam & cultum convellere primus
Inſtituit; Cœli & tonitralia templa laceſſens,

Eripuit fulmenque Jovi Phœboque ſagittas;
Et mortale manumittens genus, omnia juſſit
Audere, ac leti pulſo terrore beavit.

Ipse quidem veritus ſectam infamare recentem,
Jure dato ſceleri cunctis ſi cuncta licerent,
Haud nullo voluit cohiberi pectora freno:
Quin, duce Natura, certum moderamen in ipſis
Deliciis, ſic fama refert, ſervare ſolebat.
Non odio Vitii tamen, aut Virtutis amore,
Cui Vitium Virtusque nihil niſi ſomnia; tantum
Ne dolor immodici comes, aut extrema capeſſens
Lætitiæ, placidam temeraret forte quietem:
Aut æſtus irarum ex ambitione ſuborti,
Lictorumve metus, vel pro lictoribus ultrix
Cura ſecuta nefas, macularent præmia vitæ.

Sed non effuſos valuit componere motus;
Nec rexit, quas ipſe ſemel laxarat, habenas.
Quippe gubernator, dum perflant æquora venti,
Nutantem imprudens clavum ſi quando remiſit,
Nequicquam hortatur nautas, ut turgida vela
Colligere, ac tenſos properent ſolviſſe rudentes;
Quo venti fluctusque ferunt, volat avia puppis.
Aut ubi ſaxifrago longum obſtitit ardua moles
Torrenti, ſubito, ſi prima repagula frangas,
Cetera, qua data porta, furens perrumpet aquæ vis.
Ergo ſtravit iter vitiis, ſpe luſus inani,
Cum ſemel exegit moderantes omnia Divos.
Nec generi noſtro libertas reddita; verum
Mutati Domini: regnumque infrena cupido
Invaſit, quod erat Divum legisque ſupremæ.

Nam quis Juſtitiæ locus, aut quæ regula morum
Eſſe poteſt, dum nil præerit quod legibus æquis
Contineat mortale genus, doceatque vel intus
Congenito ſplendore animos, vel vocibus aures
Perſonet, ac poſſit certis oſtendere ſignis
Fasque nefasque? Boni ſiquidem jam nulla futura eſt,
Nulla

Nulla mali ratio; sed pessima & optima quæque
Vanus opinandi mos arguet. Omnia porro
Facta hominum in se se, conspectaque mente sagaci,
Laudis & opprobrii vacua invenientur; idemque
Prorsus erit facinus, leto eripuisse parentem,
Aut ferro, amplexus inter, jugulasse cruento.
Nam quod in his rebus genitrix Natura ministrat
Humano generi lumen, te judice vanum est;
Ipsa tibi cum lucis inops & cæca putetur.
Hinc scelus in tenebris admissum, obscuraque virtus
In pari erunt pretio; pendebit utrumque vagantis
Arbitrio vulgi, nec erit nisi nomen inane.

Quæ simul ebiberit vestro de fonte venena
Quilibet, in vetitum per se jam pronus & ardens,
Cui Natura ferox, cui sanguis pectore fervet,
Quique Deos temnens omnique timore solutus,
Crediderit sibi nil melius quam vivere laute,
Optatisque frui; post funera quemque futurum,
Qualis erat nondum genitus; casu omnia nasci,
Omnia dissolvi; nec formidabile nobis,
Dum sumus atque brevi mortales vescimur aura,
Esse aliquid præter luctum infestosque dolores;
Ecquid eum petulantem avidumque morabitur ultra,
Si modo conspectus hominum fugisse licebit,
Quin stupret, rapiat, jugulet, perimatque veneno,
Dum jubet ingenitus furor, & Regina Voluptas?
Nam quocumque animi protruserit impetus atrox,
(Quidquid in his rebus caveas, Epicure, monendo)
Illic votorum finis, supremaque meta est.
Nec Superis video demtis, quæ causa supersit,
Quæ ratio, cur a placitis sibi temperet unquam
Ille miser, tantos & frustra comprimat æstus.

Forte pudor, proprioque latens in pectore testis?
At, si nil peccasse putat, qui pœnitet ipsum?
Qui pudet? Iste dolor sceleris sibi conscia tantum
Pectora sollicitat, non est ea cura quietis:
Obtudit internos secura licentia morsus.

Nonne tuæ fuit artis eam obmuteſcere vocem,
Et ſacra congenitæ legis monumenta refigi;
Ne qua Voluptatis liquidos ærumna lepores
Inficeret, neu quis veniens temerarius angor
Rumperet alterius jucunda oblivia vitæ?
Si tales acuunt igitur mihi pectora ſenſus,
Ut me peccandi vehementius urgeat ardor,
Quam pudor aut metus; & nil me jam continet ultra;
Non modo fas fuerit cunctas infringere leges,
Peccare officium eſt, unum ſcelus eſſe pudentem.

Hæc in Ariſtippum convicia forte refundis:
Sed nec Ariſtippi fuerat ſententia pejor;
Solum e doctrina quæcumque horrenda ſequuntur
Democriti atque tua, veracior ille profeſſus.
Quippe ubi pro ſumma rerum, pro fine ſupremo eſt
Quod me delectat, cumque id mihi dulce videri
Non poſſit, quo comprimitur ſuccenſa libido,
Quin ego damnatam Venerem, quin furta maritis
Deteſtata ſequor, fraudes artemque Sinonum,
Et rabidos Bromii patris Evantumque furores?
Nam defraudari genium vetat alma Voluptas:
Ni potiar votis, mihi tunc dolor ingruit ingens;
Et nequeo, ſi me dolor afficit, eſſe beatus.
Quid me hominum leges, quid famæ cultus inanis,
Quid mala me tardæ revocent prævifa ſenectæ,
Forſitan & nunquam venturi incommoda morbi,
Cenſoriſve ſupercilium, quem ſibilat omni
Læta joco, plaudensque ſuo ſibi flore Juventus?
Quin urbem exuro patriam, ſi paſcere flammis
Crudeles oculos juvat, & ſuperare Neronem?
Namque Voluptatem ſequitur germana Tyrannis.
Ille Voluptatis læſæ reus, ille virenti
Pungendus thyrſo, ſibimet qui infenſus & hoſtis
Abſtinuit Venere & vino, graviora ſecutus
Conſilia; atque ſui domitor ſudavit & alſit.

Hinc tua non mirum ſi te ſchola prodidit olim,
Præceptiſque tuis tua per præcepta rebellans,

Se Cyrenæis gregibus commiſcuit ultro.
Nam cum crediderit demens, quæcumque doceres,
Quo potuit vitare modo, quæcumque vetabas?
Non ſuaſi ut facerent, ais, imo vivere juſſi
Pacatos, omnemque animo ſecludere motum.
Vivere juſſiſti pacatos! Qui bene nati,
Hoc ſine te faciunt; & qui male, ſi bene vivant,
Torquentur. Porro juſſiſti vivere lætos:
Cumque laborando, corpuſque animumque domando,
Lætitiam non inveniant, huc ſponte feruntur,
Eſt ubi lætitiæ ſeges, & fuga certa doloris:
Edocti per te ſibi nil poſt fata timendum,
Quidquid agant; ſibi nil ſperandum, quidquid omittant.

Sæpe Voluptatis cauſa mittenda Voluptas,
Adjicis; interdum juvat abſtinuiſſe cupito.
Vera canis, fateor: contrarius at tibi pugnas.
Nam tu, namque tui ſimiles clamare ſoletis,
Lætitia melius nihil eſt, pejuſque dolore.
Nonne Dionæi reſonant his vocibus horti?
Nonne, & jucundi cum fit jactura, dolori eſt?
Ergo, ne doleas, quodcumque placebit habendum
Jure tuo; nec honos, nec fas obſiſtere poſſunt:
Atque Voluptati laxæ immittuntur habenæ.
Sin autem abſtinuiſſe bonum eſt, illudque fateris;
Cur me infelicem, ſi Relligionis amore
Abſtineam, vocitas? Te ſum felicior ipſo.
Nam tu, ſi vincis, tua te victoria torquet,
Me mea delectat: ſi mavis denique vinci,
Quam ſic torqueri, confeſſus es: en data porta
Flagitio, vitiis retinacula nulla ſuperſunt.

Imo, inquis, ſuperant; pœnæ metus atque malorum
Quæ ſcelus & tandem patitur peccare libido.
At ſemel amota metuendi Numinis ira,
Cur levior multo turbaret pectora terror?
An contemptor ego Superum legiſque ſupremæ,
Humanas leges & judicis ora timerem?
Aut ſi me cupidum pœnæ brevis alligat horror,

Heu,

Heu, miser in laqueos recido, quos te duce fidens
Rumpere sperabam: jam me dolor & metus angit,
Jam moveor, cura sed deteriore subactus;
Et gravis ipse mihi censor, vix liber ab omni
Relligione, novas subeo similesque catenas;
Atque minus digna crucior formidine mentem.
Ah! meliora precor. Si cui mactanda Voluptas,
Est mactanda Deo. Neque enim peritura merentur
Sic aliis præponi alia, ut præsentia cedant
Venturis. Igitur tibi nunc hodierna libido
Imperet; aut ratio si qua est permissa futuri,
Sic caveas, ut sit melius præsente futurum:
Non, ut momentis redimas momenta, sed omne
Lucreris, parvi jactura temporis, ævum.
Nullus enim prudens terram versabit arator,
Si quantum illa sinu bis terque inversa recepit
Frumenti, tantum posthac sine fœnore reddat;
Omnis quippe leves labor irritus iret in auras:
Sed versabit, uti modico de semine largas
Eliciat segetes, ac messibus horrea rumpat.

AST Epicureus quamvis timor ille satis sit
Nonnullis, qui se ad tempus fortassis & ægre
Contineant; haud propterea virtutis amantes
Efficere, atque animis vitium restinguere posset.
Nam virtutis amor multum formidine distat
Carnificis, vel rumorum, vel carceris atri.
Plus vitii pœna, vitium execratur honestas:
Illo etsi posset felix evadere, nolit.
Nec tantum refugit maculari crimine dextram,
Aut complere nefas; etiam voluisse recusat:
Et merito: quid enim prodest absistere factis,
Si factorum alitur radix & causa cupido?

PLURIMA præterea non ulli obnoxia legum
Crimina patrari certum est, quæ tu quoque damnes;
Nam faciunt hominem nequam, tortoribus etsi
Non tradunt. Super his non currit calculus ater:
Nec reus arbitrium trabeati Judicis horret.

Immemor ut ſi quis benefacti damna rependat;
Si fremat invidia, cum fert ſua præmia virtus;
Non ſtet promiſſis; arcana recludat; avarus,
Mendax, conſilii maleſani ſubdolus auctor;
Aut fidei ſine teſte ſuæ concredita tollat;
Ambitione tumens & honorum ſedulus auceps,
Contendat maculis alienam aſpergere famam;
Annonæ gravitatem, ex qua diteſcere poſſit,
Aut patriæ cladem exoptet, funusque parentum;
Deneget auxilium rogitanti; prægravet omnes
Infra ſe poſitos, inopem viduámque gementem
Obterat; inſontem Judex pervertat iniquus
Venali trutina, & Dominæ ſuffragia donet;
Interea, quæ ſumma mali eſt, ſimulator honeſti.
Hæc, ſi aberit Deus ultor, in omnia proruet audax
Crimina, quem fallax trahit in tua caſtra Voluptas.
Et quidni faciat, quando nil ſanctius illi eſt?

Quod ſi talis erit, magis illum ut mitia facta
Delectent, nec tam violento ferveat æſtu,
Ut deſiderio potiundi victus & exlex,
Humani turbare velit conſortia cœtus;
Non ea doctrinæ laus eſt, quæ gaudia tantum
Imperat, ac ſuadet genio indulgere procaci;
Naturæ potius placidæ & tranquilla petentis,
Quam fortuna dedit, non ars formavit; & unus
Materiæ parit occurſus ſine lege vagantis.
Sic manſueta bidens, lætis quæ montibus herbam
Aut fruticum teneros apices innoxia carpit,
Non habet unde lupo ſe præferat, atque leonis
Carnivoram rabiem & truculentas arguat iras:
Scilicet hanc mitem, hos fecit natura rapaces.
Credo equidem a placidis dirum nil poſſe timeri:
Sed quonam ſe more gerent, quos tetra libido
Protrahit in vetitum, magis ex obſtantibus ardens?
Ceu violenta ſitis fervore accenſa febrili,
Quam decumbentis nunquam patientia vincet
Improba, ſed lymphæ ſolo placaveris hauſtu.

NULLA quies animo Thesei, dum Phædra sorore
Gratior incestum venis instillat amorem,
Ni Phædram abducat tacitus, pactosque hymenæos
Deserat. Infelix Ariadne! Nil tibi filo
Direxisse vias per inextricabile textum
Proderit, ac vitam immemori servasse marito!
Nec jurata fides, meritis nec præmia tantis
Debita, nascentem poterunt extinguere flammam!
Uritur interea culpæ sibi conscius heros:
Quid faciet? Placitone furens pugnabit amori?
Sedatur citius victrix, quam victa cupido:.
Hinc animo pax alma redit; pax ista, Voluptas.
Hæc, Epicure, tibi præludens, cogitat: ergo
Exsolvit nexus omnes, jura omnia rumpit
Perfidus; ignotis moribundam linquit in oris,
Ac duplices frustra tendentem e littore palmas.

NULLA quies animo Phædræ cum vidit agrestem
Hippolytum, nulla esse potest, ni vicerit acre
Pectus, & in thalamos persuaserit ire paternos.
Usque adeo insanit, tam diro carpitur igni
Filia Pasiphaes! Ergo contemta peribit,
Cogeturque mori! Sed non morietur inulta:
Privignum insontem perdet. Quot crimine ab uno
Crimina? Quot pravo cumulati in corde furores?

NATUS ad arma furit Macedo; ni perdomet Orbem,
Ipse sui est impos; domitus nec sufficit Orbis.
Dic age, dic Pella cesset regnator in urbe,
Ac dominos Asiæ Persas patiatur & Indos;
Quod tibi deterior tranquilla pace videtur
Gloria, tot curis, tam multo sanguine parta.
Nonne vides, magni quid Cæsaris una cupido
Turbarum excivit populis, quot in Orbe tumultus?
Quot nutu quassata viri sunt mœnia, gentes
Eversæ, quantis fluxit cruor undique rivis;
Cum de Pompeio ac cæsis de civibus egit
Et patriæ prisca de libertate triumphum?
Dic, ut consistat potius Rubiconis in ora;

Et

Et Romæ, cives inter gentemque togatam,
Secure vivat privata ſorte beatus:
Reſpondent ambo: ſedeas tu, quando ſedere
Tanta tibi; nobis eſt belligerare Voluptas.

Dicere non prodeſt igitur: mihi ſola cupido
In rebus ſervare modum; infeſtare quietem
Alterius fugio, mea ne infeſtetur; honeſtis
Artibus exornare animum, & virtute beari
Maluerim, quam deliciis, quæ corpora mulcent:
Talis erat quondam noſtræ dux ille cohortis.
Eſto: etenim tecum ſuper his contendere nolim.
At cunctos homines agitat non una cupido.
Illa tibi forte eſt: aliis diverſa probatur.
Porro quemque trahit ſua, non aliena Voluptas.
Quam ſi quisque ſequi, ne ſit miſer, absque futuri
Debeat intuitu, fas eſt quodcumque lubebit:
Et quo jure bonas tua te direxit ad artes,
Non alio impulſu, niſi quem dabat ipſa voluntas,
Te quia progenuit caſu Natura modeſtum;
Hoc ipſo pariter mea me in ſcelus omne vocabit,
Non alio impulſu, niſi quem dabit ipſa libido,
Si pravum caſu Natura crearit eodem.
Et floccifaciam quidquid ſuadebis honeſti,
Si bona nulla mihi, niſi quæ jucunda videntur,
Aut nihil hac vita melius proponere poſſis.
Nam jucunda meis hæc tantum ſenſibus eſſe,
Quæ deſiderio ſunt convenientia, novi.
At deſiderium in nobis ex indole noſtra
Naſcitur, ut certis veniunt ſua ſemina terris.
En tua lex igitur facit ut mihi, non tibi credam.

Postremo dices, ſi non formidine, ſaltem
Componi recta poterit Ratione Voluptas;
Quam non inſanam, non rerum extrema petentem,
Sed medio volumus contentam, ut leniter illa
Gens humana frui valeat mortale per ævum:
Quo ſe more gerunt etiam ſine Numine gentes.
Verum quæ nobis Ratio eſt, quam dicere rectam

Jure

Jure tibi liceat; noſtræ qui munia mentis
Omnia, quin ipſas & mentes turpiter uni
Fortunæ tribuis? Quæ certa lege reguntur,
Hæc recta eſſe queunt; ſed in his quæ forte cadentes
Progenerant atomi, nil certum, nil quoque rectum eſt.
Nativam qui legem internaque dogmata neſcit,
Seque putat caſu factum, nihil ille profecto
Cum recta commune ſibi Ratione fatetur.
Nam quod percipimus, fortuna eſt; atque ita quondam
Formari poterant homines, ut falſa putarent
Quæ nunc certa putant, & bis duo quinque viderent:
Pravum etiam & ſtultum, quod nunc laudabile ducunt.
Tale Voluptati frenum injeciſſe quid ergo
Te jactas, quod inane jubes vanumque putari?

Nam quod apud Sinas, ubi Solis prima renati
Tela micant, ſtudio celebres, legumque peritos
Fama refert quoſdam nullo mercedis amore
Virtutem colere, ac Vitium formidine nulla
Pœnarum toto certatim excludere regno;
Non tamen eſt aliqua ſine Relligione, nec omni
Speque metuque vacat ſpecioſa hæc Regula morum,
Et componendæ lex ferme Stoica vitæ.
Æternam ſaltem normam, Verique Bonique
Nativum exemplar non inficiantur, & Orbis
Neſcio quam veluti Rationem immotaque jura,
Quorum a legitimo minimum deſciſcere cultu
Non modo grande nefas, ſed & irreparabile damnum.
At quæ jura tibi, quæ lex, quæ norma, quis ordo
Quem non intulerit caſus, menſve edita caſu?
Nil ſolidum tibi, nil verum, niſi ſola Voluptas.
Unde Voluptatem penes eſt adſcribere rebus
Juſtitiæ ſceleriſque notam, & jus dicere menti:
Ut ſua cuique Deus jam fiat dira cupido.
Sic & Junones proprias, Genioſque Deoſque
Reſtituis, caſu nobiſcum & ſorte creatos.
Propria nam quidquid Natura requirit ab uno
Quoque hominum, hæc ipſi Venus eſt, Venus omnia ſubdens,
Hoc cohibenda minus, quo quid vehementius ardet.

Non aliter quam ſi patulo Neptunus hiatu
Aggeribus ruptis Batavos exundet in agros,
Clauſtraque diſſiliant valido concuſſa Tridenti:
Mergitur omnis humus: quæcunque ferocibus undis
Objicies fruſtra, Neptuni tetra vorabit
Ingluvies: rabido ſatius parere furori;
Donec ſponte ſua refluat, Corisque remiſſis,
Ingentes demum liceat ſarcire ruinas.

Quod ſi permittam rectæ Rationis ut uſum
Agnoſcas, atque id nusquam variabile lumen
Præficias & judiciis & moribus, ut ſint
Ad normam; nobis ergo ſimul eſſe fateris
Nonnihil ingenitum, quo libera facta regantur,
Ante Voluptatem; nec princeps amplius illa
Cenſeri poterit, nec vitæ regula noſtræ:
Imo pernicies hominum tabesque nefanda,
Illius indomitos Ratio ni temperet æſtus.
Talis ad humanos uſus convertitur ignis;
Optimus ingratum membris depellere frigus,
Extinctamque diem noctis reparare per umbram,
Et mollire cibum, & ſuccos extrudere plantis,
In calcem, in vitrum lapides mutare peruſtos,
Et ferrum coquere & nigris fornacibus aurum:
Quem ſi incauta manus tractaverit, ecce cremantur
Tigna trabesque domus; tectis furit excita vento
Flamma vorax; trepidi fugiunt per compita cives;
Fit clamor gemitusque; volant contagia peſtis
Horrida, quæ nullis poterunt ſuccumbere lymphis;
Templa ruunt; omni de culmine depluit imber
Torridus; everſæ fumant ſuper ædibus ædes;
Urbs ubi magna fuit, cinerum tolluntur acervi.
Fervida ſic toto bacchatur in Orbe Voluptas,
Ac genus humanum vitiis graſſantibus implet.
Hanc ſi forte jugo ſubigas Rationis amaræ,
En ſubverſa tibi ruit a fundamine moles;
Nilque novi profers, quod non Academia pleno
Dixerit ore tonans & Porticus atque Lyceum.
Quod ſi debuerit Rationem anteire Voluptas,

Ipſæ

Ipſa ſui & noſtri domina eſt, frenumque recuſat.
Tum Ratio genitrix virtutum & regula vitæ,
Serva Voluptatis tibi, non Regina videtur.
I nunc, & vitium verbis obvolve modeſtis.

Sunt qui Gaſſendo freti duce, ſic Epicurum
Defendant, nullum ut jactent genus huicce petitum
Eſſe Voluptatis, niſi quod Virtute paratur.
Hi fraudem ignorant Virtutis nomine tectam;
Fallacique viro nimium patienter adhærent.
Nempe quid eſt Virtus, quid Honeſtas, judice Graio,
Quem verbis luſi tanto dignantur honore,
Tantis immeritum ſcribendo laudibus ornant?
An Recti conſtans atque obfirmata cupido,
Contra delicias, & cuncta pericula contra,
Propoſitique tenax, vel cum maleſuada Voluptas
Obſtiterit, terrorve minantiaque ora Tyranni?
Non ita; ſed placiti, quodcumque ſit, integer uſus,
Absque dolore, metu, vel ſollicitudinis umbra.
Illa; ſupercilio rigidi ſit digna Catonis;
Eſt, Epicure, tibi ridens & blandula virtus,
Carpere delicias caute, vitaque fruiſci.
Non quod honeſtum in ſe pulchrumque eſt, hoc tibi gratum:
Nam ſi eſſet, quid Socratico, quid Pythagoreo
Tramite diſtares, quid Religione ſevera?
Sed tibi quod gratum, ſejuncta labe timoris
Et curæ, ſubito culpa vacat, atque decorum eſt.
Abs te non igitur poſita in Virtute Voluptas,
Aſt in ea Virtus; tantum ars eſt rite fruendi
Natura, non Naturam Ratione domandi.
Sed Virtus nulla eſt, niſi cum frenata Voluntas
Subditur imperio rectæ Rationis, & omnes
Continet affectus, noſtro qui pectore ſurgunt,
Edomitosque jugo reprimit, ſi quando rebellant.
Et quo majores poſcit victoria curas,
Tanto nobilior, tanto magis inclyta Virtus.

Quorsum ergo tot conſiliis monitisque ſalubres
Se primum docuiſſe vias Epicurus Athenis

Jactat, & ad mores totum applicuisse regendos
Ingenium, veræ ante alios Virtutis amicus:
Si, quam voce tenus laudat, re interficit ipsa?
Demsit ubi, quidquid moderatur gaudia mentis,
Invitat cunctas moderanda ad gaudia mentes.
Non scelus, at sceleri subjunctum sæpe dolorem
Detestatur: id est, scelus ipsum diligit, imo
Commendat, si forte metu aut mœrore vacabit:
Et stimulos acres jam sponte ruentibus addit.
Est-ne igitur toties hominum instiganda libido,
Invisis abscedat uti, vel amata sequatur?
Quam si præceptis arcendam a crimine censes,
Ne vaga prorumpat; cur hæc evertere tentas,
Quæ vestris longe momento & robore præstant?
Nam si, dum Superos tremimus, dum fulmen Olympi,
Terribilesque minas iramque Tonantis, & Orci
Supplicia, æternosque Erebi exhorrescimus ignes,
Peccamus tamen, ac terras scelera omnia mergunt;
Quid, si vindictæ nullus timor? Undique cædes,
Undique flagitia; atque hominem natum esse pigeret.

Si Virtutis eras avidus, rectique bonique
Tam sitiens, quid Relligio tibi sancta nocebat?
Aspera quippe nimis visa est? Asperrima certe
Gaudenti vitiis, sed non Virtutis amanti.
Ergo perfugium culpæ, solisque benignus
Perjuris ac fœdifragis, Epicure, parabas.
Solam hominum fæcem poteras devotaque furcis
Devincire tibi capita, indignæque patronus
Nequitiæ tantum scelerisque assertor haberi;
Cui tales animos viresque atque arma ministras.
Degener ille Bonis etenim non ingruit horror
Quem perimis: sibi nec restingui Tartara poscunt,
Quos bene gesta satis tranquillant; ipsaque morum
Integritas, & parta quies moderamine casto
Vindicat a misera longæ formidine pœnæ.
His procul anguicomæ strident crepitantque flagellis
Eumenides; procul his æterna incendia fumant.

Declamatorem, Quinti, me ſorte vocabis,
Quod Juſtum Rectumque Epicuri a mente recidam;
Illum nec patiar titulo Virtutis abuti;
Atque hilarem Sectam probrorum aſpergine tanta
Commaculem. Verum hancce notam ſibi ſolus inuſſit
Ipſe lubens, Mundo cum legem, ac legis abegit
Latorem; & noſtræ lumen Rationis oriri
Ex atomis voluit cæcis, ac ſorte coactis.
Rectum nempe quid eſt? Illud quod regula firmat:
Et Juſtum? Quod lex faciendum præcipit: ergo
Lex ubi nulla, nihil juſtum eſt; ubi regula nulla,
Nil rectum eſſe poteſt. Ratio Virtuſque peribunt;
Numine ſublato, neque lex, neque regula perſtant:
Ergo nil juſti, nil recti permanet usquam:
Filia Fortunæ Ratio eſt, fictitia virtus.
Incipe nunc adeo, fallax Epicure, videri
Qualis es; ac tandem mentitos exue vultus.

At non attendis, Ratio dum innata fugatur
Moribus ex hominum, atque animis proſcribere Juſtum
Conaris, pariter Verum ſimul omne fugari.
Nam Ratio noſtros non tantum dirigit actus,
Aſt etiam quæ ſunt nobis extraria cernit
Intuitu firmo: nec falli cauta veretur;
Nam ſilet in dubiis, donec lux clarior umbras
Diſpulerit: cum ſplendor adeſt, teſtatur adeſſe,
Judicii tum certa ſui; & quod judicat, hoc eſt.
Nam ſi res aliter quam clare conſpicit, eſſent,
Mentem perfida lux & non mage tuta tenebris
Falleret æternum; nil certi affulgeret unquam:
Quin & vis animi fœde omnis vana jaceret;
Et nunc inter nos quæ verba cupidine Veri
Conſerimus, ſonitu in ventos ferrentur inani.
Certum igitur nobis & ineluctabile, quidquid
Perſpicue viva Rationis luce videmus.
Verum ex fortuito concurſu principiorum
Si mentes noſtras & lucem effinxeris illam,
Quo pacto, tibi quod certum eſt, verum eſſe probabis?
Caſus erit quod jam tibi ſic appareat. Imo

Sic potuere tuæ conjurgi semina mentis,
Ut se aliter, quam sit, res omnis præbeat ipsi;
Et quæcunque tibi jam nunc manifesta videntur
Quo manifesta magis, magis hoc contraria Vero
Sint in se: quod si acciderit, temere omnia dicis.
Majus parte sua totum nunc credimus omnes;
Est fortasse minus: duplicatis quatuor, octo
Confieri; fortasse novem gignuntur. At illud
Haud quisquam dubitat se se, dum cogitat, esse:
Quidni etiam hoc falsum? Rationis lege peremta,
Et lucem extinguis. Tua si doctrina manebit,
Ut Justum nihil est, Verum nihil esse necesse est,
Et quo Pyrrhonem gladio jugulare solebas,
Hoc temet jugulas, hoc tu procumbis eodem.

Sed novus auxilio venit exspirantis amici
Defensor, Justum nativa lege doceri
Qui negat, Hobbesius: nam prædicat arte repertum.
Cum cœpere homines ad propria commoda nati,
Atque sui tantum revera semper amantes,
Alternis certare odiis, ac vivere rapto;
Tunc, inquit, ne vis late daret omnia pessum,
Ut pater & natus germanique, ut vir & uxor,
Ejusdemque loci possent convivere cives,
In cœtus hominum quasdam Prudentia leges
Intulit ad commune bonum; queis publica sensim
Utilitas, longique mali experientia, quanquam
Invitos, timor imprimis parere coegit.
Hæc est, Hobbesium si consulis aut Epicurum,
Justitiæ, nec non & Religionis origo.

Qui de Justitia, de Religione profanus
Hæc sine teste refert, liquido se prodit utrique
Infensum; sed nil aliud probat. Haud ego gratis
Fingere vana sinam. Vilescit origine tali,
Nec vera est Virtus, quam sola creasse putatur
Utilitas. Tamen hoc ipso victoria quædam
Obtigerit nobis, omen pignusque triumphi.
Cum sine Justitia, sine Religione fatetur

Non

Non potuisse hominum genus a feritate nefanda
Primitus averti, sequitur, si neutra manebit,
Pristina continuo redituram ad crimina vitam.

Protinus hic possem, ni quem sequor ordo vetaret,
Pectoribus nostris inscriptam ostendere legem,
Et Fas conspicuum Rationis lumine puro,
Ante etiam Plebiscita aut consulta Senatus;
Et Naturam atque Justi Verique magistram:
At ne digrediar, præsens in tempus omitto.
Hoc tantum dicam : si nulla Bonique Malique
Stet natura prius, legum quam edicta ferantur,
Jus nil juris habet; sed leges cæca libido
Condidit, & fluxo posuit fundamine: vano
Juri servire, injusto est servire Tyranno.
Nam cum ex arbitrio jus pendeat omne, juberi
Id pariter potuit, posita quod lege vetatur;
Quodque jubetur, idem potuit quoque lege vetari.
Jam vero commune bonum , quo nititur uno
Hobbesius, ridenda viri commenta refellit,
Et sua cum discors ludit Sententia : quippe
Si leges commune bonum genuisse putatur,
Ergo aliquid, nondum prognata lege, fatendum est
Esse boni : sua sunt igitur discrimina rebus.
Quin etiam, quo vecordem male protrahit error
Hobbesium ! Solis si justa injustaque dicat
Legibus enasci, sequitur, minus esse nefandum,
Insontis letale viri in præcordia ferrum
Ultro demersisse, fidem quam solvere pactam:
Cum tunc demum hominem crudeli perdere dextra
Cœperit esse nefas, ubi pacto fœdere se se
Libera gens voluit prohibenti subdere legi.

Sed qui concedunt Jus Fasque fuisse necessum,
Ne propriis rueret vitiis humana propago,
Neve sui malesanus amor corrumperet Orbem,
Declarant quam sit per se exitiosa Voluptas,
Qua scelerum inventrix alitur crescitque cupido.
At quid susceptum fuerat mihi nempe probandum,

O Quinti? Posita semel impietate Lucreti,
Exundare nefas. Ut apertis Æolus antris
Cum subito celeres emisit carcere ventos,
Illi obluctantes immensa per æquora currunt,
Spumososque cient horrendo murmure fluctus,
Terrorem, exitium, noctemque & fulmina portant,
Ac Cœlum & terras confertaque nubila miscent:
Sic vitia invadunt Orbem resoluta catenis,
Dum regnat Stygis atque Dei secura Voluptas.

Dic age: si qua foret regio sine legibus ullis,
Ac sine consilio, sine Principe, libera, qualem
Absque Deo Terram esse jubes: ubi præmia nulla
Virtutem, nullæ sequerentur crimina pœnæ;
Sed neque Virtutis nomen, neque criminis esset;
Verum quisque sibi Deus & Rex; hanc-ne libenter
Incoleres? In ea velles traducere vitam?
Spinosæ teneant illam, teneant Epicuri.
Attamen hocce boni genus est, quod lege soluta
Relligionis, homo Graius provexit in Orbem:
Hoc populis donum, hanc pacem promisit habendam.
Letiferum certe munus dedit. Hæccine tantis
Laudibus & famæ lituo modulisque Camœnæ
Decantata viri Sapientia: quem neque magnus
Amphitryoniades, etsi tot monstra peremit,
Nec Dea quæ glandem simila mutavit eduli,
Vitisatorque pater, flavo nec Apolline natus
Morborum domitor, Sectæ si credimus isti,
Humanam in gentem meritis æquare valebant?
Scilicet egregium specimen bonitatis, iniquos
Solari, mercede sua fraudare merentes!

Cœtibus humanis ergo damnosa nocensque
Disciplina viri: sedenim bona nulla, neque ipsa
Quæ cupidis mendax tanto promisit hiatu,
In mortale genus confert; ea gaudia præter,
Quæ sine doctoris monitu sat cognita cunctis.
Nugaces velut aurifices pro divite vena
Fumum dant avidis, & spem sine messe perennem:

Credulus interea, pascit quem vana cupido,
Dum falsis inhiat, veras deceptus in ignem
Fundit opes, & avaritia rem decoquit ipsa.
Tales, qui fidunt Epicuro, crede futuros:
Ornatus animi virtutes, intima Recti
Semina, divitias humanæ gentis, amorem
Numinis & fratrum disperdunt futilis ergo
Lætitiæ; quam si revera quisque sequatur,
Ipse parum sibi, nil reliquis conferre valebit.
Nam te sæpe monet Lucretius, ut tibi tantum
Provideas faciasque satis, nec cetera cures.
Sic & Graius homo prius hortabatur amicos,
Ne quis ab ingenti studio, variisque molestum
Redderet officiis hoc tempus labile vitæ;
Indueretque graves collo subeunte catenas,
Aut aliena gerens, Populive negotia tractans,
Aut miserans inopem, aut lacrymans in funus amici.
Sic animum Sapientis in omnibus esse volebat
Lentum, & vitandi causa mœroris inertem,
Ut domui, patriæ, toti esset inutilis Orbi;
Nescius impense quidquam sibi velle suisque;
Frigidus in cunctos & plumbeus, inque parentes;
Præcipue memor intactam servare quietem,
Deque sodalitio tantum decerpere, quantum
Hinc propriæ augerentur opes artesve fruendi;
Uno contentus se se, sibi deditus uni.
Ipsa nec eximitur tali de lege Voluptas.
Sic etenim constans in libertate tuenda,
Qua sine nil suave est, lepidum nihil atque venustum,
Atticus hic vester, multo ut sermone sequaces
Edoceat, qui sit mediis in floribus angor
Spinarumque metus, nimio si ardore legantur.
Propterea nexus animorum & vincla perhorrens,
Volgivagam Venerem præfert unius amori:
Proh pudor! En igitur pigræ sapientia Sectæ!

Quos vero tenet assiduus flagransque gubernat
Relligionis amor, non detrectare laborem,
Non studiis animum certant exsolvere rectis,

Non

Non & pervigiles in publica commoda curas
Abjicere; at conſanguineis, patriæque libentes
Impendunt operam; ſolis nec ſemper amicis,
Aſt etiam ignotis. Nec tantum pectore mœſto
Cum lugente dolent, ſed re ſolantur egenos,
Atque favent miſeris: neque enim pretioſa recuſant
Vincula, queis hominum cœtus Natura ligavit.
Quin etiam bello, cauſiſque forenſibus adſunt;
Solliciti, cum res humeris commiſſa requirit;
Tranquilli tamen interius, quod iniqua peroſi,
Nil faciant, niſi quæ Ratio ſinit, imperat, urget;
Nilque boni linquant; quoniam pietate docentur,
Quid Deus imprimis, quid mens ſibi proxima teſtis,
Fœderis humani quid jura gradusque repoſcant.
Si neſcis, habet ipſa ſuos Heroas, alitque
Relligio; ſedenim ſtimulis melioribus illos
Exacuit, quam ſpes incertæ laudis, & auri
Exitioſa fames, ac turbidus ardor honorum,
Quæ lacerant animos cuppedine cuncta vorantes,
Et ſuadent plerumque nefas. Mortalibus autem
Nil ſuadet pietas, quod Recto abſcedere poſſit;
Cum nil reſpiciat, præter jus fasque ſeverum.
Dic ab utro melius fuerit cultoribus Orbis
Conſultum, Graione viro, cui ſola Voluptas
Et lex & Deus eſt; an eo qui Numen adorat?

SED quoniam non vi, non aſſuetudine morum,
Non caſu incerto, non ſcripta lege, ſed ipſo
Ducimur inſtinctu Naturæ, ut quisque putemus
Amplectendum illud quod nobis utile ſumme eſt:
(Hoc innatum homini ſaltem non eſſe negabis)
Hinc ſequitur, quo quid plus utilitatis habebit,
Per ſe naturamque ſuam, durumve placensve
Id fuerit, reliquis eſſe omnibus anteferendum.
Ergo paciferæ ſi Relligionis amore
Nil erit utilius, ſi peſtiferis Epicuri
Commentis nil pejus erit, quod utrumque probatum eſt;
Relligio vincat, noſtræ ſit regula vitæ.
Ex illa ſiquidem venit obſervantia natis

In patres, famulis in heros, & civibus omnes
In rerum dominos: dominis venit ille vicissim
In cives amor; unde quies ac firma potestas.
Quisquis enim vere Supremum Numen adorat,
Sentit se partem populi per mutua vincti
Officia; hinc alios proprium si vertat in usum,
Se deberi aliis. Vestro sed dogmate contra
Nil tutum superest; regnat pro jure libido;
Ridetur pietas, puerilis dicitur error;
Ipsa cadit Virtus, nativaque destruitur Lex;
Quam qui non audit, se tigribus atque leænis
Æquat, & humani cœtus convincitur hostis.
Omnia namque ad se referens, se cogitat unum
Vivere, cum vivat multis e millibus unus:
Centrum se mundi, rerum caput, atque Tyrannum
Fingit; & ipse suo, quæ non sunt subdita, subdit
Imperio; pariterque volens & peccat & errat.
Hinc natæ, Stygio tanquam de gurgite, voces,
Non dicto, non officio, pactisve ligari
Prudentem, sed temporibus servire paratum:
Regnandi causa violari posse sacrum jus:
Nec parcendum illi quem læseris. Impia sane
Dogmata, corruptæ præcepta nefaria Sectæ!
Hæc Epicureis aconita oriuntur in hortis.
Indomitus veluti quadrupes ubi frena momordit,
Par levibus ventis rapitur celerique sagittæ;
Exspatiatur agris, & fossas transilit audax;
Tum si forte tubam, aut equitis crepitantia flagra
Audierit, cursum ingeminat, fugit ocior Euro,
Inque leves nebulas volucri pede spargit arenam:
Jussus restrictis tandem subsistere loris,
Non equitem sentit, non lora; sed impete cæco
Fertur, anhelantem donec fessumque relinquat
Spiritus, ac tumidos vincat labor ipse furores.
Haud secus illecebris diraque cupidine raptus,
Pectore sacrilego qui Sanctum Numen abegit,
Dissimulat quidquid verax & conscia Recti
Alto corde monet Natura, neque audit habenas:
Exhau-

Exhauſtus tandem jactante libidinis æſtu
Concidit, incaſſum ſuſpirans viribus ægris.

Et certe cum nullus homo ſit ſolus in Orbe,
Qui datus eſt cunctis æquali jure fruendus;
Publica privatis præferri commoda debent:
Namque homines præſtat ſimul omnes eſſe beatos,
Quam delectari, reliquis mœrentibus, unum.
Sic quivis aliena examine ponderat æquo.
At quoties res noſtra agitur, cenſere quod æquum eſt,
Haud minus ac ſi res aliena ageretur, & ipſo
Naturæ ductu, & recta Ratione jubemur;
Nec monitore opus eſt, qui ſuadeat iſta docendo.
Ecce ego ſum & vivo; nil me mihi carius ipſo eſt;
Hinc vitam ſervare mihi, & ſervare beatam
Debeo, quantum in me fuerit: ſi debeo, juſtum eſt.
Aſt alii vivunt; his ſe nil carius ipſis;
Vitam adeo ſervare ſibi, & ſervare beatam
Jure pari debent: quod ſi fecere, probandi:
Si damnes, eadem faciens, injuſtus es. Ergo
Quiſquis juſtitiam ſequitur, ſi judicat inter
Seque aliumque, hoc præſtet idem diſcrimine nullo,
Quod duo diſceptans inter, neque nomine notos.
Qui faceret Juſto inſiſtens & iniqua recuſans?
Haud dubie neutri permitteret alterius rem
Aut vitam eripere. Hoc igitur ſibi ſentit & ipſi
Non licitum. Sentit partem ſe totius Orbis:
Quoque modo partem toto videt eſſe minorem,
Hoc etiam humano generi plus, quam ſibi certe
Deberi. Lux eſt eadem quæ pandit utrumque.
(Hæc libaſſe ſatis; dicentur pluribus olim.)

Effera tantum igitur potuit ſuadere malorum
Impietas, non Relligio; quæ prava coercens
Corda metu, ſpe recta fovet; cunctiſque ſuum jus
Spondet, & humanas vetat obbruteſcere mentes.
Quod ſi ductores Danaum, Calchante magiſtro,
Tentarunt fato lacrymabilis Iphianaſſæ

(Gran-

(Grande nefas) claſſi celeres arceſſere ventos,
Ac læſum ultricis Numen placare Dianæ,
Non hæc vera Dei fecit reverentia; fecit
Cæca ſuperſtitio & vani fallacia Vatis.
Sed talis nunquam immites cecidiſſet ad aras
Hoſtia, veſani dira ambitione parentis
Juſſa mori, ni cauſa mali damnoſa Voluptas
Sacrilego Paridem prius inflammaſſet amore;
Ut jure hoſpitii violato, turpis adulter,
Raptam Helenam, bellique faces in Pergama ferret.

Verum, ne ſperes arte hac te poſſe beari,
Quæ lætis æternum inhians & amara repellens,
Libera jucundo tentat præcordia ſenſu,
Dic mihi: num tibi res ſuccedunt, optime Quinti,
Ex animo ſemper, reſpondentque omnia votis?
Nam, ſi reſpondent, felix ſane unus in Orbe es;
Conceſſoque hominum nulli te munere jactas.
Quanquam haud adſcribes proprio bona tanta labori,
Aut Sophiæ: neque enim rerum creat illa futuros
Eventus, at ferre monet quicunque creantur;
Nec dat Fortunæ legem, ſed dogmata menti.
Sin tibi difficilem vitam ſors dura paravit,
Continuo jam te miſerum nimis eſſe neceſſe eſt;
Qui lenociniis rerum ac dulcedine captus,
Mœroremque ſoles & quæque moleſta vereri.
Namque parem ærumnis mala inexpectata ferendis
Te non invenient: fracto, luxuque fluenti
Non aderit, quæ præſtet opem, conſtantia firma
Pectoris adverſum caſus quoſcunque parati,
Prorſus ut impavidum feriant ſtantemque ruinæ.
Nec ſolamen erit, Superum tibi nota voluntas.
Pluribus ille malis obnoxius eſſe videtur,
Qui mala perpetuo formidat, avenſque bonorum
Non didicit curis animum durare ferendo.
Ceu tener arboribus cum flos adoleſcere cœpit,
Quem verni humectant rores, ac ſole tepenti
Mollibus in ramis pubeſcens educat annus:
Ah! ſi poſt Zephyri flatus aurasque ſalubres,

Intem.

Intempeſtivo noctes Aquilone rigeſcunt,
Uritur, & foliis inimico frigore læſis,
Tabeſcit moriens, ac fœdo vulnere languet.

At me non animi fallit quid ad iſta reponas.
Pauca peto, dicis; non me tenet ardor habendi;
Non ego divitias, non vaſtas Regibus ædes
Invideo, nec quos miratur vulgus honores:
Non mihi regna velim curis mordacibus emta;
Non celebres magno mercari angore triumphos.
Sed, quæ juſta ſinu fundit Natura venuſto,
His fruor; abſtineo nullis; nec me pudet uſquam
Sugere mellitos genitricis ab ubere ſuccos,
Obvia cum ſteterit coram; quosque ipſa benigne
Porrigit invitans, teneros decerpere fructus.
Non me geſta movent aliena, nec anxius error
Humani generis, cum ſe deſævit in ipſum
Omnia percupiens avide, metuensque viciſſim.
Deſipiant alii; caput objectare periclis
Non dubitent, atque innumeros ambire labores;
Et pretioſa terant operoſis tempora nugis:
Ipſe mea me involvo ſatis virtute beatus;
Et mihi vivere amo, donec breve tranſeat ævum,
Innocuam & facilem, ſine luctu & crimine vitam.

Sic ais: at mecum, quæ ſint ea dicta, revolve,
Si vacat. Hoc primum: non te talem eſſe negabo
Qualem te perhibes, feliciter hactenus uſum
Sorte tua; ſcopulos vitaſti, non tamen omnes:
Longum forte tibi ſupereſt maris æquor arandum:
Sunt & adhuc nimbi, Scyllæ ſunt atque Charybdes.
Eſto; viam inſtiteris quæ ſit tutiſſima vitæ,
Multa quidem effugies aliis funeſta pericla;
Sed tibi quæ impendent non declinabis, & una
Elapſus, confeſtim alia mergere procella.
Nuſquam certa quies. Inviti, quot ſumus, alto
Volvimur Oceano; & cunctis ſuus imminet imber.

Nempe fames auri quæ turpes urit avaros,

Et

Et quæ tecta solet Regales ire per aulas
Ambitio, famæque sitis, per tela, per ignes
Heroum stimulus, nullo te vulnere pungunt.
Nobile servitium sic te, nec dives egestas
Turbabunt: neque te miserum illa ex parte putabo.
Sed si, qua frueris jam nunc, formosa juventus,
Firma valetudo, tranquillæque otia vitæ,
Et quæ sufficiunt genio non multa petenti,
Protinus avellentur, uti fert alea rerum;
Florida nam sunt hæc, & florum more labascunt;
Si te desuetumque pati, & nil tale timentem
Corripient morbi, lites, incendia, bella;
Aut subito vinclis oneratum in carcere tetro
Includet sævi lex imperiosa Tyranni,
Si, cui fidebas, nequam te prodet amicus;
Sive placens uxor misero abducetur amanti;
Immatura tibi rapient seu funera natos;
Si premet insontem grassata calumnia vitam;
Morsuque invidiæ si ægrescet fama vacillans:
Quid facies? Quid tunc nunquam luxisse juvabit?
O Quinti! Quid aget tecum Natura? Novercam
Certe, non matrem dices; frustraque vocabis
Multa gemens. Aderunt elapsæ gaudia vitæ
Ante oculos; memoremque animum, ceu spicula figent.
Tumque recrudescens oppresso in pectore vulnus
Dejiciet tandem invitum, cogetque dolere.
Et desiderio quis erit modus, atque pudori?
Ab vobis equidem didici finem esse malorum,
Spes ubi tota fugit, laqueum, tristemve cicutam:
Pulchra Voluptatis sane solatia raptæ,
Præclarum auxilium, dolor additus ipse dolori!
Sic miser Assyrium Regnator Sardanapalus
Post epulas, Venerem, levium & genus omne bonorum,
Languentis vitæ impatiens ac sortis iniquæ,
Struxit in urbe rogum, seque & sua tradidit igni.
En Epicureæ dignissima meta palæstræ.

Non ita, qui firma nixi morumque magistra
Relligione super. Nam prætereuntia rerum,

Jam

Jam quaſi præterita heſternoque ſimillima ſomno,
Deſpiciunt : æquo pede calcant & bona vitæ,
Et mala, Fortunæque vices utriusque caducas.
Nil breve, nil vacuum, nil quod marceſcere poſſit
Illos mente quatit ſolida: non aſpera frangunt,
Dulcia quos primum non emollire valebant.
Communi quamvis hominum jactentur in unda
Mortales, propriis quoque tempeſtatibus acti,
Stant contra; medioque tenent vel in æquore portum,
Præſagi vitæ potioris : emuntque libentes
Immenſam æternamque brevi ſudore coronam,
Et ſcite cupidi æternis fugientia mutant.

Nec tamen eſt, illos adeo ut virtutis avaræ
Inſimules, tanquam ſpes eſſet ſordida lucri,
Et quaſi damnoſæ fuga mercenaria culpæ.
Namque hominis natura bonum ſibi ſemper & ultro
Proſequitur, quoque inſtinctu deſiderat eſſe,
Hoc etiam eſſe bene. Id fateor, ſummamque bonorum
Eſſe Voluptatem; modo ſcilicet inde petatur,
Unde petenda venit; ſitque inconcuſſa Voluptas,
Sincera & vera, & nullis obnoxia damnis.
Nam quid velle poteſt homo, ni vult eſſe beatus?
Aut quid amat, niſi quo ſperat ſe poſſe beari?
Hoc unum variis quærunt in moribus omnes:
Vos per delicias, & lenimenta dolorum;
In quibus, ut vento, fluviique fugacibus undis,
Ut molli pelagus quam ſæpe volutat arena,
Ut fumo ſtipulis qui ſe flammantibus effert,
Nil ſtabile eſt; ubi ſe Veri ſpes conſcia fundet.
Illi, aſpernantes ævi quæ falce metuntur,
Quodque Deo minus eſt, non famam extendere pulchro
Contemtu rerum, atque oculos percellere plebis,
Ut Cynici, cupiunt; non, ut Zenonis alumni,
Se torvis onerant virtutibus, unde ſuperbi
Incedant, & ſe tacita venerentur acerra:
In Virtute Deum, atque Deum in mercede requirunt.

Ac velut integros fontes ducturus in hortum
Nequa-

Nequaquam fodies puteos in valle paluſtri,
Limus ubi, ſtagnansque lutum, graveolensque bitumen;
Sed potius rupem herbiferam, ſeu frigida collis
Viſcera tentabis ferro, qua parte latentem
Juncus, & adnaſcens venam ſignabit arundo;
Limpida tunc demum quærenti ſe exerit unda:
Sic ad ſinceros tantæ mercedis amantes
Pura venit, fruſtraque aliis quæſita Voluptas;
Quam violare dolor nequit, aut corrumpere luctus:
Comantisque boni tot ſunt in amore ſapores,
Illecebræque, tuis ut Bacchanalibus (etſi
Vel centum vigeas juvenisque valensque per annos)
Illo pervenias nunquam aut accedere poſſis,
Nedum æquare piæ momenta breviſſima vitæ.
Nam quod amant, & ſemper habent, & ſemper habebunt;
Quoque magis redamant, magis & redamantur ab illo:
Nec finis metus eſt: neque quidquam ſurgit amari
Floribus ex iſtis, atque hoc de fonte leporum,
Conſcius unde animus ſe ſe ipſe remordeat unquam:
Verum ut creſcit amor, jus cauſaque creſcit amandi.

Si tibi præterea non formidanda videtur
Mors, hominum terror, quanto hanc animoſius illi
Expectant? Vitæ illa tibi, poſtremaque rerum
Meta eſt: his vitæ poterunt quam ſecula nulla
Claudere, principium. Tua ſpes, nil funditus ut ſis,
Atque omnis moriare: Fovet ſpes lætior illos,
Mercedem meritis amplam poſt fata parari.
Hæc ſpes ipſa ſibi merces, certumque ſalutis
Augurium, æternique boni præcepta Voluptas.
Ut videas, vel dum in terris hoc ducitur ævum,
Naturæ donis potiora occurrere dona;
Cultoresque Dei jam te magis eſſe beatos.

Quid ſi autem invenies quod credimus, ultima cum te
Suſtulerit tenebrisque perennibus obruerit nox,
Nempe Deum ultorem, quem non cognoveris ante,
Vel potius notum fama neglexeris? Eheu!
Horreſco reputans: tibi luditur alea, Quinti,

Magna nimis. Quoquo te vertas, ſit tua pejor
Conditio noſtra. Neque enim, ſi fallimur, hujus
Erroris dabimus pœnas: ſors æqua manebit
Nos omnes; uno ſimul involvemur inani:
Tu, ſi deciperis, contra; ſine fine futurus
Infelix. Cur tanta igitur diſcrimina tentas?

Injucunda hæc ſunt tamen atque obſcura; reponis:
Nec patior dictis me duci, ut gaudia certa
Quæ me circumſtant, & qualiacumque ſatis ſunt,
Poſthabeam dubiis; amensque horrore futuri
Obvia dimittam; juſſus quodcumque dierum eſt
Projicere, incerti ſpe fœnoris, & mihi longam
Accelerare necem, vivusque intrare ſepulchrum.
Nec ſum is, cui ſapiant peregrinæ, quas mihi jactas,
Deliciæ; non me pulcherrima ſomnia tangunt.

Et quid ſuademus dimittas? Vincula, Quinti,
Vincula; quæ non res tibi, ſed te rebus amatis
Subjungunt. Quid projicias? Quæ tu ipſe potitus
Faſtidis plerumque, novis in rebus idipſum
Perpetuo captans, quod te jam ſæpe fefellit
Expertum, liquitque avidum, & meliora volentem.
Ceu lectum peragrat membris languentibus æger,
In latus alternis lævum dextrumque recumbens:
Nec juvat: inde oculos tollit reſupinus in altum:
Nusquam inventa quies; ſemper quæſita: quod illi
Primum in deliciis fuerat, mox torquet & angit;
Nec morbum ſanat, nec fallit tædia morbi:
Sic tibi ſpem eluſam irritat, non corrigit error.
Hydropi ut miſero ſitis arida poſtulat undam,
Et vocat unda ſitim. Sic perdita defluit ætas:
Et vacuus rerum excedis, pertuſaque ſemper
Dolia nequicquam vexas fugientibus undis.
Tormenti genus, omnis amor: ſi fervidus optes,
Emoreris; vel ſi tepidus, nil carpis amœni.
Quid memorem curas, ipſoque in lacte venenum,
Quod mixtum illecebris dolet, invitusque fateri
Cogitur, ac tanta deflet Lucretius arte?

Curam horreſcenti non eſt quærenda Voluptas:
Ambarum genitrix, ambarum cauſa cupido
Dulcibus illiciis captos ad triſtia ducit.
Sæpe bitumineis per ſtagna vaporibus ignes
Accenſi noctu volitant, oculoſque videntum
Alliciunt: captus maleſuada luce viator
It quo flamma vocat, villam ratus; inque paludem
Præcipitans, alta miſer irretitur in ulva.

Hos igitur laqueos fugiens, quo denique damno
Juſtus eris, prudens, caſtus, fortiſque, piuſque?
Tanti-ne eſſe hominem conſtat? vel, ſi illa probari
Non poſſent, quæ certa voco, quæ ſomnia dicis;
Nonne bonum immenſum, purum, immutabile, præſens
Quærere pulchrius eſt, quam turbida, parva, caduca
Sectari? Certum ſibi finem in rebus agendis
Propoſuiſſe Deum, cujus de fonte benigno
Nil non ſperare eſt, quam caſu ſemper agentem
Fortunam, & cæcas atomos hinc inde volantes,
Atque Voluptatem fragili fundamine nixam,
Adduxit quam heſterna dies, quam craſtina tollet?

Durum opus eſt, ais. At gratis bona nulla parantur:
Nonne etiam ipſa tibi venit emta labore Voluptas?
Ignotus Deus eſt, inquis. Sed noſcere quanti eſt!
Cujus res agitur, lite hac pendente? Dei-ne;
An tua? Si obſcurum eſt vitam poſt fata futuram,
Clarius eſt-ne tibi penitus nihil eſſe futurum?
Si liquet, oſtendas; etenim vulgata neganti
Hoc incumbit onus: ſi non liquet, inde timendum.
Nil metuis; certique loco tibi ſtare videtur
Quod dubium eſt; ſequeris dulces pro luce tenebras;
Nempe placent: placet exitium: nox te illa necabit;
Et conſanguineus leti ſopor iſte profecto eſt.
Una ſalus hanc mortiferam turbare quietem,
Et male torpentes animi compungere ſenſus.
Alterutrum quin ſit, non, ut confido, negabis:
In dubiis porro, quæ pars eſt tutior, illam
Recta ſequi ſuadet Ratio. Si fama referret

Graſſari ſylva in magna tectiſque viarum
Flexibus, hoſtiles turmas agmenve latronum;
Auderes, vel in ambiguo, tentare minaces
Inſidias, atque infami te credere ſylvæ?
Rem tibi, ni fallor, prius inclareſcere velles.
Hic major metui locus eſt. Saltem hoc ego dictis,
Dum caligantes diſcuſſero plenius umbras,
Eviciſſe putem; quam ſit ſententia fallax
Et damnoſa, Deum noſtris quæ mentibus aufert;
Quam variis intexta dolis, quam plena pericli;
At contra: quam ſint ſolatia firma piorum,
Quos bona nulla movent, niſi quæ infinita putentur.

AR-

ARGUMENTUM
LIBRI SECUNDI.

QUid priore Libro effectum sit, quid deinde efficere sibi proponat, indicat: a v. 1. ad v. 24.

Totum Epicuri Philosophiæ corpus breviter exponens, Vacuum & Atomos ex Epicuro explicat. Hæc refellere aggreditur; ac primo artem Epicuri in Diis convellendis perstringit: a v. 24. ad v. 200.

Tum in hoc Libro sibi assumit Vacui refutationem. Hoc aut Deum, aut corpus, aut nihil esse ostendit: a v. 200. ad v. 329.

Spatium cum Numero ac Tempore comparat; probatque tria hæc pariter meros esse rerum aspectus, non res, atque quidquam a rebus ipsis diversum. Spatium nihil esse, nisi mensuram ipsam corporis; Inane, omnis omnino corporis absentiam: a v. 329. ad v. 600.

Epicuri discipulis, qui tamen Deum esse agnoscunt, aperit Magistri fraudem Vacuum astruentis, ut Deum destruat. Retorquet adversus eos objectionem ex hypothesi destructorum repente in aliquo loco Corporum petitam: a v. 600. ad v. 650.

Moveri Corpora posse sine inani demonstrat: a v. 650. ad v. 719.

Explicat fluidam ac fusilem naturam Ætheris, qui Vacui vicem peragit in movendis Corporibus: a v. 719. ad v. 812.

Omnia plena esse probat: a v. 812. ad v. 865.

Newtoni Vacuum refellit : a v.865. ad v.992.

Redit ad probandum nihil non in Mundo pressum esse ; quod ostendit variis experimentis : a v.992. ad v. 1072.

Varios Corporum affectus, qui Vacuo tribuuntur, perluciditatem, mollitiem, fluorem ac raritatem a Vacuo non oriri ostendit : a v. 1072. ad v. 1158.

Concludit Vacuum illud Epicureum meram fabulam esse : a v. 1158. ad finem.

ANTI-LUCRETIUS,
SIVE
DE DEO ET NATURA,
LIBRI NOVEM,
AD QUINTIUM.

LIBER SECUNDUS.
De Inani.

NE vitio vertas, quod eos tibi forte timores
Reddiderim, quos abſtulerat facundia Vatis
Romani, potumque in dulci nectare virus.
Non ego te miſerum volo, Quinti, ſed ſine fuco
Felicem; in tuto poſitum, expertemque pericli,
Non incautum, & per jucunda in triſtia euntem.
Propterea primo rerum ne crede colori.
Sæpe venenatus latuit ſub floribus anguis:
Sæpe ſalutiferos habuit gravis herba ſapores.
Alternant humana viceſque a tempore ſumunt:
Hærent perpetuo mœrorque & gaudia nexu.
Vidi ego, nimboſum ſtringentibus aera ventis,
Nudatos triſti ſentes horrere pruina;
Vere, coronari ſertis ac fronde virenti.
Vidi etiam Zephyris turgentia vela ſecundis
Exultare ſalo, & plaudentes ire per undas;
Mox ruere in ſcopulos, & cæco vortice mergi.

Nec fuit hæc mihi mens, ut prona credulus aure
Acciperes, tibi quæ nondum perpenſa paterent.
Hoc unum volui primum & contendere pergo,
Ne votis blandita tuis doctrina Lucreti

Faſcinet ingenuam, magico ceu carmine, mentem;
Quam prius experiare quibus ſit fulta columnis.

Principio geminas, exploſo numine Divum,
Æternas, per ſe ſtantes Epicurus in Orbe
Conſtituit rerum cauſas: corpuſcula prima
Materiæ; ſpatiumque, in quo moveantur, inane.
Namque locus niſi ſit vacuus, quo pulſa recedant
Corpora, res, inquit, poſſet non ulla moveri:
Sed quantum premeret veniens, tantum altera, plenis
Omnibus, officeret venienti, & cedere nollet.
Hinc toto gravis Orbe ſopor, ſterilisque veternus.
Inde patet ſolidis qua re liquentia diſtent:
Pluribus hæc loculis conſperſa vacantibus; illa
Perpaucis. Et denſa pari diſcrimine pugnant
Cum raris. Vacuum magis aut minus omnia replet.
Præterea nullo finitum tempore, nullo
Limite vallatum, nulla mutabile cauſa,
Immotum & conſtans, longe lateque profundum eſt,
Quanquam incorporeum, penitusque intactile; mentem
Ut ſi tantum habeat, jam ſit Deus. Errat in illo
Profluus ac volucris minimorum exercitus, æque
Fine carens, numeroque; ac frontibus undique pugnat
Adverſis: qui jure pari, niſi mente careret,
Vota hominum accipere, & poſſet Deus alter haberi.

Scilicet æternas, immortaleſque docebat
Eſſe Atomos: quarum conventu cuncta repente
Surgere; diſceſſuque eadem reſoluta perire;
Cum nihil ex nihilo fiat, poſſitve relabi
In nihilum. Solida quoque eas pollere volebat
Simplicitate; ſuis quod nexibus omnia fundent
Corpora: ſed ſimplex niſi ſit quo ſingula fiunt,
Principium aſſignari aliud, ſemperque neceſſe eſt
Ipſi principio; donec veniatur ad unum,
Cui tandem primæva rei tribuatur origo.

Unde Atomos ut principio ſic fine carentes,
Mortisque expertes, individuasque, perennesque

Eſſe

Eſſe jubet: venit omnis enim mors corporis uno
Particularum ex diſcidio, queis conſtitit ante.
Pars itaque eſt Atomus, non Totum; at tota ſine ullis
Partibus, aut Vacuo. Quare impenetrabilis eſſe
Ponitur; atque ad eam ventum eſt cum forte ſecando,
Tum ceſſare labor, præcidendique poteſtas.
Et minima eſt porro: nam ſi paulo amplior, eſſet
Non ſine particulis, ac ſimplicitate careret.
Quapropter tactus hominum fugit; ac bene multas
Unum in concilium congeſtas eſſe neceſſum eſt,
Ut feriant noſtros facto velut agmine ſenſus.

Hæc ſunt, ſi qua fides Epicuro, exordia rerum,
Semina Materiæ, quibus eſt natura creata
Omnis, & aſſidua renovari prole videtur.
Sic ſemel orta manet, ſuperæ nihil indiga Mentis:
Donec, uti certam caſu concreta figuram
Induit, hanc olim caſu disjecta relinquat.
Semina nil præter motum formasque requirunt.
Namque per immenſi dum cæca vagantur Inanis
Imperium, ac celeri tranant ſpatia omnia curſu,
Accidit ut, variis cum ſint affecta figuris,
Perpetuo varias inter ſe concita plagas
Accipiant, reddantque; ex quo pars juncta cohærent,
Et pars diſſiliunt, prout ipſo verberis ictu,
Formarumque modis potuit contingere. Sicut,
Sole per anguſtam radios mittente feneſtram,
Pulveris emoti ramenta minuta videmus
Ire, redire, levesque diu volitare per auras,
Alternis certare occurſibus, & quaſi ludum
Sparſim agere inter ſe; donec vi denique motus,
Cuncta ſolo depreſſa cadant, aliisque locum dent.

Nec tamen innumeras his omnibus eſſe figuras
Credideris; finita etenim ſunt limite quodam
Formarum genera: at finitur limite nullo
Seminium cujusque typi, cujusque figuræ.
Nam, verbi cauſa, ſunt infinita rotunda,
Innumerique cubi, infinita triangula, quadra,

Cete-

Ceteraque id genus; at solum bis mille figuræ,
Ter-ve, quater-ve: nihil nam refert quantus earum
Sit numerus, numero finitas esse satis sit.
Qualia sunt variis herbarum semina formis
Prædita; si fingas esse infinita per Orbem
Lactucæ, fœni, viciæ, lentisque, thymique,
Et quot alunt horti, montes, ac florida prata:
Nec tamen herbarum toto visuntur in Orbe
Innumeræ species, quibus exornata nitescit,
Temporibusque suis vestit se dædala tellus.
Perpaucis ut verba sonis diversa creantur
Per cœtus populorum, & possunt plura creari
Ac prodire novis hominum sermonibus, etsi
Necdum sunt, nec forsan erunt. Sic tibia cantus
Omnigenos tibi parva dabit: sic fistula Fauni,
Disparibus tantum septem compacta cicutis.
Sic, dum pressa gravi signatur pagina prælo,
Qui foliis inventa suis aliena propagant,
Bis duodena sibi scripturæ elementa legendæ
Usurpare solent, totidem distincta per arcas,
Quadratis donec veniant digesta tabellis,
Unde leves atrata bibunt vestigia chartæ.
Ut variis repetita modis, ac sæpe recurrens
Innumeras eadem componit littera voces;
Concentus sic per varios, nexusque jugales,
Paucæ perficiunt opera infinita figuræ.

Quod si ita dissultant Atomi aversæque recedunt,
Ut nihil arripiant, & vincla injecta recusent
Discordes, nullum inde potest coalescere corpus.
Hinc odia & lites; hinc rixæ & jurgia. Verum
Si faciles primo contactu fœdera jungunt,
Nascitur extemplo nova res, & in Orbe renidet;
Ac specimen certum concordis habetur amoris.
Jam si dissiliunt partim, partimque cohærent,
Atque intercepti connexæ forte relinquunt
Plusve minusve loci, mollis vel dura oritur res,
Aut levis aut gravis, aut liquens aut mole sua stans.
Ramosis e principiis quæ corpora casus

Te-

Texuerit, si sint arcte compacta, rigescunt;
Si laxe, minimo videas lentescere motu.
Sic ex hamatis fieri contingit acerba;
Dulcia sed fiunt ex lævibus atque rotundis.

Nec prætermittam quo motu hæc omnia fiant.
Nempe graves Atomos ferri omnes sponte deorsum
Edocuit, celeresque pari descendere lapsu:
Cum gravium casus intersita sola morentur;
Nil autem occurrat medium, per Inane, quod obsit.
Ergo Atomus præceps venit e regionibus altis;
Cumque in dissimilem ruit offenditque cadendo;
Si renuat jungi, subito resilire coacta
Tollitur in superas, unde illuc venerat, oras:
Altera donec ei se tandem adjungere possit.
Sic Solem, Lunam, & quæ pascit vividus æther
Sidera, sive suis radiis immota coruscant,
Sive repercusso palantia Sole refulgent,
Partus fortunæ varios, ludibria casus,
Strenuus inventor, nata & concreta ferebat:
Sic terras etiam, sic undas, aera & ignem,
Fructus omnigenos, hominesque ferasque Deosque:
(Nam sinit ille Deos, pecus immortale, putari,
Dummodo posse nihil, nihil & curare putentur)
Hinc animos hominum, ceu corpora cætera nasci
Atque mori; nec Materiæ, nec motibus ullum
Esse genus causæ, possit quæ jure timeri.

Est operæ pretium, Quinti, mysteria tanta
Scrutari pedetentim; illasque evolvere causas,
Quæ per se stantes, Epicuro judice, Numen
Funditus excludunt. Etenim si vera profatur,
Non est ut trepides vano terrore Tonantis;
At si falsa, Deum credas timeasque necesse est.

Primum oro obtestorque velis advertere mentem,
Quanta Neoclidæ sapientis, quo duce pugnas,
In detrectandis fuerit fallacia Divis.
Proh dolor! Hoc cives potuit deludere fuco!

(Sci-

Scilicet ille Deos non auſus pellere Athenis
(Socratis injuſta nece, Protagoræque recenti
Territus exilio) tamen ut re tolleret ipſa,
Ridiculos fecit; rerum quæcunque geruntur
Immunes, etiam ignaros; procul omnibus Orbis
Partibus extorres; tantum intermundia quædam
Incolere, atque illic æterna per otia lætos
Vivere permiſit, regionis inanis inanes
Indigenas. Verum ne quis cum plebe putaret
Hæc illi perſuaſa animo, prout ore ſonabant,
His ſuper exulibus quæ non pugnantia dixit?
Mitto deſidiam & languens ſine viribus ævum.
Sed nihil eſſe poteſt in Toto præter Inane,
Atque Atomos. Atomis & Inani ſingula conſtant.
Singula propterea fiunt pereuntque viciſſim,
Quod veniant Atomi ſemper, ſemperque recedant.
Dic, Epicure, mihi: qualis natura Deorum eſt?
Ex Atomis? Ergo non immortalis. Inanes
Te voluiſſe Deos igitur fatearis oportet.
Cumque dares illis non corpus, ſed quaſi corpus;
Et plenas humore ſacro, quaſi ſanguine, venas;
Et formam humanæ ſimilem, ſubleſtaque membra;
Has te non puduit populis obtrudere nugas?
Porro utcumque Deos Epicurus noverit, eſto:
Saltem divinæ vel ſunt ſine corpore mentes;
Noſtraque mens adeo ſine corpore ſtare valebit:
Vel ſunt corporeæ, tamen immortale per ævum
Duraturæ; igitur mens immortalis & eſſe
Noſtra poteſt, quamvis conſtaret corpore. Cernis
Quam male Graius homo doctrinæ arcana nefandæ
Diſſimulet, propriique operis fundamina ſolvat.

JAM vero hoc Spatium quod, eodem judice, per ſe eſt,
Hoc Vacuum ſine quo ſuaſit nil poſſe moveri,
In quo Materies, inquit, facienda fuiſſet,
Si poſſet fieri quondam, nec ſtaret ab ævo;
Iſtud Inane quid eſt? Si per ſe corporis expers,
Tempore ſi nullo finitum, limite nullo
Vallatum, nullis variabile motibus, ac ſi

Eſſe

Eſſe ſuum e propriis Naturæ viribus haurit;
Aut Deus, aut nihil eſt. Etenim cum maxima certe
Argumenta Dei jam confitearis in illo,
Et ſolæ deſint ipſi mens atque poteſtas,
Cur deſint, ego nec video, nec dicere poſſis.
Quidquid enim per ſe eſt, quale eſt, tale eſſe neceſſum eſt;
Atque ideo ſic eſt, quia ſic non eſſe repugnat.
Ergo ſi Spatium per ſe ſe dixeris eſſe,
Per ſe infinitum, per ſe immutabile dicis,
Per ſe mente carens, ac per ſe viribus orbum.
Eſſe igitur debet ratio certiſſima quædam,
Cur infinitum, immenſum, immortale, quieſcens,
Dotibus haud valeat tantis conjungere mentem,
Atque poteſtatem; per ſeque quod obtinet ut ſit,
Per ſe anima careat, nec vi quoque polleat ulla;
Sic, ut mentem illi, vel vires eſſe repugnet.

QUÆ tantum, ni fallor, abeſt ut juncta repugnent,
Ut potius rear inter ſe non poſſe revelli.
Nam quidquid per ſe eſt, infinitum eſſe neceſſe eſt
Omni parte ſui penitus, nec tempore tantum
Atque loco, ſed & omnimodis; cunctaſque profecto
Quotquot ſunt, aut eſſe queunt, comprendere dotes.
Illius eſt natura ut ſit; quodcunque per Orbem
Eſſe poteſt, ipſum eſt, aut derivatur ab ipſo.
Quænam erit hæc igitur peregrina, vel intima cauſa,
Quæ rem infinitam reſtringat finibus ullis?
Nonne homini mens eſt aliqua, & vis inſita quædam?
Aſt homo non per ſe eſt: & quod per ſe eſſe fateris
Atque infinitum, ſine vi, ſine mente putetur?
Elige. Si Spatium per ſe eſt, Deus ipſe profecto eſt.
Si Deus eſſe nequit, nihil eſt, aut corpus idipſum eſt.
Eſſe negas corpus; nihil eſt. Quodcumque lubebit
De nihilo dicas, hoc de ipſo dicere Inani
In promptu eſt: Atomos tollas ac reſtet Inane,
Reſtabit nihil. Ex Atomis quodcumque lubebit
In vacuo facias, fiet qnoque ſemper idipſum
In nihilo. Vacuum fateor non eſſe creatum;
Quidquid enim nihil eſt, per ſe nihil eſſe neceſſe eſt.

Immo-

Immotum & cunctis æque est penetrabile rebus;
Namque repugnaret, quod non est, posse moveri,
Aut motis obstare. Etiam immortale fatebor;
Nam qui desineret, quod nunquam cœperit esse?
Immensum hoc sensu; mensura nam caret omni,
Quod nihil est. At tu pugnas tecum ipse, Lucreti,
Cum statuis magni tenebroso in gurgite Inanis
Currere præcipites Atomos atque ima petentes.
Nam spatii immensi quænam sint ima? Repulsam
Deinde pati, & revocare gradum, atque ad summa reverti:
Nam spatii immensi quænam sint summa? Negasti
Quodlibet in Vacuo centrum, dextram atque sinistram,
Et rides qui dant finem & quasi mœnia Mundo:
Nonne meo potius digna est sententia risu,
Quæ superas partes Immenso fingit & imas?
Dicere nec poteris fundi ceu culminis expers,
Cui fundum, culmenque, & tot tabulata dedisti.
Ni fallor sunt hæc urgentia tela; sed istud,
Si potes, inflexo declina corpore telum.
Ecce Atomus venit e regionibus infinitis;
Hanc intercipias, quæso, jubeasque reverti
Unde venit: quanto intervallo temporis illuc
Perveniet? nunquam, dices, quia tempore nullo
Exsuperare potest spatia infinita viarum.
Non superare potest? ergo nunquam exsuperavit;
Cumque huc appulerit, spatia hæc finita fuerunt.

At vero lacus ille vacans, quem semina rerum
Haud bene juncta simul, velut arcto in carcere claudunt
Captivumque tenent, pars est totius Inanis;
Aeris ut pars est aer conclusus in antro.
Pars ea secreta est aliis, penitusque remota,
Quas aliæ claudunt Atomi: ergo partibus extra
Se positis constat Vacuum; ergo corporis instar
Omnino est: imo si res est, corpus idipsum est.
Quidquid enim e multis constabit partibus, illud
Corpus erit. Quod si Vacuum sine partibus esse
Dixeris, haud spatium est; spatii nam segmina plura
Tota Geometrice distinguit, & id studet unum,

Men-

Menſuram ut ſpatio, & reſpectus mille figuris
Inveniat, ſcindens partes & partibus æquans;
Quas tu, ſi Vacuo tollas, nihil eſſe fateris:
Et, ſi concedas, etiam fatearis oportet
Ordine diſtingui & cunctas conſtare ſeorſum.
Nam quæ Solis habet corpus, non eſt ea certe
Quæ Terras, aut Lunam, aliud vel continet aſtrum:
Et quæ læva mihi, non eſt ea quæ mihi nunc eſt
Dextera. Cuique ſua eſt ſtatio & ſtationis origo,
Atque loci cauſam proprii locus ipſe requirit.
Quapropter vellem adſtrueres, quæ cauſa tot inter
Diſcretas ſpatii partes, elegerit uni
Cuique locum: ut variis variæ regionibus omnes
Conſidant; & finitimis jungantur, & abſint
Longinquis. In Materia par cernitur ordo;
Cujus ego pariter cauſam abs te aliquando requiram.

Quod ſi natura talem contendis ubique
Partibus eſſe ſitum; ſitus ergo (cerne quid auſis)
Non jam ex eventis rerum, natura ſed ipſa eſt:
Nec magis a rebus, quam natura ipſa revelli
Uſque poteſt. Falſum hoc demonſtrant omnia paſſim
Corpora; demonſtrant Atomi, quibus hæcce vel illa
Nil quod naturæ eſt adimit poſitura vel addit.
At ſi materiæ per ſe pars nulla repoſcit
Hunc aliumve ſitum, nativo cur ſibi jure
Hunc & non alium ſpatii pars obtinet omnis?
Immotas, equidem novi, tuus ille magiſter
Vult Spatii, non Materiæ, conſiſtere partes.
Vult Spatium per ſe quale eſt; at corpora caſu
Condita per motum, quo ſemina juncta cohærent.
At vero gratis hæc, & ſine vindice, dixit,
Ut permulta, vafer; quæ nec ratione probavit,
Nec ſine doctrinæ potuiſſet omittere damno.
Tantus eum tenuit delendi Numinis ardor!
At Spatium hoc ipſo per ſe non eſſe revici,
Quod per ſe non ſit quale eſt: ac proinde roganti
Danda mihi ratio eſt, cur ſic ab origine prima
Diſpoſitæ fuerint partes illius, ut eſſe

Diſpo-

Diſpoſitas nunc vis; cur quæ mihi dextera nunc eſt,
Non ſit læva. Deum facto qui denegat Orbi,
Non habet unde rei poſſit depromere cauſam.
Quippe aliter poterant Spatii conſiſtere partes,
Incolumi Spatio. Modus eſt: ubicumque fateris
Eſſe modum, certe moderantem hic eſſe fatendum eſt.
Hinc ſequitur Spatium, ſi quidquam eſt, eſſe creatum;
Et cauſæ majoris opus, cauſæ omnipotentis.

Verum, ais, ut Numeri ſunt fixa elementa, neque ullum
Expungi valet, aut innata ſede moveri;
Sed cui nomen erit ſeptem, ſex inter & octo
Ex ſe naturaque ſua perſtare neceſſe eſt:
Temporis ut per ſe ſuus eſt quoque partibus ordo;
Nec lux heſternam prævertere craſtina lucem,
Aut hodierna poteſt: Vacuum ſic omne quieſcit;
Naturaque ſua tale eſt, quale eſſe videmus.

Recte cum Numero Spatium & cum Tempore confers:
Sunt etenim, veluti viſum eſt mihi ſemper, eodem
De genere; aſpectus rerum, & mera nomina, non res.
At Spatium, tu rem per ſe ſtantem eſſe volebas,
Et diverſam a Materia penitusque ſolutam,
Immotam, æternam, cujus penetralia corpus
Occupet, atque omni valeat pervadere motu.
Quin hæc de Numero, quin hæc de Tempore dicis?

Sed Numerus nihil eſt in ſe niſi copia rerum,
Cui partes individuas, atque ordine certo
Compoſitas damus; ut cernendi regula vera
Sit nobis, quoties unum addere ſæpius uni,
Et ſummas placuit collectas addere ſummis.
At quoniam ille modus res æque adhibetur ad omnes,
Sive ortæ jam ſint, ſeu quondam ſint orituræ;
Creditur eſſe aliquid, quamvis re ſit nihil ipſa.
Ingenium huc etenim noſtrum delabitur ultro,
Communis rerum ut ratio, res eſſe putetur.
Hocce modo Spatium tu rem veram eſſe putaſti,

Quin-

Quinimo rem magnam, infiniteque patentem;
Corporibus cunctis Spatium quod inesse videres.

Sic fugiens ac perpetuo reparabile Tempus,
Quo non visa prius veniunt ad luminis auras,
Quo monumenta ruunt, populi labuntur & urbes,
Dum seipsum renovat, nullaque ætate senescit,
Falcigerum fecere Patres, ac prolis edacem
Saturnum. Hoc autem rebus distinguere ab ipsis
Si cupias, nihil invenies; quanquam omne per horas,
Perque dies, annosque & sæclis addita sæcla
Metimur tempus: nam res distinguimus ipsas,
Dum servant illæ motum placidamve quietem,
Ac non deficiunt. Cum vero semper candem
Participent massam redivivi temporis omnes,
Id quod participant, sive una sive seorsum,
Æternum immensumque aliquid per se esse videtur:
Ceu grandis rota volvendo quæ plurima sursum
Extrahit, ac deorsum volvendo plurima trudit:
Aut ingens fluvius quo partim littora circum
Fecundata nitent, partim corrosa fatiscunt.
At si res esset, quando fluxæ illius omnes
Particulæ pereunt simul ac venere, nec una
Stant unquam, ast abigunt se se excluduntque vicissim,
Certe, quod refugis, semper res illa veniret
Ex nihilo; in nihilum semper collapsa rediret.
Quod nimis a recta quoniam ratione vagatur,
Hoc etiam atque etiam teneas, nihil esse reapse
Temporis atque Loci spatium quodcunque vocamus;
Sed tantum in nostra consistere mente, merosque
Ingenii, quorum Natura est inscia, partus.
Si res nulla foret, nec tempus, nec locus esset.
Tempus uti mutabilium constantia rerum est;
Impenetrabilium locus est distantia rerum.
Sed nihil a rebus differt distantia rerum;
Ut nihil a rebus rerum constantia differt.

At cujusque rei locus a re discrepat ipsa,
Continuo dices: nam corpus tollere promtum est

Interea remanente loco qui corpus habebat.
Nequaquam. Verum idcirco remanere videtur
Corporis ablati locus is, quia quæ prius illud
Cingebant, illo non sunt abeunte remota.
Verus at ipse locus, spatium seu corporis ipsum
Non mansit, fugiente simul cum corpore fugit.
Si locus interdum re sumitur absque locata,
Tunc intelligitur tantum vicinia rerum,
Quæ perstant in circuitu: ceu fluminis alveus
Decurrentis agros inter ripasque manentes.
Sic vagina locus gladii, craterque liquoris
Dicitur. Atque adeo vox est, qua nempe solemus
Declarare situs rerum; atque ubi quæque sit, illic
Non simul esse aliam. Sed frustra quæritur, an sit
Ambitus ipsarum rerum locus; an cava forsan
Illa superficies, quæ corporis extima tangit;
Aut intermedium quiddam sine nomine vanum:
Res est ipsa, sua quæ circumscripta figura est.

Sed quoties Vacuum a natura corporis omni
Secernis, corpus pariter facis; addere possem
Et solidum, quamvis vanum ac penetrabile dicas.
Nam tibi sexcentas Atomos aut collige plures,
Quas ita disponas ut conglomerentur in Orbem,
Atque locum in medio vacuum teretemque relinquant;
Quales, conflictu pluviæ labentis in undam,
Cernimus attolli tenues super æquore bullas:
Cum sphæræ in faciem clausum hoc consistat Inane,
Quolibet a puncto deduci linea recta
E regione potest ad punctum quodlibet; ergo
Per centrum toties transibit, & angulus inde
Plurimus existet. Metiri sic licet una
Cum solido vacuum; longe, late atque profunde
Extensum invenies, propriaque insigne figura,
Qualem Atomi dederint quibus est circum undique cinctum:
Area quadrati velut est quadrata; rotundus
Ut quoque fit positus liquor in cratere rotundo:
Ergo corpus erit. Nam quoquo versus habebit
Dividui naturam, & corporis appendices.

Nem-

Nempe tibi radios in eo ſignare licebit
Atque ſuperficies, & ſphæram æquare cylindro.
Quidquid Carteſius, Bernulli, Leibnitiusque
Tradiderint, poſt Hippocratem Euclidemque magiſtros,
Quæque Syracoſia ſunt demonſtrata Matheſi;
Hæc eadem oſtendes illic, & certa probabis.
Ac velut innumeras condenſo in marmore conſtat,
Permixtasque ſimul rerum omnium ineſſe figuras,
Quæ ſcalpro educi poſſunt oculisque videri,
Saxea ſuſtulerit quoties velamina ferro
Docta ſecare manus lapidem ac reſcindere gibbos:
Haud aliter Spatii moles, quam dicis inanem,
Continet in gremio rerum ſimulachra, tametſi
Tantum oculis animi, non corporis innoteſcant.

Imo, particulas ut Materiæ eſſe probabo
Dividuas, Spatii tales fatearis oportet.
In Spatio pars nulla poteſt ſic parvula fingi,
Quæ non vicinas, quibus undique cingitur, omnes
Contingat: dextram tangit ſimul atque ſiniſtram;
Inter utramque jacet media, & diſcludit utramque.
Ergo ni cunctas libeat confundere, duplex
Præbet utrique latus, ſuperis quoque præbet & imis:
Quotque in circuitu ſocias habet, ecce tot illi
Sunt latera. Hoc vero ſtupeas; quot ineſſe minutæ
Particulæ Spatii partes tibi forte videntur?
Innumeræ. Centro fingas Telluris ab imo
Filum ære aut ferro directum ad ſidera duci
Per medium Solis corpus, paulumque moveri
Sic, ut ſummus apex Atomo non amplius una
Excurrat: (Spatii minimas hoc nomine dicam
Particulas) motu hoc pars omnis concita fili
Quam longe extenſum eſt, at non æqualibus ibit
Momentis; etenim velox minus inde futura eſt,
Quo magis eſt centro Terræ motusque propinqua;
Et multo breviora quidem ſub corpore Solis,
Quam ſupra Solem ſpatia explebuntur, & infra
Decreſcent ſemper, fientque minora gradatim:
Et tandem minima in Telluris partibus imis.

En tot habet partes Atomus peragrata ſuperne,
Quot ſunt illa viæ toto diſcrimina filo.
Quid? ſi nullus erit finis, tantumque minutam
Produces fili ſeriem, quantam eſſe putabis
Vim Spatii; qui limes erit, quæ pauſa ſecandi?
Materiem a Spatio quis jam diſcernere poſſit?

Impenetrabilitas, inquis, quam corpora ſervant,
In Vacuo non eſt. Imo eſt; eademque profecto.
Confundi partes Vacui non poſſe fateris;
Nam ſi confundas, punctum redigentur in unum,
Extenſique nihil, ſpatii nihil inde futurum eſt:
Non poſſunt igitur ſe ſe penetrare viciſſim.
Corporibus penetrantur, ais. Penetrantur Inani
Corpora; num dices ideo penetrabile corpus?
Quidquid habet certo ſejunctas ordine partes,
Quarum aliæ diſtent aliis, quantumlibet illud
Alterius res naturæ pervadere poſſit,
Impenetrabilibus compingitur ex elementis.
Quare pro nihilo Spatium, aut pro corpore ſumas.

Et certe Spatium nihil eſt, niſi corporis ipſa
Menſura. In rebus quamvis nullum eſſet Inane,
Materies conſtare tamen, te judice, poſſet:
Nam ſunt naturæ duplices, quarum utraque per ſe eſt:
At ſpatio ſine Materies conſtare nequiret:
Per ſe ſe quia Materies extenditur omnis,
Et ſpatium res omnis habet, quæ extenditur. Illud
Non habet a Vacuo, quod conſtet partibus æque
Impenetrabilibus: ſpatium ergo poſſidet in ſe
Materies aliud Vacuo; quodque ipſa teneret
Per ſe, vique ſua, ſublato prorſus Inani.
Si vero præter ſpatium, quo prædita ſemper
Materia eſt, aliud jungas quod Inane vocabis;
Jam duo ſunt ſpatia. Alterutrum excludatur oportet:
Nam fruſtra venit, & res eſt temere addita rebus;
Ex qua Materiem ſi quis tibi diceret ortam,
Protinus, e nihilo quia tunc foret orta, negares.

Si vis exemplo dignoſcere quid ſit inane,
Aſpice menſuram fugitivi temporis albo
Pariete ſignatam ; pictis ubi ductibus horæ
Nigreſcunt, & juſta per intervalla notantur.
Cernis ut adverſo conſperſam lumine Solis
Planitiem gradiens porrectæ cuſpidis umbra
Percurrat : credas ferro deſcendere opaco
Fuſci aliquid ferro ſimile, obſcurumque colorem.
Umbra tamen nihil eſt, mera tantum abſentia lucis,
Quam recta venientem illas acus obvia partes
Parietis illuſtrare vetat, quibus imminet: unde
Parva fit eclipſis, motus nota certa diurni.

Sed niſi ſit Spatium & diſtinctum a corpore, dices,
Regula menſuræ nulla eſt ; neque corporis unquam
Indubitata poteſt moles alicujus haberi:
Et, ſi revera fixum atque immobile non eſt,
Exemplar veræ jam deficit omne quietis,
Quicum collatus queat innoteſcere motus.
Nulla capi poterit diſtantia certa locorum:
Mutabuntur enim ſemper; nec terminus ille
A quo diſcedunt quæ corpora cumque moventur,
Certo apparebit, veluti nec terminus alter
Ad quem perveniunt. Id ineluctabile ducis,
O Quinti, vanum tamen eſt, paucisque refellam.
Corporibus cunctis tu certam adſcribere molem
Tentares fruſtra. Quæ nobis parva videntur,
Convexo transpecta vitro majora pateſcunt;
Viſa Microſcopio creſcunt iterumque iterumque:
Linea fit digitus, vel pes, prout vitra ſecantur.
Unum etiam in Cœlo ſidus perſæpe videre eſt,
Quod Teleſcopio duplex reperitur: & ambo
Sidera cæruleus diſtincte ſegregat æther.
Miſcuerat Stellas diſtantia corpus in unum,
Miſcuerat pariter ſpatium. Proſpectus ut omnes
Contrahit effigies rerum aut producit, eodem
Omnino ritu ſpatii ſimulachra. Quid ergo
Menſuram Spatio tentas adſcribere certam,
Quæ nec Materiæ eſt? Metiri ſenſile corpus

Per ſpatium, res eſt inſulſi plena laboris.
Qui magnum in ſe ſe aut parvum quæſiverit, errat;
Inveniat certe nuſquam, niſi conferat una
Cum ſpatio ſpatium, corpus cum corpore; majus
Tunc demum atque minus liquido reperire licebit.
Haud aliter varii per concita corpora motus
Ut dignoſcantur, nulla ratione neceſſe eſt
Fixas in Mundo & ſtabiles conſiſtere metas;
At ſatis eſt poni ſola vi mentis, & illa
Non mutare locum inter ſe, quæ proxima circum
Verſantur; licet ipſa locum ſimul omnia mutent.
Ambulat in navi puppim proramque viciſſim
Nauta petens; greſſus totidem ſimileſque profecto
Sunt, ſeu navis eat propulſa faventibus auſtris,
Seu maneat deſes, ſeu convertatur in orbem.
Ad navim referas greſſus; ſunt unius omnes
Menſuræ, pariter procedunt ordine recto:
Ad pelagus referas; nunc recti, nunc quoque curvi,
Nunc & producti, nunc retrogradi eſſe videntur.
Quod ſi præterea Terram tu rere moveri,
Tunc alias illis menſuras atque figuras
Attribues. Verum ſine tot reſpectibus, illos,
Quales nauta creat, tales cognoſcere promtum eſt.
Nil igitur ſpatium refert immobile poni.

Jam tibi compertum eſt, quid Inanis nomine tandem
Signetur: nempe eſt abſentia corporis omnis,
Quam ſibi *Phantaſiæ* fingit fallacia noſtræ:
Mens quoties non rem, ſed rerum prorſus inanes
Contemplata modos, una in ratione moratur
Extenſi; non extenſum conſiderat ipſum:
Haud ſecus ac numeros, & ſenſim labile tempus;
Queis non ulla viget natura, nec ulla ſubeſt res.
Inde receptaclum cunctis exiſtimat ultro
Corporibus commune dari, quia perſpicit, illic
Nunc ubi corpus adeſt, aliud potuiſſe reponi.
Nimirum illud *ubi* ſecretum a corpore quovis
Immotumque putat, dum corpora cuncta moventur:
Tanquam debuerit Fabricator ſtrenuus Orbis

Quæ-

Quærere ponendis loca primum commoda rebus,
Et ſtatuenda prius fuerit rerum area, quam res:
Hoc molitur opus ſibi mens, hoc aſtruit Orbi:
Nec rerum locus a rebus mage diſcrepat, ipſa
Quam moles. Suus ergo ſibi ſunt corpora fundus:
Reſpectus non res Spatium eſt. Sic annulus omnis
Poſſidet in medio proprium atque immobile centrum,
Semper idem, ſemper medium, quocumque feratur.
Quid vero eſt centrum hoc? An res eſt priva, quieſcens,
Per ſe ſtans? Minime. Locus eſt, quo ducere ab ora
Si lubeat radios, æquales eſſe videbis.
Talibus è loculis Spatium immortale, quietum
Conflatur. Sunt hæc Vacui fictitia membra.
Commentum eſt igitur, quod tanti ducis, Inane,
Magnificumque nihil: quo dum ſua corpora doctor
Atticus infercit, fieri qui poſſe negabat
Ex nihilo quidquam, nihilis nugacibus implet
Omnia: dumque Atomis Vacuum immiſcere laborat,
Immiſcet nihil, ac nolens facit omnia plena.

Sunt qui Materia Spatium diſcludere certant,
Quanquam utriusque Deum ingenue cauſam eſſe fatentur.
Miror ego illuſos Epicuri fraude, doloſus
Qui Vacuum inſtituit, Vacuo ne cauſa daretur;
Et, quibus eſſe probat Spatium, probat eſſe neceſſum.
Dicit enim: Spatium omne Deus ſi quando creaſſet
E nihilo partem in nihilum dimittere poſſet,
Stantibus interea reliquis; hoc denique facto,
Accidet in Vacuo Vacuum, & fodietur Inane.
At vero Spatii quæ pars deſtructa putatur,
Non periit: ſiquidem plane una eademque remanſit
Servatas inter Spatii diſtantia partes
Quæ prius, atque ideo Spatium: quod proinde reverti
Si nequit in nihilum, e nihilo prodire nequivit.
Sic dum tu Vacuum, pellax Epicure, tueris,
Eſſe negas Vacuo cauſam; gaudesque malignus,
Omnem operam Divis adimendo, tollere Divos.
Tun' adeo dignus quem tantum Numinis hoſtem

Gaſſendi ingenium ſolers, multique recentes,
Pectore qui caſto Numen coluere, ſequantur?

Attamen objiciunt: Si jam Deus aera vellet
(Velle poteſt) hujus cellæ evaneſcere totum
Protinus, ac nihilo, cella ſed ſoſpite, reddi;
Nonne locus cellæ interior, ſupereſſet inanis?
Nequaquam. Spatii nam ſi penetrabilis æque
Ac pleni Deus eſt opifex, diſperdere corpus
Ut potis eſt, potis eſt etiam diſperdere Inane.
Deſtruat: en vobis veſtra hæc objecta repono:
Quid de parietibus fiet? quodcumque futurum eſt
Aere ſublato, id ſublato fiet Inani.
Propterea, qui nunc aer diſterminat oras,
Si totus pereat ſuffecto corpore nullo,
Tunc Spatium quod erat jam non erit amplius, etſi
Fingitis eſſe ſuper; ſed cum pereunte peribit
Corpore conſumptum; ut conſumpta re numerata,
Nemo eſt qui numerum dicat ſupereſſe. Quid ergo
Oras inter erit? Nihil, inquam; atque hoc Nihil ipſum
Quod foret, abſumente Deo Spatium illud inane.
Verum oræ non ſe tangent, hic Lockius inſtat;
Dividet oppoſitas eadem diſtantia moles
Quæ prius: immotas etenim perſiſtere dictum eſt.
Aſt etiam id dederat, Spatium ipſum poſſe revelli:
Si Spatium non interierit, nihil amplius ergo
Intererit. Dices; nihil hoc Vacuum eſſe futurum.
Aut igitur Vacuum penitus nihil eſſe fateris;
Aut ſi vis aliquid, ſimul & dabis eſſe neceſſum.
Ergo vel Spatium tolli non poſſe Supremi
Numinis arbitrio vult Lockius, atque Epicuro
Conſentit, paribusque volens proſternitur armis;
Vel, ſi conſentit nobis, temere iſta docebat.

Nec tibi propterea, vano hoc phantaſmate pulſo
Funditus, hinc ægre videantur poſſe moveri
Corpora. Nam liquidi ſemel, in quo cuncta moventur,
Si bene naturam perſpexeris, ilicet omnis

Ante oculos motus ratio manifeſta patebit.
Quippe volubilibus liquentia corpora conſtant
Partibus, ac terſa circumundique fronte politis.
Nullaque, vel certe minima eſt, quæ vinciat illas,
Copula; ſed leves præterlabuntur eundo:
Lubrica quandoquidem latera, ac detrita volutant.
Altera Materies liquidis ſubtilior ipſis
Intervalla tenet, citus ac diffuſilis æther.
Sit nunc te monſtrare ſatis: celebrabere quondam
Fuſius, o noſtra toties dicenda Camœna,
Vivida Materies; qua permanante geruntur,
Late convexo quæ fiunt omnia Mundo.
Hac perfuſa, ſimul magis ac magis undique fluxa
Corpora redduntur, flectique & cedere promta;
Cum levibus primum fuerint exercita plagis.
Illinc mobilitas in partibus. Aſt ubi merſum
Quodlibet in fluido corpus transfertur ab una
Sede aliam verſus, ſimul hanc ut deſerit, illam
Occupat; & puncto fit utrumque in temporis uno.

Rem res dum pellit, quæris quo pulſa recedat:
Huc ubi erant aliæ quas expulit ipſa viciſſim:
Hæ quoque propulſant alias, iſtæque recedunt
Huc ubi erat pellens, aut illi proxima. Qualis
Dum ſtabilem circum rota fervida volvitur axem,
Trochlea ſeu fluxos effundit ſtridula funes,
Pars partem ſequitur Vacuo ſine; nec prior ulla eſt,
Quam non poſterior junctim premat, inque ſequatur.
Non alia eſt liquidis ratio, ſerieſque movendis.
Nam licet haud ea ſit conſtantia partibus, atque
Inteſtina quies, duro quæ corpore perſtat;
Nulla tamen ſine finitima tangente profecto eſt,
Aut hac, aut illa, qua prætereunte teratur.
Nec ceſſant in perpetuo contagia motu.
Principiis quippe in ſolido ſitus unus & idem
Permanet; in fluido mutabilis & vagus errat:
Hæc genera inter ſe haud alio diſcrimine pugnant.

Aspice, ut erecto ſtet lympha incluſa canali,

Quam

Quam ſubtus retinent poſtes. Si quando recluſis
Laxetur valvis, ſubito fluit acta ſuopte
Pondere præcipitans. At non erumpit ab imo,
Quin delapſa ſimul tantum decreſcat ab alto
Vertice, deſcendatque humentis maſſa cylindri.
Aeris huic autem propius conjuncta columna,
Quam ſibi cedentem proporro ſublevat humor,
Tollitur aſcendens juxta, ſeque ipſa relictum
Deprimit in Spatium, quo decidit unda reſidens,
Non intermiſſo contactu: ſeque viciſſim
Et latices infra ſupplent, & deſuper auræ.

Sic pulſo ſemper locus eſt, Spatiumque liquori,
Quo ſeſe, priſca ejectus ſtatione, receptet.
Nec momentum horæ eſt, quo non ſit tota relicti
Area plena loci: quia non ſuccedere ceſſant
Contiguæ partes, quas corpus mobile trudit.
Hoc pacto baculum ſi propulſaveris una
Parte movens, ibit ſimili pars altera greſſu.
Haud aliter funis longe porrectus, ab uno
Si capite excutitur, paulatim ſubſilit omnis,
Et flexu curvos imitatur mobilis angues.
Contortuſque chalybs jugi vertigine thecam
Exagitat; duplici ſuſpenſam cardine cogit
Circumagi preſſo latere intus, & omnia junctim
Inſtrumenta movet; quia ſtricte cuncta cohærent:
Unde fit impulſus nunquam diſciſſa propago.
Jam quæ de toto liquidorum corpore dixi,
Hæc de principiis liquidorum intellige & ipſis.

Novi equidem, quicunque volunt (in verba magiſtri
Nam jurant) primas per ſe conſiſtere partes
Materiæ ſolidas, immortaliſque figuræ,
Et tamen abſimiles, velut ipſe Lucretius, illos
Nec ſolidi motum in fluido, nec particularum
Inter ſe fluidi, quamvis tenuiſſima quæque
Ponatur, quovis animi comprendere niſu;
Ni Vacuum fingant. Namque omnia corpora condunt
Talibus ex Atomis, quæ, dum in diverſa vagantur,
Deſti-

Destitui Spatio nequeant; semperque necesse est,
Ut variæ linquant varia intervalla figuræ,
Corpus ubi nullum est, ajunt. Quod linquitur ergo
Et vacat, hoc nihilum dici, Spatiumve, locumve
Non refert; satis est linqui, penitusque vacare.

Haud mirum, e falso si plurima falsa sequantur.
Sed, quod Materiæ naturam hanc, sive figuras
Attinet (in quo uno totum fundatur Inane)
Id non rejicio tantum, ingeniique dolosi
Commentum affirmo; faciam, convictus ut ipse
Rejicias: ubi nempe Atomos, & corporis ortum
Exsequar. Interea, quid sit purissimus æther,
Quoque modo partes liquidorum interfluat, audi.
Hujus particulæ non simplicitate rigentes
Æterna, non duritie, velut ante putabas,
Unius aut formæ semper molisque tenaces;
At levitate sua, motusque labore perennis
Dividuæ, frangi faciles, iterumque coire,
Et quocunque loco quamcunque capessere formam,
Non ullo quamvis interpungantur Inani,
Usque valent omnes penetrando implere lacunas;
Quinimo impediunt ne possint esse lacunæ.

Ceu globulos una si quis congessit eburnos,
Semina triticea, aut chalybis ramenta vel æris,
Interjecta videt loca passim tenuia, quo non
Est rigidis aditus; verum facile influet omnis
Injectus liquor, atque sinus penetrabit hiantes.
Ast horum angellis non se insinuaret acutis,
Si formam globuli servarent prima liquoris
Semina; sed jaculi se se in pungentis acumen
Producunt, modulos & componuntur ad omnes:
Flexibilis quasi cera cavo compressa sigillo.
Sic ubi Grajugenum vestigia docta secuti
Sculptores altis excudunt ænea signa
Porticibus, simulacra solent effingere primum
In gypso, ceraque linunt; hinc tota madentis
Argillæ massa tumulant; sparsimque relicto

Tra-

Tramite perfundunt liquefacti fonte metalli:
Cera fluit; ſequitur fugientem torridus humor;
Et frontem Alcidæ, nervoſaque membra capeſſit.

Ergo vices Vacui peragit ſubtilis abunde
Materies; quæ dum ſpatiis ſe accommodat æquis
Aſpera particularum inter, facilique receſſu
Pulſanti minus obſtat, idem eſt ac ſi nihil obſtet:
Quidquid enim minimum eſt, nihili tandem inſtar habetur.
Illapſis adeo ſaxis licet unda reſiſtat,
Attamen illa cadunt; quoniam minus unda reſiſtit,
Quam premitur. Sic cedit aquis labentibus aer,
Quas paulum repulit. Sic nunquam præpedit æther
Aera, quin deorſum tendat, ventiſque feratur.

At ſi totum, inquis, plenum eſt & Inane negatur,
In cubico pede Materiæ ſubtilis erit vis
Non minor obſiſtens fodienti ſive ſecanti,
(Omnis Materies propria nam mole reſiſtit)
In pede quam cubico lapidis, plumbive, vel auri.
Palleris, o Quinti: neque enim, quod forte putabas,
Per vim Materiæ propriam memorata reſiſtunt;
Sed per contextum, qui partes jungit in illis.
Materies, ut iners, haud per ſe motibus obſtat:
Tantum ex affrictu & vinclis plexuque tenaci,
Aut contra poſito motu in diverſa ferente.
Nimirum vim vi potis eſt opponere nullam:
Motibus apta quidem ſumendis, apta quieti;
Sed nec ſponte petens motum, nec ſponte quietem.

Pervia ſint igitur quod quædam corpora, vel non,
Quod ſuffurentur motum, ſenſimque retardent,
Aut cito reſtinguant abſorptum, ac denique tollant,
Hoc elementorum non vis, non ſumma, ſed unus
Efficit ille modus, quo ſunt elementa ſoluta,
Vel connexa ſimul; quo ſunt abraſa, vel hirta.
Eſt in aqua plus materiæ quam in corpore ligni;
At digito penetrabis aquam, non ligna: Metallis
Eſt aditus facilis, quando ſunt igne liquata.

Demon-

Demonſtrat pondus propriæ quantum inſit in illis
Materiæ: ſic Mercurio ſubtilior aer,
Aeriis æther longe ſubtilior auris;
Nec moles conſtans elementorum æthere in ipſo,
Cujus particulæ magis ac magis attenuantur.
Hoc unum teneas animo, paſſim eſſe liquores
Immerſos aliis alios, unaque fluentes;
Atque alios allis textos ſubtilius; & qui
Præ cunctis longe tenuiſſimus eſſe videtur,
Poſſe iterum minimo cauſæ advenientis ab ictu
Comminui magis atque magis, ſemperque reſolvi.

Plenum igitur motus rapidos aliquando morari
Et variare poteſt, & detorquere refractos,
Dividere, inque aliam ex alia transfundere partem,
Non penitus prohibere: imo per corpora ſervat,
Et regit, ut ſocio coaleſcant plurima nexu;
Quod puro in Vacuo nunquam ſperare liceret.
Corporum enim partes medium per Inane ſolutæ
Neſcirent ſervare fidem, jamque agmine rupto
Diverſæ hac illac fugient, & in ordia prima
Dilabentur, uti pulvis projectus in auras.
Nam niſi corporibus ſtipentur corpora, eorum
Partibus haud teneant nexas ſua vincula partes,
Singula laxa fluant. Quod ſint plena omnia, rebus
Hinc ſua durities: dura quæ mole cohærent,
Undique, ceu pleno Mundi cratere, premuntur.
Hoc adeo certis promtum eſt deprendere ſignis.
Dimidios pulchre levati marmoris orbes
Si lapſu oppoſito, ne furtim interfluat aer,
Apte inter ſe ſe jungas, jam nulla virum vis
Diverſo poterit junctos divellere niſu:
Hos etenim preſſu valido denſata coercet
Materies, firmiſque tenet complexa catenis.
Hinc quoque difficili diſcinditur unda natatu,
Atque obluctantes vix vi propulſa lacertos
Certatim reprimit, pectusque fatigat anhelum,
Et, quaſi diſcidium metuens, findentibus obſtat.
Vimineam pariter virgam ſi forte coruſcas,
Illam incurvari modo lentarique videbis,

Tum ftrident auræ tenues, tum fibilat aer;
Unde repulfari pleno liquet aere virgam.
Sic etiam, tonitru nubes quatiente fragofas,
Prævertit fulgur ftrepitum; quia pervolat ignis
Ocior, aeriæ fed noftris auribus undæ
Tardos important loca per conferta fonores.

Denique cur fefe parvo clinamine flectit,
Quæ venit ætherias a fidere miffa per auras
Lux oculis, etfi, quantum in fe eft, recta feratur?
Nempe abrumpit iter, radiofque intrata refringit
Quæ medio cœlum terrafque interluit æftu
Materies diverfa, magifque minufque refiftens;
Ac lucem exiguis amfractibus ire parumper
Detortam cogit: fed non detorta meatus
Per vacuos, nihil eft ubi quod detorqueat, iret.
Quippe moras nectunt, quamvis liquentia, paffim
Corpora, circuitum propter quo mutua fefe
Excipiunt, fedes & commutare jubentur:
Quod non accideret, fi quovis impete fractus,
Et qua percutitur liquor, illa parte dehifcens,
Objicibufque vacans, venas aperiret inanes.
Ergo ftant pleno, funt quanquam libera, Mundo
Corpora; quæ laxe in vacuo fi fparfa natarent,
Diffluerent paffim; nec certo fœdere poffent
Accipere, acceptofque aliis transmittere motus.

Propterea miror tam docto, tamque fagaci
Neutono Vacuum placuiffe, ut motibus aptum
Sidereis. Etenim, dum certos atque perennes
Aftrorum curfus, cum vi obfiftente fluenti
Conciliare nequit, difcordantefque Planetis
Ducere transverfim per conica fegmina curat
Communi ingenitæ gravitatis lege Cometas,
Nil reperit melius, quam fi tollatur ab omni
Æthere materies agitanda; globique ferantur
Attractu vario rapti per Inania. Dicam
Tanti pace viri, quo non folertior alter
Naturam rerum ad leges componere motus,

Ac

Ac Mundi partes justa perpendere libra,
Et radium Solis transverso prismate fractum
Septem in primigenos permansurosque colores
Solvere; qui potuit Spatium sibi fingere vanum,
Quod nihil est, multisque prius nihil esse probatum est?
Qua ratione valent in eo densissima volvi,
Et servare suam volvendo corpora molem?
Attractus mitto varios, & pondera nullis
Exponenda modis, nisi motus vera propago
Contactu fiat, pulsumque a corpore corpus
Tendat eo semper, quo vis direxerit illud;
Quippe suus deinceps erit his locus. Attamen urget
Me studium Veri: metuo, ne surculus ille
Letiferi erroris, Gassendo nuper amatus,
Defensore novo speret se posse tueri;
Atque hominis magni fama titulisque resurgat.
Huic ergo liceat physicas opponere causas.

Constat enim corpus quodcunque movetur in orbem,
Aufugere a motus centro, sibi cum nihil obstat;
Molirique fugam assidue, si forte quid obstet.
Cœlestes igitur sphæræ, cum semper in orbem
Et proprio super axe, & circum immobile centrum
Volvantur, Vacuo si currant undique cinctæ,
Scilicet à statione procul, rectaque recedent,
Et centri immemores & cursus ante peracti.
Ceu valida emissus funda lapis exit in auras,
Et metam assequitur subito, & prævertitur Euros:
Fortior a gyro est illi, & directior ictus:
At lapis erumpat, distento fune per orbem
Ut primum actus erit, si non retinacula fundæ
Præpediant. Ergo fugient vaga sidera, vasti
Perque vias Nihili faciles, per aperta locorum,
Impete servato, penetrabunt futile regnum;
Donec in objectam, quæ motus forte retundat,
Materiem inciderint, aut tangant mœnia Mundi.

Præterea cujusque brevi resolutæ peribit
Massa globi: quoniam partes hinc inde rotatu

Disji-

Disjiciet late ſparſas per Inane quietum;
Ut rota curriculo collectas vibrat arenas.
In tenues Atomos primum Atmoſphærion ibit;
Inde ſuperficies; dehinc interiora ſequentur.
In ſubjecta ſibi radios male prodigus aſtra
Diſperget nunquam redituros Delius ignis.
Corporibus denſis gravitas quoque nulla futura eſt.
Quin levitatis erunt majoris, & ocius ibunt
A centro: ſi quidem plus, quam rariſſima, motus
Accipient. Qui poſſe trahi per centripetam vim
Reſpondebit, eum quæ ſit vis illa rogabo.
Namque manus fundam exagitans, hoc miſſile ſaxum
Centripeta non vi, ſed funda continet ipſa.
Pulſantes equidem vires intelligo, nuſquam
Occultas magiciſque pares, tantumque valentes,
Ut non centrifugæ poſſint obſiſtere contra,
Sed gravitas etiam creſcat, dum corpora centro
Accedunt propius. Videor mihi cernere terra
Emergens, quidquid caliginis ac tenebrarum
Pellæi Juvenis doctor conjecerat olim
In Phyſicæ ſtudium; ſolitus dare nomina rebus
Pro cauſis, unoque ſecans problemata verbo.

Vis ea, quæ centro promanans corpora cogit
Ad centrum, ac toto circum diffunditur Orbe,
Aut nihil eſt, aut Materiem toto Orbe requirit
Diffuſam, qua vis a centro ad corpora tendat.
Sphærarum centris igitur nunc præfice mentes,
Quæ cum centrifugis decertent viribus, imo
Victrices propriis circumundique corpora frenis
Contineant, retrahant fugitiva, elapſa reducant,
Ellipſeſque creent, non veros motibus orbes;
Atque ideo, quoties tentat deſcribere corpus
Tangentem (quoniam perimetri linea curva
Ex infinite parvis tangentibus extat
Innumeris) toties reſtringant atque recurvent,
Interdum laxare velint, ac lora remittant.
Ceu puer intextam chartis & vimine lento
Alitis effigiem credit levioribus auris

Fune

Fune regens : aut in triviis multiplice filo
Ludicrorum hominum jocularia membra moventur.

Simplice nec filo Neutoni fabula pendet,
Texentis varias vario pro tempore leges:
Hoc vel tota poteſt uno convicta refelli.
Nam ſi Materiæ venis Attractus inhæret,
Ac ſine pernicie nequit interituque revelli,
Vis ea per cunctas fluit undique prædita partes
Ingenio ſimili : ſimili regit omnia ritu:
Inſita nam toti, membris lex omnibus una eſt.
Ergo cuncta pari ratione trahentque trahenturque,
Et leges omnis Natura ſequetur easdem.
At neque corruptis turbatæ moribus urbes
Diſſona tot decreta, & tot diſcrimina legum
Effudere unquam; tua quot doctrina profudit.
Nam, Neutone, tibi quoties vaſto æquore rerum
Res nova ſe ſe aperit; toties convertere vela
Cogeris, atque alias Attractus fingere formas.
Ecce alio ſe more regunt per Inane Planetæ,
More alio Magnes, alioque Electrica virtus.
Sic tua circumagitur quavis verſatilis aura,
Et vaga per varios errat ſententia flexus:
Atque adeo rudibus non diſcrepat inſtrumentis,
Uno quæ poſitu dant unum ſtridula carmen:
Sed quoties juvat inde novos extundere cantus
Et variare melos, toties mutare neceſſe eſt
Effœtam compagem & pauperis organa Muſæ.

Quod ſi ridiculum eſt tales confingere cauſas,
Et vires intermedio quocumque carentes,
In vi centripeta nil non e viribus ortum
Centrifugis agnoſce lubens. Quapropter Inanis
Abjice commentum, quo Mundi tota periret
Machina, nec poſſent ulli conſiſtere motus.
Verum corporibus quæ ſit gravitatis origo,
Hæc, ubi labentes Atomos per Inane refellam.
Materiæ demum qui poſſit ſumma fluentis
Et volvi pulſu aſſiduo, & parere moventi,

Sic, ut nulla tamen fiant diſpendia motus;
Quæque peregrinos adducat norma Cometas;
Hæc, ubi cœleſtes fluxus & ſidera dicam.

Nil igitur vaſto in Mundo non undique preſſum eſt.
Inverſis hærent ideo ſuſpenſa lagenis
Vina, cadoque negant ſe effundere ſubtus aperto,
Si non immiſſus laticem depreſſerit aer.
Sed mirere magis: rapido cum turbine venti
Inflixere ſalo nubes, ac fervidus hauſit
Inter aquas nimboſque interceptum aera vortex,
Tortilis actutum pelagi de fluctibus unda
Tollitur, & cœlo caput inter nubila condit:
Curſitat erectum commota per æquora flumen,
Deprenſis miſere nautis, ac navibus ingens
Exitium; ni qua perrumpant arte columnam,
Et ſeriem undarum, jugi quas antlia ductu
Extrahit, aura levis propere intromiſſa recidat.
Tum cadit horrendo præceps cum murmure gurges.

Hinc etiam totis licet inſtes viribus, unda
Comprimitur nihil aut paulum: ac ſi plumbeus undæ
Plenus uter multo valide quaſſabitur ictu,
Aut nihil offendit contuſum malleus utrem,
Verberibus caſſis innoxius uſque reſultans;
Aut, ſi percutias iterum vehementior, exit
Guttatim, & ſolidi per cæca foramina plumbi
Exſudat potius quam condenſetur aquæ vis,
Ac ſeipſam adſtringat ſpatio contenta minori.
Cur tamen in vacuas non ſe corpuſcula ſedes
Conjiciunt, ſi perfugiis, quot credis, abundant?
Protinus abſimilem dices obſtare figuram.
Irrita ſunt igitur ſpatia hæc, & inepta juvandis
Motibus, ingreſſum illa negant ſi partibus undæ.

Non ſic aeriæ partes, cum forte premuntur.
Conſtringi patiuntur enim, & ſubſidere norunt,
Et coacervari, donec vi denique magna
Diſſiliant, rumpantque moras, & vincula ſolvant,

Cun-

Cuncta repentinis lacerantes obvia rimis;
Ac ſonitu horribili fugiant per aperta viarum,
Si modo cœperunt aliqua ſerviſcere flamma.
Sulphureas veluti nubes, cinerumque procellas
Undique viſceribus calidis Ætnæa vorago,
Saxaque toſta vomit, nigra fuligine cœlum
Suffundens, aperitque novis latera ampla ruinis,
Et ferrugineos eructat faucibus ignes.

Discrimen tantum vacuis ne per aera crebris,
Et per aquas paucis tribuas? Facit ætheris ardor,
Quo ſcatet aerius, ſed parcius humor aquoſus
Conſeritur; fluit unde minus, minus unde liqueſcit.
Sic, ubi vallatas exercitus obſidet arces,
Ignivomum ſpirant fabrefacta tonitrua Martem,
Fulmineoſque globos immani pondere torquent,
Pulveris accenſi tanta eſt violentia! Turres
Præcipitant, muroſque & propugnacula frangunt:
Pulſa tremit reboatque procul conterrita tellus.
At ſi tam multis terebratur inanibus aer,
Non eſt, offenſus cur tam gravis intonet; ibunt
Pervia particulæ per ſpiramenta ſilentes:
Impetus eluſi vaneſcet flaccidus ignis,
Et fumum imbellem jaciet per inania cœli.
Unde ciet tantos igitur vis flammea motus?
Nempe quod implexum prius, adſtrictumque catena
Solvat, & abruptis jam liberet aera vinclis;
Cui via turgendi nulla eſt, ni corpora vibret
Cuncta procul niſu, quo dilatatur, eodem.

Tunc fit in aerii lento ſubtemine textus,
Quod fieri plane ſinuato cernis in arcu,
Miles ubi torquet nervo pulſante ſagittam.
Nervus enim intenſus curvati cornua ligni
Contrahit; hinc adeo patulos convexa meatus
Pars aperit, ſtrictis obturat concava fibris:
Verum æther de more vias ingreſſus hiantes
Non habet, intercluſo abitu, quo tendere poſſit.
Ergo premens valido contortas impete fibras,

Corrigere & pressu assiduo producere certat.
Nervus obest: nervum sedenim simul atque remisit
Arcitenens, laxante manu, retinacula cessant.
Propterea tum liberior sese explicat arcus,
Et resilit nervus partes distractus in ambas:
Qua vi pulsa repente fugit, rapiturque sagitta.
Sic ventosa ferit tenui catapulta fragore;
Sic tacitas vibrat pyrio sine pulvere glandes.
Compressi ferrea quot sunt in arundine flocci
Aeris, en tot habes arcus resilire paratos.

Nec propius vero est quod ais, perlucida quando
Corpora sunt quædam, tenero seu mollia textu,
Aut fluida, id totum vacuis compluribus inter
Conjunctas Atomos tribui, acceptumque referri.
Nam si res, Quinti, sic sese, ut dicis, haberet,
Quæ perlucida sunt, quæ mollia, quæque liquescunt,
Hæc leviora forent, quam quæ transmittere lucem
Densa negant, solidaque & dura mole cohærent.
Quod tamen in molli secus evenit atque fluenti
Mercurio. Certe is non mobilitatis honore
Cedit aquæ; quin sese etiam calefactus in auras
Evehit, insinuatque poris; nam cuncta minutim
Scrutator penetrat volucri corpuscula fumo:
Tantum humectando non est, neque tactus adhæret.
Multa tamen vincit, solido quæ corpore constant,
Mercurii gravitas. Auri rigor omne metallum
Vincere duritie, lapidesque, ut pondere, cunctos
Debuerat; quam molle tamen, quam ductile nosti.
Dura natat glacies; levior pars duri metalli
Partibus ejusdem liquefactis, ut probat usus.
Cera natat lymphis; ceram omnis sorbeat humor,
Si perluciditas a multo oriatur Inani;
Non oleum nitida veheretur opacius unda,
Non rigidus pumex, non lento cortice suber.
Fossilium quoque rex adamas, quem parturit una
Dives opum & Phœbi radiis melioribus ardens
India, non durus simul ac perlucidus esset.

Perlu-

Perlucere etenim multis ab Inanibus ortum,
Duritiem excludit paucis ab Inanibus ortam.

At vero quæ ſunt directæ pervia luci
Corpora, clathrorum ritu compacta videntur,
Ac ſtrue multiplici foliorum reticulata.
Mollia ſi fuerint, laqueos imitantur Arachnes;
Ut rivi labentis aquæ, ſeu limpidus aer.
Si prædura, ſilex velut eſt cryſtallina, crates
Ferratas referunt, queis pervia ſæpe domorum
Claudimus, ut facilis detur transpectus in hortos.
Permeat exiles aditus pars altera lucis,
Altera cancellis offenſa retunditur; unde
Reſplendent crates partim, partimque videri
Ulteriora ſinunt, ac ſi nihil inter adeſſet:
Interea caulas puriſſimus occupat æther.
Hinc ſi pronus aquam ſpectes in margine ponti,
Protinus illa ſoli tenuem declivis arenam
Exhibet, ac nitidis conchylia mixta lapillis:
At mare ſi magnum proſpectas littore ab alto,
Luminis ingentem transverſa per æquora tractum
Aſpicies; Phœbi nam ſe radiantis imago
Projicit in planum, tremulisque reflectitur undis.

Præterea vitrum candens, atque ipſa, rigore
Depoſito, cernis molleſcere cocta metalla;
Non interjectu Vacui diffuſilis, imo
Corporis advectu, quo vincula cæca repente
Diſſiliunt, fitque ex geminis mixtura liqueſcens:
Quando volatilibus jaculis per ſulphura ſerpit,
Et ſalium frangit nexus, partesque ſolutas
Diſſipat irriguus, varieque interſecat ignis.
Sæpe nec ipſa operi vis ignea ſufficit: addi
Nempe ſolent nitrum ſolvendo & alumina ferro,
Quæ referent, obelisque viam rimentur acutis.
Quin etiam ipſe adamas ferrum qui ſpernit & ignes,
Ære repercuſſa excipiat ſi ſpicula Solis,
Traditur humeſcens fluere accedente ſmaragdo.

Huc accedit, uti, quoties rarescere corpus
Contigit, admissæ veniant in viscera partes,
Quarum abitu densum, ejecto velut hospite, fiet.
Sic aqua conceptis ebullit fervida flammis,
Pellitque in teretes dilatatum aera bullas:
In glaciem concreta riget, simul avolat ignis
Exiguus, qui particulas agitare solebat.
Ast hujus miranda quidem natura videtur,
Quod salis haud æquo plus unquam sorbeat; omne
Quod superest, fundo intactum satiata remittat:
Nec minus interea fucum, variosque colores
Ebibit: & quoties vim certam ardoris adepta est,
Sic stat, & adjunctis nihilo magis ignibus ardet.
Quare dissimiles in ea, multosque meatus
Absit ut esse negem; solum nego prorsus inanes:
Aere nam fœtos, & partibus ætheris aio,
Quæ non effugiunt semper; nam crescere lympham
Cernimus adjectis salibus, quos lympha resolvit.
Ligna quoque in spatium, si quando irrepserit humor,
Amplius evadunt; contracta humore fugato
Arescunt, rimisque brevi finduntur hiulcis.
Tantum prorsus abest, ut corpora vana tumescant,
Atque incremento cava dilatentur inani.

Quos igitur Vacui tractus toto Orbe putabas
Hactenus immensos, & non auctoris egentes,
Ut foret absque Deo quiddam, saltemque creata
Non essent spatia, & velut incunabula Mundi;
Ocius abjicias animo; loculosque vacantes
Corporis in medio cujusque; hæc omnia temnas,
Delirantis uti lusus & somnia sectæ.
Ecce vides, ut sit fragili male credita fundo
Machina, quam falsa deceptus imagine rerum,
Exstruis in Vacuo, penetrabilibusque lacunis.

ARGUMENTUM
LIBRI TERTII.

QUINTIUM *ad capessendam Virtutem hortatur. Tùm hoc Libro de Atomis quærendum proponit :* a v. 1. ad v. 63.

Exponit Epicuri consilium in fingendis Atomis. Deinde quæstionis hujus hanc distributionem instituit. 1°. Per se non esse Atomos. 2°. Non esse numero infinitas. 3°. Non individuas, ac proinde non immortales. 4°. Non propria gravitate præditas. 5°. Non eo, quo donantur motu, posse inter se coalescere. Hoc Libro tres primas partes exsequitur; postremæ duæ, quæ motum Atomorum spectant, ad sequentem Librum pertinent : a v. 63. ad v. 111.

1°. *Atomos per se non esse ostendit, quia non omni dote ac facultate pollent; quia singulæ possunt non esse; quia Inane sine Atomis esse potest :* a v. 111. ad v. 182.

2°. *Innumeras esse non posse probat, quod majore Inani circumscriptæ sint; quod earum numerus & augeri & incolumi Mundo imminui possit; quod quidquid a Numero incipit, in Numerum desinat; quod ut Spatio, sic Numero finitas esse oporteat. Ostendit quam absurdum sit illud Epicuri commentum, in Atomorum classibus numero finitis Atomos numero infinitas collocasse :* a v. 182. ad v. 510.

3°. *Negat immortales esse Atomos, & individuas; easque dividi posse confirmat ex eo quod sint figuratæ. Hic affert argumenta præcipua quibus probatur Materiam in infinitum dividi posse; solvitque Epicureorum ea de re objectiones :* a v. 510. ad v. 803.

Abſurdam eſſe oſtendit Spinoſæ unitatem : a v. 803. ad v. 873.

Ex eo quod dividua ſint Atomi , concludit eas ex natura ſua ſolidas non eſſe , ac proinde fabro indiguiſſe ut coaleſcerent ; quod conſequi quoque demonſtrat , ex eo quod neceſſariæ non ſint Atomorum figuræ : a v. 873. ad v. 1018.

Anaxagoræ homœomeriam confert cum Atomis , nec magis abſurdam probat : a v. 1018. ad v. 1047.

Concludit Materiam e nihilo factam ; Deum non conſtare e Materia ; quod Epicurus quærit in Atomis , id in ſolo Deo ineſſe : a v. 1047. ad finem.

ANTI-

ANTI-LUCRETIUS,
SIVE
DE DEO ET NATURA,
LIBRI NOVEM,
AD QUINTIUM.

LIBER TERTIUS.
De Atomis.

FELIX qui veras avidus cognoſcere cauſas,
Senſus aſſurgit ſupra, nullumque ſecutus
Ductorem, præter lumen Rationis amicum
Vimque animi, reliquis mortalibus invia tentat
Ipſe loca, explorat rerum caput, atque per omnes
Naturæ latebras ire imperterritus audet.
Illum non anceps Regum favor, aut levis aura
Fortunæ, miſeriſque bonis contenta Voluptas
Dimoveant, Veri ſanctum ut deponat amorem.
Scilicet haud ſatis eſt rivos ſpectare fluentes,
Aut herba in molli patulæque ſub arboris umbra
Proſtratum, nitido radiantes rore lapillos
Mirari, ac tremulo labentes murmure lymphas,
Et flores quos nutrit aquarum lacteus humor,
Ac bibulo ſemper viridantem ceſpite ripam:
Fontem ipſum indagare juvat, penituſque latentes
Rimari venas laticumque exordia prima.
Quorſum igitur nos corporibus circumundique ſepti,
Materiæ decus ac formam externumque nitorem
Miramur tantum, ſummoque in cortice rerum
Ludimus? Internam cur non penetramus in ædem
Naturæ, atque adytis immitti poſcimus ipſis?
Quam pulchrum eſt in principiis, in origine rerum
Defi-

Defixisse oculos & nobile mentis acumen!
Pervolat huc Sapiens; nugæ sunt cætera Vulgi.
Hinc nullus digno Vates extollere versu
Pythagoræ magni poterit, magnique Platonis
Illustres animas: ingens quibus institit ardor,
Se primum, auctoremque sui & primordia cuncta
Quærere contemplando. Hos non tenuere paterni
Deliciæ moresque soli, quin protinus omnem
Ægyptum & Syrii lustrarent littora ponti;
Incoluit primum quas alma Scientia sedes:
Atque viros ibi consulerent sapientipotentes
Longævosque, & doctrinæ monumenta vetustæ:
Civibus ut tandem non vellera murice tincta,
Non aurum aut gemmas, ast aurea dicta ferentes,
Ditarent patriam nova per commercia Veri.

Hoc animo, Quinti, Naturam invisere tecum
Dulce mihi: dulce est altos intrare recessus,
Et præferre facem, & gressus firmare labantes.
Ne te, quæso, viæ capiant mala tædia longæ.
Sunt rigidi, fateor, trito sine tramite montes,
Sunt duræ cautes, ac spinis horrida passim
Virgulta, & fossæ juga per salebrosa profundæ:
Macte animo tamen interea dum alludere conor,
Defessamque tibi rerum asperitate molesta,
Non injucundo solari carmine mentem.
Haud secus in sylvis, ac frondes inter opacas
Ingenitum carmen modulatur musicus ales,
Dum fovet implumes fœtus placidissima conjux:
Nam ramo nunc ille sedens, nunc præpete penna
Huc illuc circumvolitans, noctesque diesque
Invigilat custos; liquida tum voce canorus
Personat omne nemus: molli hæc abscondita nido
Suaves auræ bibit numeros, oblita laboris;
Et vix assiduæ sentit fastidia curæ.

Nunc superest Atomos ut perspiciamus in ipsas:
Altera nam sectæ basis est. An firmior hæc sit,
Cognosces: vix crediderim, quia non sibi constat
Ipse

Ipſe parens Atomorum; & tanquam erroris amore
Ebrius, interdum proprio ſe confodit enſe.

Primum infinitas, infinitoque natantes
In Nihilo poſuit. Nimirum utrumque volebat
Æterno e ſolio pellendi Numinis audax
Conatus. Nam ſi per ſe ſe, ac ſemper ab ævo
Stant omnes, numero quis eas includere certo,
Utque tot, haud plures eſſent decernere quivit?
Tum ſi, ut progenerent aliquid, temerarius illis
Accidere occurſus debet, quo plurima, caſu
Conciliante, cohors glomeretur corpus in unum;
Infinita foret ſparſæ niſi materiæ vis,
Fortunæ credenda joco, & concreſcere promta,
Raro vel nunquam potuiſſent corpora gigni.
Quinimo ſi magnum adeo ſupereſſet Inane,
Undique diffugerent, ac per deſerta locorum
Uſque vagarentur Naturæ elementa; nec eſſet,
Cogere qui tandem ac diſperſa reducere poſſet.
Sic Spatium immenſum Minima infinita popoſcit.
Nec tamen hic aliqua ſine libertate locari
Fas erat, ut quodam poſſent coaleſcere motu.
Nam ſi denſa nimis, nimis & ſtipata fuiſſent,
Non aliunde impulſa quidem & motoris egena,
Torpebant, ſomnoque gravi infecunda jacebant.
Unde ſoluta eadem ſimul atque frequentia fingi
Par fuit, & proprio gravitatis percita niſu,
Quando hic præ cunctis ultroneus eſſe videtur.

Ingeniosa quidem hæc; verum ratione ſagaci
Si fuerint excuſſa, ruunt fundamine nullo.
Ac veluti ſcenis agitur dum fabula noſtris,
Ludificant oculos ſpectacula vana tuentes,
Et mentitarum capiunt dulcedine rerum:
Ut modo porticibus longis ſimulacra Deorum
Aurea marmoreas inter mirere columnas;
Et modo præcelſas turres, arcuſque ſuperbos;
Aut claſſem in portu ventis dare vela parantem,
Exſtanteſque mari ſcopulos, incurvaque longe

Litto-

Littora fluctifrago pelagi spumantia rore;
Nunc impendentes sylvarum cautibus umbras;
Inde vorax Erebi barathrum, & Plutonia regna,
Hinc placidum nemus Elysii sedesque beatas:
At pulchrum aspicias postica parte theatrum,
Nil præter telasque leves leviterque perunctas
Cernis, & avulso ruit omnis machina clavo.
Sic introspectum fallacis dogma Epicuri
Concidet, inque suum evanescens ibit Inane;
Quando nec innumeras, nec progenitore carentes,
Non individuas, immortalesve, nec ultro
Labentes Atomos, nec eo concrescere motu
Quo dicuntur agi, mox ipse fatebere victus.

Protinus in mentem revoces quod dicere nuper
Me memini, cum de Vacuo lis orta vigeret;
Rem prorsus nullam per se constare potesse,
Quæ simul haud esset genere omni prædita dotum.
Deficiente aliqua, rem cernimus esse creatam;
Et majorem illi causam præcellere. Quidquid
Ex alio non est, nequit ullo limite claudi.
Et cur, quod per se est, non dotibus affluet illis
Cætera quas habeant queis per se stare negatum est?
Dii vestri, quos in latebras Epicurus adegit,
Ut mollem ducant secura per otia vitam,
Dii vestri, quos fortuito corpuscula nexu
Compegere, velut tibi res compingitur omnis,
Per sese non sunt; felices attamen illic
Æternum vivunt, ac læta pace fruuntur:
Et felix, Atomus quæ per se est, esse nequibit?
Multa valent homines membrorum robore partim,
Et partim ingenio; per se non esse fateris:
Si per se est Atomus, cur ipsi nulla potestas?
Te male naturam rerum docuere magistri.
Quæ tenet æternum propriis a viribus ævum,
Atque est idcirco, quia per se debuit esse,
Et non esse nequit; res illa, utcumque vocetur,
In se habeat totum esse, ac totum posse, necesse est.
Numen habes, Numen tibi nescius adstruis ipse.

Cur

Cur Epicurus enim numero docet innumerali
Esse Atomos? Quia ponit eas auctore carentes.
At si auctore carent, cur illas non quoque dixit
Ut numero, sic mente, ac viribus infinitas?
Cur non esse Deos voluit? Nam nomine tanto
Dignior est Atomus, quæ per se stare putatur,
Quam Divi ex Atomis temere incurrentibus orti.
Hanc tamen invalidam facit & Rationis egentem;
Hos ratione animi donat, vitaque beata.
Naturæ nihil æternæ concedit avarus,
Omnia fortuitæ. Quam sint hæc dissona, sentis?

Tandem igitur falsi vestigia blanda secutum
Ductoris te pœniteat, dulcissime Quinti.
Divinos pudeat tam parvis rebus honores
Decrevisse. Leves micas, tenuissima segnis
Materiæ ramenta, meri ludibria casus,
Per se naturamque suam constare putabas!
At certe quidquid per se est, sic esse necessum est,
Ut cum percipitur, simul ipsum eluceat esse;
Et, si ponatur penitus non esse, repugnet.
Hæc Atomis tribui nequeunt. Vis, ordine dicam?
Scilicet hæc Atomus, quæ nunc mihi jungitur, esse
Ut sine me poterat, poteram sic esse sine illa.
Æternum in Vacuo potuit disjuncta vagari,
Æternum poterit. Cum ergo sit inutilis Orbi,
Ponamus non esse: ruent num cætera rerum?
Nequaquam. Non hanc igitur perstare necessum est;
Illiusque loco, satis est si perstet Inane.
Unius hinc Atomi ratio non postulat, ut sit.
Quod si unam e rerum natura expungere possim,
Expungam geminas, expungam quatuor, omnes
Denique. Namque omnes nihil excellentius in se,
Naturam quod spectat, habent, quam parvula quidquid
Ac simplex Atomus revera possidet omnis.
Nulla igitur per se, si per se non fuit una.

Immensum qui præterea sibi fingit Inane,
Rem quasi perpetuam, certe ut rem cogitet, ipsi

Nil

Nil atomis opus eſt : intelligit eſſe reapſe
Magnum aliquid, quod Materia ſecernit ab omni.
Ergo Materiæ molem totam eſſe ſua vi
Non modo non vincit, fieri ſed poſſe fatetur
Ut nil Materiæ ſit funditus omne per ævum.
Olli Materies eſt adventitia Mundo.
Quare igitur per ſe, quare infinita putatur?
Sed faciam, ut verum noſcas; utcunque Lucreti
Obſtrepat, & contra decantet garrula Siren.

Innumeras vis eſſe Atomos, ſed majus Inane
Innumeris Atomis. Quanam compingitur arte
Infinitum illud male parcum, & parte reciſum,
Quod jam ſtare nequit, quoniam pede claudicat uno?
Nempe infinitum infinito poſſe putaſti
Eſſe minus? Nonne hoc ipſo, quod creſcere poſſit,
Mancum ac finitum eſt? Quod majus, nonne minori
Semper limes erit? Porro non æquat Inane
Materies; quia non explet; ſed libera fertur
Per medium, vacuos & paſſim linquit hiatus;
Major, ſi nullum ſupereſſet Inane, futura.
Quapropter quemcunque locum deprendis inanem,
Illic Materiæ finem ſimul eſſe fateris.
Nam ſi pertendam infinitas æquoris undas,
Littora tu digito monſtrans ubi deſinit æquor,
Me ſubito falſi convinces; haud ſecus & te
Convincam, oſtendens vacuum ſine corpore purum.
Aſpice ut ambo ſibi noceant obſtentque viciſſim,
Quæ tu fraterno nexu conjuncta putabas;
Et mediam regni partem infinita gemella
Subripiant, lacerentque immani vulnere totum.
Elige; nam regno alterutrum decedat, oportet.
Sed caveas; quia Materiem ſi tollere mavis,
In nihilum jam cuncta ruent; ſi tollis Inane,
Non eſt, Materia ut poſſit ſtipata moveri.

Quid vetat, objicies, ne ſurſum linea duplex
Ducatur ſine fine quidem, tamen una profundo
Exeat a centro Telluris, & altera tantum

A ſa-

A facie? Tunc sunt expertes limitis ambæ,
Nec tamen æquales. Vanos imitare Sophistas,
O Quinti! Geminas habet utraque linea partes:
Hac sunt æquales, qua sunt sine limite; sed qua
Ponis inæquales, finitas esse fateris:
Limes enim est illis, ubi primum exordia sumunt.
At tua Materies nusquam est sine limite, quando
Mergitur in vacuo quod ab omni parte redundat.

Ergo dormitat præclari dogmatis auctor,
Innumeras cum vult Atomos, quibus addere possem
Vel plures; nondum ut penitus repleatur Inane.
Nam locus est cunctis. Fingamus millia centum
Adjungi: num propterea complebitur? Esset
Finitum, posset si centum millibus olim
Compleri. Porro non tantum hæc millia fas est
Adjungi, verum bis, ter, quater, amplius, imo
Millia mille modis iterum repetita. Profecto
Crassior esse potest globus hic Telluris & Undæ,
Quam nunc est; paulo fieri quoque densior Aer;
Partibus & cunctis Vacui succedere corpus;
Nil etenim prohibet, quod nunc sit inane repleri.
Ergo Materiæ tumefactam crescere molem,
Perque novas Atomos augeri posse fatendum.
Crescere si possit, nunc finitam esse necesse est.

Augeri ut poterit, poterit quoque, sospite Mundo
Imminui: demtis siquidem succedere Inane
Corporibus promtum est; Vacuumque ut corpora supplent,
Sic Vacuum, nulla jactura, corpora supplet.
Nunc porro demas Atomorum, nam licet, unam;
En, quam jactabas immensam, summa repente
Fit minor: at centum si demseris; ecce minorem
Semper habes. Immensum ergo majusve minusve
Esse potest, quam nunc revera est. Perge, Poeta,
Quid stas? Æternum pariter dic posse putari
Longius aut brevius. Risum teneatis, amici!
Confutare pudet, liquido quæ falsa videntur.

Parti-

Partibus adjectis veluti res creſcere nunquam
Infinita poteſt, nequit & decreſcere demtis.

Præterea cum quæque Atomus finita ſit in ſe,
Quotquot erunt, vel ſi plures quam intelligis, eſſent,
Haud unquam in numerum poterunt coaleſcere tantum,
Qui non deſcriptos habeat circum undique fines.
Nempe ſat eſt numeri primordia ducere ab uno.
Namque hæc dividuis natura eſt inſita rebus,
Ut quæ principium, finem quoque norit: utraque
Parte nihil: rerum hæc extrema; fugaque perenni
Exit in hoc tandem, quidquid promanat ab illo.
Quare infiniti finitas dicere partes
Quæ ſtent una omnes, numerumque ſuapte putari
Natura plenum, qui non augeſcere poſſit,
Abſurdum eſt. Vel enim quiddam potes addere ſummæ;
Atque ita limes erat: vel non potes addere quidquam;
Exhauſta eſt igitur numeri & præcluſa poteſtas:
Unde infinitus ſimul ac finitus habetur:
Quod pugnans recta procul a Ratione recedit.
Quidquid habet numerum, per ſe innumerabile non eſt.
Quidquid & extenſum eſt, menſuram admittat oportet.

Quod ſi autem numeros vulgo ſine fine patentes
Dicimus, idcirco quia poſſunt creſcere ſemper,
Nilque vetat ſummæ ſuperaddi cuilibet unum;
Obſerva numeros, ut fuſius ante probavi,
Re nihil eſſe quidem, mera ſed phantaſmata rerum,
Solius ingenii fœtus prolemque caducam.
Scilicet hoc ipſo quod poſſumus addere ſummæ,
Summam infinitam re ipſa nullam eſſe fatendum eſt.
Ergo cum liqueat, quidquid numeratur, id eſſe
Finitum, & partes numerari poſſe minutas,
Quarum conflatur denſo e glomeramine totum;
Hinc ſequitur, quidquid multis coaleſcere ponas
Partibus aggeſtis & conſiſtentibus una,
Haud infinitum poſſe, immenſumve putari:
Atque ita Materiæ ſummam, quæ in ſemina parva
Dividitur, certos intra conſiſtere fines:

Quod-

Quodque infinitum eſt, unum ſimul eſſe reapſe;
Cui nullæ partes adimi aut accedere poſſint.

Certe Materies, quocumque extenſa pateſcat,
Infinita nequit, ſi non immenſa, putari.
Porro Materies nequaquam immenſa videtur
Hoc ipſo quod ſit variis affecta figuris,
Atque in multigenas claſſes, te auctore, tributa.
Hoc etiam, Quinti, tua per documenta probabo.
Qui Spatium putat immenſum, velut ante docebas,
Hæc immenſa vocet, ſpatium quibus omne tenetur;
Ut vocat æternum, quod nullo tempore non eſt.
Pars etenim Spatii quæcumque relicta ſuperſit,
Res ibi deficiens non eſt immenſa profecto.
Multimodis igitur cum ſit diſtincta figuris,
Atque ideo in multas Atomorum ſumma cohortes
Sit diviſa, tuo præceptoriſque Poetæ
Judicio, quæcumque cohors immenſa putetur,
Hac opus eſt una Spatium ſimul omne repleri.
Terminus eſt illi, quod non penetratur ab ipſa.
Porro, dic ſodes, gens infinita cuborum
An toto, quantum eſt, Spatio protenditur una?
Haud certe: ſiquidem globulis jam non locus eſſet,
Nec ſpiris, triquetris, rhombis, mucronibus, hamis.
Conica gens totum ſola exæquarit Inane:
Quo nunc Pyramides, quo diſci, quove cylindri
Migrabunt; juvat his Spatium ultra quærere ſedes.
Nulla igitur Spatium immenſum ſola occupat. Ergo
Nulla immenſa poteſt, nulla infinita vocari.
Dant aliis aliæ finem accipiuntque viciſſim.
Sed quæ ſunt finita loco, finita neceſſe eſt
Sint etiam numero; quare ſub quaque figura
Innumeras Atomos conſiſtere poſſe negandum.
Porro finitas Atomorum dicere formas,
Atque ideo claſſes, queis dant ſua nomina formæ,
Cogeris. Hinc ſequitur concluſam limite certo
Materiæ ſummam: cum non coaleſcere poſſit
Undique finitis e partibus infinitum.
Sed quoniam Spatii quodcumque relinquis inane,

Æque infinitum eſt atque id quod corpore complex,
Inde liquet Spatii ſummam non poſſe repleri,
Ni nova Materiæ ſumma infinita creetur.
Quæ nunc ſparſa natat Vacuo, quam curta breviſque eſt!
Ampla videre mihi videor quæ dolia vulgo
Aſſervant inter cava fundamenta domorum
Teutones, aut cryptis gelidoque in monte reciſis
Porticibus, veteri ſacrata palatia Baccho:
In quæ ſi jaceres quantum capit amphora vini,
Hoſpitibus, pro! quanta mihi vindemia! dicens;
Imo quam tenuis, dicam; ſi dolia cernas.

Et cur, ſi numero ſunt infinita, volebas
Semina Materiæ Spatium quæcumque pererrant,
Finitis tamen inter ſe diſtare figuris?
Haud equidem ignoro quid ad hæc contraria forſan
Invitum te compulerit. Cum nempe videres
Non infinitas paſſim conſurgere rerum
In mundo ſpecies, at finibus eſſe coactam
Quamque ſuis, nullamque nova ſplendeſcere forma,
Intellexiſti, quamvis agnoſcere nolles
Quid foret, eſſe aliquid certa quod lege domaret
Effuſam vim Materiæ, frenoque protervam
Luxuriem & rapidos poſſet compeſcere motus.
Mens erat; at tibi Mens fabrica procul exulat omni:
Ergo Materiæ potius reſecanda poteſtas,
Ipſaque per certas formarum, ſub duce nullo,
Diſtribuenda fuit legiones atque catervas:
Ut reſponderi poſſet quærentibus, inter
Quadrupedes quare nil grandius eſt Elephanto?
Cur non centimanos Briarei de ſtirpe Gigantes,
Centauros, Scyllas, aut qualis fingitur Argus,
Semiboveſque viros edit Natura creatrix,
Et Satyros; at ſe generatim ſecla propagant;
Nec ſurgunt nova monſtra, ſed omni gente parentum
Naſcuntur ſimiles atque omni tempore fœtus?
Scilicet innumeras Atomos in quaque repoſtas
Claſſe quidem, at non innumeras occurrere claſſes.

O mi-

O miſerum effugium! Tua ſi corpuſcula per ſe
Conſiſtunt, dominoque carent, ac ſponte regunt ſe,
Dic mihi, quæ virtus, quæ cauſa potentior ipſa
Materia, paucas ad claſſes illa redegit
Semina, quæ nobis æterna, immenſaque jactas?
Dic age, nam debes: factique ediſſere cauſam,
Si potes; aut gratis hæc omnia ficta fatere.
Nempe tuis aptas Naturæ geſta repertis,
Qui tua Naturæ geſtis aptare reperta
Debueras: nec te tamen extricas labyrintho.
Nam ſi Atomi ſunt innumeræ ſub quaque figura,
Saltem infinitæ generis cujuſque creati
Res fierent; paſſimque Lupi, paſſimque Leones,
Et pecudes paſſim, lapides, plantæ exorerentur,
Atque homines; omnis ſemper daret omnia tellus:
Nec volucres aer, nec piſces unda teneret.
Quæ via naſcendi cunctis animantibus una eſt,
Infinita foret. Nullo de ſanguine patrum
Improviſus adeſſet equus, bos, ales & anguis;
Non ſenſim vires, non augmen adeptus ab annis,
At vegetus grandiſque, & jam perfectus adulto
Corpore; ſeminibus confeſtim ac ſponte coactis.
Nam quæ facta ſemel, fieri cur poſſe negares?
Poma ſine arboribus, ſine terra, & ſemine fruges
Affluerent; interdum alieno tempore meſſis
Creſceret; inque mari medio conſurgeret arbos.
Omni luce novi ſoles, nova ſidera cunctis
Noctibus; innumeri diverſo crine Cometæ
Nunc pervulgarent peregrino lumine cœlum,
Nunc levitate pari fugerent, oculiſque videntum
Eriperentur, & immenſo haurirentur Inani.
Namque infinitis debent concurrere ſemper
Infinita modis, ullo nec limite ſiſti;
Quando infinitum numero non clauditur ullo.

Aspice teſſerulas, queis ludicra bella geruntur
In tabula, vario quam ſegmina picta colore
Diſtinguunt. Prima pedites in fronte locati,
Regem & Reginam, famulos equiteſque tuentur,

Nec poſitæ gemino deſunt in margine turres:
Quiſque ſua ſolet ire via, miſcentur & intrant
Alternis inimicam aciem; fit plurima cædes
Hinc atque hinc, donec cedat Rex undique captus.
Interea quoties pugnæ variatur imago!
Quam diverſa etiam, quam multiplici poſitura,
Objicibusque novis pugnantum invertitur ordo,
Invertique poteſt! Non ſunt tot in æquore fluctus,
Nec tot habent ſylvæ frondes, aut gramina campi.
Quid, ſi infinitis ageretur ludus utrinque
Teſſerulis; an ſumma foret finita modorum?

Nec juvat innumeros alibi confingere Mundos,
In quibus omnigenum ſcateat ſine limite rerum
Copia, quæ noſtro parce conceditur Orbi.
Nam ſi revera ſtarent, quos exſtruis, Orbes,
Qua ratione probas noſtratibus eſſe replendos
Corporibus; nec poſſe novis coaleſcere formis
Tot concurrentes Atomos, nova ſemper ut illic
Ac penitus nobis incognita corpora gignant?
Namque modi quibus hæ partes concreſcere poſſunt,
Non tantum multo ſunt plures partibus ipſis,
Verum infinite plures. Quæ nexibus ergo
Diverſis poterunt diverſe corpora gigni,
Sunt infinite magis infinita. Quis autem
Tantum infinitum tanta virtute coercet,
Ne, ſibi permiſſum atque omni variabile caſu,
Det ſpecies aliquando novas, veteresque viciſſim
Diffingat? Fixa eſt adeo ſi norma creandis
Corporibus, qualem ſervat Natura perennem;
Si rerum genera & certa & finita videntur;
Eſſe modum finemque Atomis frenumque neceſſe eſt.

Naturas porro ſimiles non ſola figura
Principiorum, ut forte putas, at certus eorum
Nexus & ad leges quidam ſtatus efficit ordo.
Quin aliam ſpeciem referentia prorſus ab iiſdem
Principiis aliter digeſtis corpora fient.
Ut nive candidior limus, quem Serica regna

Fin-

Finxerunt dudum, quique his jam fingitur oris,
Piſtus utraque manu figuli, cedensque moventis
Arbitrio, currente rota, dat monſtra Deorum
Omnigenasque feras & Eoi munera ponti:
Ex illo nunc forma viri, nunc urceus exit.
Qui cibus in noſtros facilis convertitur artus,
In cane fit canis; atque leo, ſi forte leonis
Venerit in ſtomachum. Ros idem gramina campi,
Hortorum flores, frumentaque nutrit in arvis.
Phocarum veluti rector, quem fabula narrat
Multimodis oculos hominum eluſiſſe figuris.
Nam villoſus aper, durum atque immobile ſaxum,
Flamma vorax, fluviusque liquens erat, ac ferus anguis;
Mille novas iterum ſpecies iterumque daturus,
Arcto ni premerent fugitivum vincula nexu:
Humanos donec repararet denique vultus.
Unde licet paucæ varient elementa figuræ,
Res tamen innumeras & qualiacunque creabunt
Corpora, non ſpecie tantum, ceu reris, in una;
At multas itidem ſpecies, quot cudere poſſunt
Innumerabilium nexus, quos eſſe probavi
Prorſum infinitos. Unde infinita videres
Et rerum genera, & generis cujusque creata
Corpora, ſi vere ſub qualicunque figura
Innumeras Atomos totus comprenderet Orbis:
Ergo quadrupedes immani maximitate,
Aut forma horribiles; Polyphemos, atque Chymæras,
Gorgonas, Harpyasque, ac ſeptem faucibus Hydros.
E quadris, duplici tantum quæ picta colore,
Sic incredibilis formarum copia prodit,
Mutatis ſæpe ordinibus, textuque quadrorum;
Unde pavimentis veniat decor atque venuſtas.

Æmula Naturæ (quanto minor inferiorque)
Mens humana, tamen vi freta laboris & arte,
Quam Ratio ſolers parit, experientia firmat,
Mixturis elementorum, quæ paucula novit,
Spe lucri proprios nova corpora finxit in uſus,
Et ſpecies, quibus abſtinuit Natura, creatis

Addidit; igne coquens, unguenta & pharmaca fecit;
Granaque ſulphurea, & vitrum, urenteſque lapillos;
Inſitione dedit priſcis nova germina truncis;
Juſſit & ignotos animalia prodere fœtus,
Robuſtumque genus mulos invexit in Orbem.
Et tuus ille opifex Mundi, rerum unicus auctor,
Omniparens caſus fundo tam divite pollens,
Non facit hæc! Brevis huic virtus, aut curta ſupellex.
Eſſe Atomis fines igitur frenumque neceſſe eſt.
Verum, quod per ſe eſt, frenum fineſque recuſat:
Ergo ſtare ſuis non poſſunt viribus unquam,
Et cauſam agnoſcunt Atomi, Numenque ſupremum.
Hic Deus, hic certe eſt, fruſtraque, Epicure, reclamas.

Nunc igitur ſpatio immenſo finita vagari
Si dederis, nullo coaleſcent ſemina nexu.
Nempe mari magno ſi longe diſſita venti
Navigia impellent aliquot rectoris egena,
Nunquid fortuna tandem fore credis, ut uſquam
In claſſem coeant, & conſociata ferantur
Fluctibus Oceani, quantos tegit orbita ſolis,
Quantum & transverſus Mundi protenditur axis?
Disgregat in Vacuo certe diſtantia major
Finitas Atomos: per inania magna ſolutæ
Convenient nunquam; ſpatia infinita vagando
Non tranare niſi infinito tempore poſſunt.
Pro! Quam operis disjecta tui male membra cohærent!

At ſi Materiam claudunt circumundique fines,
Illam ultra, quæris, quo ſit ventura ſagitta
Quam bonus arcitenens valido contorſerit arcu.
Ex errore tuo dubium tibi naſcitur illud.
Ultra Materiem nihil eſt; mittes ne ſagittam
In nihilum? Nihilo non eſt locus; ergo reſiſtet,
Nec poterit telum vetitos erumpere fines,
Et vires fruſtra effuſas mirabitur arcus.
Nec ſine corporibus locus eſt, nec mobile quidquam
Absque loco: Spatium ſi funditus omne revellas,
Mors erit hæc motus; aliſque repente reciſis
Miſſi-

Miſſile, jam nullo in directum tramite abibit
Injuſſum per iter raptantibus ætheris undis.

ÆTERNAS finxiſſe Atomos totius ut Orbis
Principium foret abſque Deo, nuſquamve creatum,
Atque infinitas, quod utrumque probata refellunt,
Haud ſatis eſt viſum implacato Numinis hoſti:
Verum immortales etiam affirmare neceſsum
Huic fuit; ut cunctis etſi non dotibus, ævo
Mentiri Numen ſaltem, ac ſupplere valerent.
Et quia corporibus mors eſt, elementa reſolvi
Cum cœpere, ſuos ac tandem rumpere nexus,
Idcirco nullis compactas ex elementis,
Verum perfecta pollentes ſimplicitate,
Ac ſolidas Atomos, minimaſque & vulnere nullo
Dividuas fecit; ne morti occumbere poſsent.

NUNC, individuas igitur non eſse, probandum.
Res acta eſt: etenim variis extare figuris
Dixiſti: poſsunt ſine partibus eſse figuræ?
Fac tibi quadratas, teretes, triquetraſve, licebit;
Plurimus extremas exaſperet angulus oras;
Sint aliæ cuneis ſimiles, aliæque cylindris;
Spirales aliis flexus, vel acumina fingas;
Permultis hamus, mucro, vel adunca proboſcis,
Cornua, vel dentes, rami, perplexaque fila
Promineant; quaſdam ſpeculo magis effice planas:
Denique ad arbitrium forma, prout eſt opus, omni
Ut poſſint hærere modo, facilique coire
Congreſsu: da quoſque ſinus, da quaslibet anſas,
Tu pater, ac figulus: tandem necte, aſsue, texe;
Sed mihi ne minimas, ſic ut minus eſse queat nil,
Neve haud compoſitas, immortaleſque profecto
Dixeris, utpote quæ non conſtent partibus ullis;
Et cum principiis careant ipſiſſima rerum
Principia, haud unquam in res ullas poſse reſolvi.
Nam circumcidi poſsunt, fierique minora,
Atque in perpetuum frangi, quæcunque figuris
Prædita ſunt. Ita quadratis mutare rotunda

Cædendo promtum eſt; iterum quadrata rotundis.
Quamque diu ſupereſt hamus, vel mucro, vel uncus,
Vel quæcumque poteſt Atomum ſignare figura,
Semper ibi ſupereſt aliquid quod radere poſſis.

Aut illis igitur formam concedere nullam
Cogeris, atque anſas abradere funditus omnes;
Jamque adeo nullius erunt primordia molis:
Aut ſi vis illas aliqua irretire catena,
Quo melius poſſint nexus ſociare maritos;
Jam tibi principiis Atomi, ceu cætera conſtent
Corpora. Nec dicas quid primum in rebus ineſſe
Perpetuum, ſimplex, ſolidum, immortale, neceſſum,
Corporeumque ſimul: quoniam non amplius iſta
Conciliare potes; tibi nec jam impune licebit
Dividuas Atomis auferre ac reddere partes.

Quin etiam, ut velles omni ſpoliare figura
Quæ tibi Naturæ corpuſcula prima videntur;
Diſcrepat id quanquam Vero placitiſque repugnat;
Ne ſpoliata quidem, penitus ſine partibus eſſent.
Namque ubi nectuntur (ponamus talia necti)
Totane cum ſociis conjungi dixeris? An non?
Si tota; eſt igitur penetrabile corpus, & unum
Ex duplici fiet ſemper, nec mille, decemve
Millia vel minimam poterunt extollere molem,
Totaque Materies Atomum redigetur in unam:
Quo quid ineptius eſt? At ſi non tota cohærent;
Ergo per partem. Sic nunquam eſt partibus orba
Materies. Ab ea partes ſi demſeris, aufers
Naturam, & nihilo reddis: nil poſſidet unum
Et ſimplex; menti laudem hanc permittit habendam:
Ipſa ſed extenſa eſt; atque hujus particula omnis,
Ut pars totius, in partes ita ſectile Totum eſt.

Tres itaque annectas, ut fundamenta futuri
Corporis, in medio poſitam ſimul utraque tanget;
Altera ſed lævum tanget latus, altera dextrum.
Adjicias aliam ſubtuſque ſuperque, videbis

Qua-

Quatuor in media partes. Nunc ante retroque
Des alias, iterum mediam quæ tangere poſſint,
Sex numeras. Reſtant ſpatia interjecta, novisque
Seminibus poſſunt impleri, quæ ſimul iſtam,
Diverſa at facie, tangent : tot partibus ergo
Hæc Atomus conſtat, quot habet circumundique parvas
Ac ſibi contiguas Atomos; & partibus illis
Omnibus eſt etiam centrum commune, quod ipſum
Particulas alias complectitur, atque ita ſemper;
Ut nequeas unquam finem reperire ſecandi.
Quem ſi inveniſſes, extrema ſecutus, haberes
Rem non extenſam, ſine centro & partibus; hoc eſt,
Materiem, quæ Materies non amplius eſſet.
Quod ſi tam parva terrentur imagine ſenſus,
Nec fugitiva ſequi conſpectu ſegmina poſſunt,
Aſpice quam late ſe parvula ductilis auri
Lamina protendat, repetito ſæpius ictu:
Flammante e ſtipula quam immenſa volumina fumi
Exſurgant, denſa & ſubtexant cærula nocte;
Quam levis inficiat quantos tinctura liquores;
Quam tenui demum inflammati ſulphuris aura
Ingratus vinis odor & ſapor inditus adſit.
Multa quidem, ſed craſſa tibi corpuſcula ſenſum
Quæ feriunt; quot non feriant vix credere poſſis:
Subtili nimium quia ſunt hæc prædita filo.

Ad perpendiculum ſi linea recta jacenti
Inciderit, puncto reſupinam figet in uno.
Si cadet oblique, paulo teget amplius illam;
Nec punctis tanget, licet inclinata, duobus,
Pluſve minuſve tamen, clivo prout illa minore
Vel majore cubat. Sic pluſve minuſve gradatim
Tractile fit punctum, prout angulus inde remanſit
Obtuſus vel acutus. Item ſi jungimus ambas,
Sic tamen ut puncto fiet altera longior uno,
Nec magis exſuperet dextra quam parte ſiniſtra,
En tibi dimidias Atomos queis linea major
Prominet. Hoc etiam te Pyramis ipſa docebit.
Quatuor huic facies Atomum ducuntur in unam;

Qua-

Quatuor huic Atomo partes ergo esse necesse est.
Nam sit apex Atomus; quæ linea proxima, binis
Est Atomis, tribus est quæ tertia, sic quoque deinceps.
Una duas igitur liquido premit, atque duæ tres,
Verum non totas; cum semper linea crescat
Inferior, donec superet basis infima cunctas.

Cur diagonalem lateri commensus, inanes
Deprendis curas, teque hic spes irrita fallit?
Si tamen ex Atomis est omnis linea quadri,
Protinus obliquæ non est componere rectam
Cur nequeas; Atomis paribus nam si utraque constet,
Jam facile inventu est quanto hæc numerosior, illam
Exsuperet: sed cum hoc frustra in molimine sudas,
Majores Atomis Atomos agnoscere debes.
Forte ideo nulla quadrari circulus arte,
Nulla vi potuit nostræ per secula mentis:
Tentatum multis opus infelicibus exit
Auspiciis; vanum risit Natura laborem.
Nulla Geometrices tibi non arcana repugnant.
Quilibet innumeros in se implicat orbibus orbes
Circulus: at totidem centrum qui proximus ambit,
Orbis habet partes, quot qui tenet ultimus oram.
Namque intermediis tot in Orbibus, ordine certo,
Quo propius centrum est, majoribus usque minora
Respondent spatia, & decrescit particularum
Mensura, haud numerus. Quin & si simplice puncto
Centrum stare putas, centro quoque cæcus in ipso es.
Nam qua parte sui latus unum respicit oræ,
Hac latus adversum non respicit: unde tot illi
Sunt minimæ partes, quot ea numerantur in ora,
Etsi quæque minor. Centrum ipsum est circulus alter,
Qui rursum innumeros in se complectitur orbes.

Ergo Materies, ut pondera, tempora, motus,
Dividitur semper; nunquam horum extrema secando
Assequeris. Veluti motus pars nulla quies est;
Temporis ut partes minimæ sunt tempora quædam;
Ponderis ut partes sunt pondera; sic quoque nulla

Cor-

Corporis extensi pars non extensa profecto est.
Quod si individuum nonnunquam in corpore punctum
Fingimus, hoc fit uti centri ratio ipsa notetur:
Linea sic spatio sine lato fingitur, imo
Lata superficies solido sine; corporis etsi
Naturam longe, late, solideque profundam
Noverimus, nec posse aliter consistere corpus.

At, demonstratur, dices, cum sphæra jacenti
Ponitur in plano, punctum quo jungitur illi
Esse individuum. Sedenim qui talia monstrant,
Effingunt animo sphæram planumque minutis
E punctis; uni quæ sunt bene nota Mathesi,
Dum spatii rationem a corpore segregat ipso;
Non physicæ, corpus quæ semper conspicit ipsum.
Ergo, si punctum vere perpendimus illud
Contactus, veram solidi partem esse videmus,
Atque parem reliquis quas scindi posse probatum est.
Haud etenim plani faciem contingere solum
Cernitur, ast etiam sphæræ cui firmiter hæret,
Partes vicinis contingit partibus; ergo
Dividuum est, & particulis e pluribus in se
Conflatum; quamvis hac tantum parte videri
Possit nonnunquam, qua plano contiguum fit.

Dividuas Atomos igitur fatearis oportet:
Unde mori possunt. Nam reji quæ fuit ante,
Continuo mors est cum solvi cœpit, & illas
Diffluere in partes quarum agmine constitit olim.
Nec dicas, plenæ cum sint, quod lædere possit
Non admissuras, & ab omni vulnere prorsus
Immunes, nullum quia celant intus inane.
Præterquam quod enim vacuum non esse revici
Corporibus cunctis, quæ constat morte resolvi;
Si nequeunt Atomi, quia plenæ, occumbere leto,
Non ergo has sua simplicitas a morte tuetur,
Insita durities hoc tantum munere donat:
Sed neque durities; etenim coeuntibus illis
Inter se, vacuum non est qua parte cohærent,

Et tamen avelli vel te ipſo judice poſſunt.
Sic immortales Atomi non eſſe probantur.
Et quia quidquid habet finem moriturque peritque,
Hoc ſine principio non eſt, at cœpit oriri;
Æternas Atomos igitur non eſſe memento.
Omnia nativo mortalia corpore conſtant:
Quæque aliqua poſſunt labi & tabeſcere cauſa,
Nulla forent penitus, niſi quis foret auctor ut eſſent:
Eſt Atomis ideo, vere mortalibus, auctor.

At quanquam in partes ſcindi queat infinitas
Materies, tamen haud dicas æqualia magnis
Corpora parva fore, ac nullo diſcrimine moles;
Ex infinitis quaſi ſingula partibus æque
Conſtarent. Quamvis etenim ſint corpora nulla,
Quæ non dimidia ſemper decreſcere poſſint
Parte ſui, moles tamen haud ſcinduntur in æquas;
Parva ſed in parvas, in magnas magna: reſectis
Partibus ut maneant eadem diſcrimina ſemper,
Quæ totis fuerant: nam ſemipede amplior ulna
Semiputata manet, veluti pede grandior ulna eſt.

Sed qua fronte mihi hæc Epicurus? Nonne ſub una
Semina Materiæ locat infinita figura?
Dicam igitur. Tot ſunt Atomi cujuſque figuræ,
Summa figurarum quot circumplectitur omnis.
Inſuper, hic numerus ſpeciem qui continet unam,
Æquatur numero ſpecies qui continet omnes.
Totum adeo per ſe non majus parte videtur.
Si capis hæc abſurda, profariſque ore ſereno,
Cur ea non capies quæ demonſtrata reliqui?
Non enim in æquales, ut ſunt tua ſemina, verum
In decreſcentes abeunt mihi corpora partes;
Et ſint dividuæ quamvis, re non tamen ipſa
Diviſæ, ſemperque aliquo clauduntur acervo
Conjunctæ. Sic Materiam, qualem eſſe docemus,
Haud infinitam quovis in corpore dices.
Nam ſemel adſcripta communi mole per omnes
Particulas, quamcunque tuo adſcripſiſſe licebit

Arbi-

Arbitrio, certe paucas in corpore parvo,
Multas in magno numerabis corpore moles:
Quamvis fic minimam nequeas affumere partem,
Ut non fint partes, conftat quibus ipfa, minores.
Infinitum ergo eft, non quod fine fine fecando
Fit minus, at nulli quod fines undique claudunt.
Infinitum etenim, atque immenfum nomine diftant;
Re funt unum & idem, atque eadem de utroque feruntur:
Materies porro, qualem defcribimus, etfi
Decrefcit femper, non eft immenfa. Quid ergo eft?
Congeries rerum, quæ poffunt ufque fecari.
Res illæ feorfum, ac proprio fub limite perftant:
Atqui ex finitis coeuntibus & cumulatis
Summam infinitam conflari haud poffe probatum eft.

VERUM quodcunque eft, fimplex fit oportet & unum,
Objicis; at fimplex nunquam dicetur & unum,
Quidquid dividitur: funt ergo corpora quædam
Quæ prorfus non ulla queunt in frufta fecari.
Quod fi non effet, jam certe nulla darentur
Principia, & corpus nullum quod partibus effet
Compactum veris; in eis quia nil foret unum:
Atqui hoc a vera procul eft ratione repulfum.
Namque ut principium Numeri, quicunque fit, unum eft;
Atque omnis conftat numerus compluribus unis;
Sic & principium compacti corporis unum eft,
Atque adeo corpus multis compingitur unis.
Quod fi per fe fe forfan nequit una vocari
Materies, at faltem unis confletur oportet:
Ergo individuis illum conftare fatendum.

NIL melius, Quinti, nil ipfe Epicurus, & ille
Qui Latio captas delufit carmine mentes
Dixerit. Illa tamen mira quæ congeris arte,
Disjicere haud magnum eft, tenuique evertere flatu.
Quodcunque eft, unum eft, fateor: fed dicitur unum
Haud ratione pari. Quod fimplex intus & omni
Parte caret, vere hoc unum eft. Ante omnia Numen,
Quod modo tu, licet invitus fruftraque reluctans

Agno-

Agnosces, unum est. Etiam mens nostra, supremi
Numinis effigies, una est ac nescia scindi.
At quæ solius natura est propria Mentis,
Hanc cave Materiæ tribuas. Discrimine quanto
Mentem & Materiæ par sit secernere textum,
Accipies posthac. Sed corpus non magis unum
Esse potest, quam Mens in partes una secari.
Nempe quod est, duplici distinguitur ordine rerum:
Quod non extensum neque constat partibus ullis,
Simplice donatur natura, & dicitur unum:
At secus extensum, quia constat partibus: ergo
Non individuum, non simplex esse, nec unum
Ipse vides. A se sic longe dissita pugnant
Unum & Materies, nec eadem in sede morantur:
Nulla potest adeo vere pars una vocari
Materiæ; quamvis hoc nomine cuncta vocentur
Corpora, quod multas habeant cum singula partes,
Molem aliquam reliquis sejunctam molibus in se
Contineant: nam sic lapis unus dicitur, unum
Flumen, & una domus; sic omnis Materiæ pars,
Circuitu proprio, propria finita figura,

Principium vero Numeri sic dicimus unum,
Ut tamen interdum Mens illud frangere possit,
Atque infinite subducere: quod nisi fiat,
In partes æquas numerus non scinditur impar;
Nec septem vel centum æqualiter in tria solves
Segmina. Dividuum sic nostra mente fit unum.
Ast ubi Materiam metimur, singula puncta
Dividimus re non animo. Nam linea nulla est
Materiæ, partes quæ non scindatur in æquas.
At secus accideret, si vere, ut tu tibi suades,
Ex individuis constaret linea punctis.
Nam si punctorum numerus queis linea constat,
Est impar, nunquam paria in duo segmina scindes.
Sunt igitur puncta hæc fictitia, ludicra, vana;
Materies nec seminibus compingitur unis.

Noverat id certe (reliquos nam Numinis hostes
Con-

Confutare juvat) qui nunc Sinensia partim
Dogmata complexus, partim vesana Stratonis
Restituit commenta, suisque erroribus auxit
Omnigeni SPINOSA Dei fabricator, & Orbem
Appellare Deum, ne quis Deus imperet orbi,
Tanquam esset domus ipsa domum qui condidit, ausus.
Sic rediviva novo sese munimine cinxit
Impietas, tumidumque alta caput extulit arce.
Scilicet ex toto rerum glomeramine Numen
Construxit, cui sint pro corpore corpora cuncta;
Et cunctæ mentes pro mente, simulque perenni
Pro vita atque ævo, fuga temporis ipsa caduci,
Et qui seclorum jugis devolvitur ordo.
Pana putes; non Arcadicis in montibus illum
Capripedem, cui sylvicolæ pecus omne sacrabant,
Septiforo solitum calamo Syringa vocare,
Sectarique leves inter nemora avia Nymphas,
Cornutumque caput lenta præcingere pinu,
Mittere & insanos per agrestum corda timores;
Sed qui magnifico referebat nomine Mundum.
Quidquid enim est, ipsi Deus est, idem unus & omnia.
At quia quod per se est, infinitum esse necesse est,
Nec tamen id rerum in numero, velut ante docebam,
Fas reperire fuit; monstro nil territus, omnem
Abjecit numerum; nec multis partibus auctam
Materiæ summam voluit SPINOSA, sed unam
Atque individuam vere sine partibus ullis,
Immensamque Atomum. Demens qui se ipse, Deumque
Confudit ranis ac muribus; & proprium nil
Sensit inesse sibi, vel cum se scire videret
Ignorante alio, atque alio lætante doleret.
Egregium Numen cultro quod scindere possis!
Non scindetur, ait, quamvis quæ membra videntur
Corporis immensi forte in diversa locorum
Transtulerim; quod scindit enim, & quod scinditur, unum est.
Insulse: si carnificem, gladiumque necato
Distingui nolit, nec progenitore creatum,
Nec pastore lupos, nec vivis luce carentes,

Nam varios res una modos assumere quamvis
Temporibus possit variis, pugnantia nunquam,
Ut mortem vitamque, asumet tempore in uno;
Nec simul esse potest quadrata, simulque rotunda,
Et capere adversas cum simplicitate figuras.
Vel si quadratur partim, partimque rotunda est,
Non jam individua, aut simplex, aut una putetur.
Unius multas generis res esse fatebor;
At rem unam dici, quæ res complectitur omnes
Non modo distinctas, sed tot rationibus in se
Diversas, quarum semper negat hæcce quod illa
Adstruit, ac Totum sine partibus esse, repugnat.

Verum instat; Res esse duas, quarum altera fines
Angustos habeat, cum nesciat altera finem,
Haud minus a Vero forsan distare videtur.
Si fuerint etenim diversæ, stentque seorsum;
Hæc, immensa licet, licet infinita vocetur,
Non totum esse tenet, quod participatur ab illa:
Unde immensa nequit, nequit infinita vocari.
Egregie dicit, si per se stare putemus
Res ambas: siquidem cum Numine Mundus haberet
Divisum imperium; Deus & minor, at Deus esset.
Verum infinitæ si Totum hoc debeat ut sit
Finita; haud certe natura precaria, pendens,
E nihilo ducta, in nihilum per se apta resolvi,
Subdita, egena, recens atque adventitia finit
Naturam per se stantem, & quam stare necesse est.
Huic adjuncta nihil tribuit, nil demit ademta.
Scilicet est in ea, non ut pars cernitur esse
In Toto; sed ut in causis effecta videntur.
Unde novum astutæ ruit Impietatis asylum.

Hæc in Spinosam. Te nunc, Epicure, lacesso.
Sunt igitur partes Atomis, frustraque negares.
At partes Atomorum illas quæ copula junxit?
Quæ causa arcet ab his vacuum? Quo glutine constant?
Nam qua tu ratione Atomos sociare laboras,
Corpus ut illarum nexu vinclisque creetur;

Hac

Hac ipſa ratione, Atomos ut fingere poſſis,
Cogeris aſſutas Atomorum nectere partes.
Cumque ſuas habeat pars intima quæque figuras,
Multimodis inerunt ſpatia interjecta figuris:
Et ſic nil ſolidi facies; Atomosque caducas,
Hoc ipſo quia dividuas, cogere fateri,
Atque ita mutari faciles, ac proinde reſolvi.
Quod mutatur enim diſſolvitur, interit ergo.
Nec ſtatus eſſe poteſt disjunctis unus & idem:
Præcipue ſi motus erit per ſe inſitus omni
Materiæ. In motu mutabilitatis origo eſt.
Quod ſi compactæ tanta ſimul arte locantur
Particulæ, minima ne poſſint hiſcere rima,
Et ſolidam efficiant Atomum, ſimulentve; profecto
Solertem agnoſcis fabrum qui talia fecit;
Et fundamentum cunctis ut poneret unum
Corporibus, tam concinne tot ſparſa coegit
Semina, conſocianſque Atomorum elementa ligavit,
Quæ poterant alia, atque alia ratione ligari.

NAM cum Atomus conſtet multis e partibus una,
Pars ea quæ parti nunc jungitur ordine certo,
Ut totam conflent Atomum, faciantque quadratam,
Per ſe, naturamque ſuam non poſtulat, ut ſit
Huic uni conjuncta: pari ratione, modoque,
Alterius poterat fieri comes, atque locari
Deſuper aut infra, dextro latere atque ſiniſtro,
Et quævis pars eſſe Atomi cujuslibet. Ergo
Cur iſti addicta eſt? In ea cur hæc loca ſervat?
Si rogitem, an poterit ratio diſſolvere cauſam?
Unde neceſſe fuit dextram prius eſſe fabrilem,
Quæ partes Atomo tali, prout ordo deceret,
Diſtribuens tales, totum formaret ubique
Seminium, & rebus cunctis daret eſſe velut ſunt.
Qualis muſiva qui ſtrenuus arte laborat,
Cum libet aut veſtes hominum aut effingere vultus,
Ac permanſuros intermiſcere colores,
Eligit e multis, quos deſtinat ipſe lapillos,
Ut ſpecies varias operoſa in imagine reddant;

Defigens cunctos intrito, ac ſedibus aptans,
Compoſitosque manu addenſet junctimque coarctat.

Propterea tales Atomi ſunt, qualia quæque
Corpora; connexis conſtantur partibus. Ergo
Si omnes Atomi ſunt factæ, ut corpora fiunt,
Scilicet ex Atomis, quæ compinguntur & ipſæ.
Nec primam invenies non ex brevioribus ortam,
Aut ſine principio, aut aliqua non arte locatam.
Ecce vides ut, cum cecidit nix plurima cœlo,
Ludentes pueri ſoleant compingere maſſam
Cuncta pilæ ſimilem, & telis certare jocoſis:
In manibus teneris concreſcit mollis acervus
Qui fuit ante liquor: concretum ſæpe volutant,
Et nivis aggeſtu repetitis motibus augent
In montem: hinc vaſtos immani mole Dracones,
Hinc templa, hinc arces, & propugnacula fingunt.
Corpora ſic motu, ſic tempore cuncta creantur
Ex Atomis: ſic ipſæ Atomi, parteſque Atomorum.
Illæ congeriem ſenſim cumulantur in unam;
Donec eas tandem circumcæſura coercens
Terminet, ac certo involvat ſub limite molem.

Quis demum proprias Atomis & partibus ipſis,
Quarum Atomi cœtu conſtant, dedit eſſe figuras;
Ut ſimiles partim inter ſe, partimque tot eſſent
Diſſimiles? Quis eas ſtuduit ſic ducere torno,
Nunc fodiens, nunc exacuens? Quæ lima terendo
Sæpius, effecit leves? Quæ dextera finxit
Tam varie comtas? Qua ſunt incude politæ?
Nam variæ aut ſimiles aliqua ſunt non ſine cauſa.

Quidni? Natura tales ſunt, inquis, ab ævo;
Corpora quandoquidem ſunt prima, neque indiga fabri:
Quæ, numero cum ſint prorſum infinita, repugnat
Cuncta pari filo atque pari cuncta eſſe figura.
Falleris, o Quinti: neque enim tibi corpora prima,
Corporibus quæ ſunt conflata prioribus. Illud
Jam demonſtratum eſt; quia conſtant partibus. Atqui
Si

Si conflata semel fatearis, nata fateris.
Ergo quidquid habent in se vel habere putantur,
Id causæ debent. Fecit casusve Deusve
Singula. Sed casus primordia nulla creavit,
Nulla creare potest: ergo Deus. Undique numen
Conspicuum: vires ac mentem agnosce creantis.

Esse potest Atomis nil per se ac semper ab ævo,
Materiæ nisi quod per se natura requirit.
Quapropter si corporibus nativa figura est,
Ac per se talis, talem fuit esse necessum.
Est igitur quadrata Atomus, quoniam esse rotunda
Non potuit. Sed nil Atomum vetat esse rotundam;
Cum sint innumeræ passim, te judice, tales.
Ergo Materiæ nullam natura figuram
Privatim exposcit, cunctas amplectitur æque.
Quod si quadratam ambiret, nihil esse rotundum,
Nil & quadratum posset, si forte rotundam.
Attamen ex Atomis quot quadratæ atque rotundæ?
Quadratas adeo per se, per seque rotundas,
Aut alia insignes forma qui dicit ab ævo
Naturaque sua, haud secus hic pugnantia dicit,
Ac si homines per se nigros, aut diceret albos,
Aut grandes, aut exiguos; cum ostenderet ipse
Gallos, Æthiopas, Pygmæos, atque Gigantes.

Nimirum comperta tibi est natura modorum.
Rebus inesse quidem possunt & abesse, tametsi
Res maneant. Ceram invertas utcunque libebit;
Cera manet. Glaciem concretam respicis; unda est.
Nix cadit e cœlo, qua terram albescere cernis;
Unda est. Olla fremit, fumusque assurgit in auras;
Unda est: mille modis variatam detegis undam.
Si nativus erit modus hic, sive ille, nequibit
Auferri: si per se se est, alium esse repugnat.
Quod si translatis, sive auctis, sive resectis
Partibus hic poterit modus exul abire, vel ille;
Non est nativus. Sed corpore cernis in omni
Quaslibet attritu mutari posse figuras,

Formarique novas. Ergo adventitia res eſt
Materiæ quicunque modus, quæcunque figura.

Hoc tuus ipſe quidem ſatis intellexerat auctor,
Nec dubitat Vero cedens perſæpe fateri:
Cur nunc, everſa ſubito ratione medorum,
Æternas Atomis dat moles atque figuras,
Immemor ipſe ſui? Quidnam inconſtantia tanta
Portendit? Jamne ipſe capis quam fœda magiſtro
Inde tuo nota, quæve fides ſit habenda bilingui?
Hæc conjuncta ſolet, cum de primis elementis,
At cum de mixtis ſermo eſt, eventa vocare:
Sed nova non rerum naturam nomina mutant.
Nonne Atomos mixtas, ut corpora cuncta, probavi?
Nil igitur conjunctum Atomis adſcribere par eſt,
Quod mixtis pariter conjunctum non ſit, & ipſi
Materiæ, ſic, ut nequeat perſtare ſine illo
Materies. Quocunque poteſt orbata videri
Integra & incolumis, conjunctum hoc ſcilicet ipſi
Appellare nefas: interque eventa locandum eſt.
Haud ullum corpus ſine qualicunque figura
Unquam ſtare poteſt; igitur conjuncta reapſe,
Corporibus cunctis, eſt qualiscunque figura,
Ut pote finitis ac certo limite clauſis.
Corpus at omne poteſt ſine tali ſtare figura:
Ergo non talis conjungitur, evenit ipſi.
Ut ſine qualicunque ſitu conſiſtere corpus
Non poterit; poterit ſine tali, vel ſine tali:
Nec refert ubi ſit, modo quadam ſede locetur.

Haud certe ingenio totas Epicurus habenas
Immiſit, paucis ornans ſua ſemina formis.
Fingere cum ſciret, quidni auſus fingere plures?
Cur & Anaxagoræ contemſit Homœomeriam?
Non Epicureis audacior illa repertis;
Satque videbatur veſtris accommoda rebus:
Omni ſtructa modo confertim ſemina præbens,
Quæ ſibi congeneres adeant, paſſimque ſequantur
Particulas, coeant illis, aliasque recuſent;

Seque

Seque oculi jungant oculis, atque auribus aures,
Argentum argento, flori flos, ignis & igni.
Sed fallax tuus ille Dei contemtor & hoſtis,
Prævidit nunquam poſſe hæc infecta putari
Corpora, quæ ſignum tanti ſpecimenque laboris,
Et manifeſta ſuæ ferrent veſtigia cauſæ.
Ergo Atomis artem nimiam detraxit; & illas
Simpliciore dedit cultu, primisque figuris
Tantum exornatas: fortunæ cætera credens,
Quæ concurrentes parerent eventa figuræ.

Verum & commentis quid parcere profuit? Æque
Abſurdum eſt, Atomos ſi per ſe dixeris eſſe,
Plus minusve rudes, plus aut minus eſſe politas.
Tam nempe artificis manus eſt adhibenda, ligonem
Aut raſtrum ut facias, quibus agrum exercet arator,
Quam clypeum quo flava Thetis donavit Achillem,
Pacis ubi Ignipotens bellique inſculpſerat artes;
Et Stygiis intinctum undis Thoraca Minervæ,
In quo ſtant geminæ Sphinges, torvumque renidet
Gorgonis horrendæ facies redimita colubris.

Fixum igitur teneas animo certumque fugaces
Eſſe modos, & in his penitus nihil eſſe neceſſum.
Materies porro, ſeu maſſam intelligis omnem,
Seu varias ejus partes, conſiſtere nunquam
Absque modis potuit: non hunc aliumve requirens
Per ſe naturamque ſuam (quia quos ſemel olim
Per ſe naturamque ſuam tenuiſſet ab ævo,
Nunquam hos ex ulla poſſet deponere cauſa)
Aſt aliquem ſemper, nempe hunc aliumve, perinde eſt.
Ergo quos habuit primos, ſervatque tenaces,
Vel quos deponit ſemper, ſemperque reſumit;
Hos cum non habeat per ſe ſe, habuiſſe neceſſe eſt
Ex alio. Et quoniam revera tempore nullo
Stare poteſt informis & omni caſſa figura
Materies, ſequitur per ſe conſiſtere nullam
Materiem: atque ab eo totum hoc ſumſiſſe quod eſſet,
A quo etiam hoc ſumſit talis vel talis ut eſſet.

Propterea quidquid per se est variabile, non est
Æternum : at pendere aliquo ex moderante necesse est.
Talis Materies ; nequit ergo æterna vocari.
At si Materies non est æterna, creari
Debuit e nihilo : per se se non fuit unquam,
Est tamen ; e nihilo semel ergo existere cœpit.

At qui Materiam fecit, non ille profecto
Materia constat. Nam si constaret & ipse
Partibus advectis per motum ac tempora quædam,
Prævius huic esset motus. Simul altera causa
Inquirenda foret, quæ motum partibus illis,
Atque situm nutu proprio, formamque dedisset.
Per se, aut æternus minime foret ille, sed alter.
Atqui Principium, quo corpora cuncta creantur,
Æternum plane ac per se est, velut esse fateris:
Unde incorporeum, Quinti, simul esse necesse est.
Ergo Materiæ Deus & moderator & auctor,
Materia ipse caret, perituri est corporis expers.

At nihil e nihilo, exclamas: Epicurus id olim
Exclamabat : idem respondet Musa Lucreti;
Non secus ac resonans curvis in vallibus Echo
Pastorum liquidas voces & carmina reddit.
Sed nihil e nihilo fieri dum posse tuentur,
Ecquid contendunt ? Terrasne ac Sidera Cœli,
Oceanumque e particulis constare coactis?
Singula quæque suo vegetantia semine nasci;
Ac fœtus animantum e progenitoribus ante
Formatis? Haud inficior. Sed copia rerum,
Ipsaque Materies, ex qua sunt omnia facta,
Unde fit, hoc opus est. Per se non esse probavi;
Est igitur causa ex aliqua : quæ causa profecto
Non est Materies, sed quiddam antiquius illa.
Ergo Materies omni ævo non fuit. Inde
Dicimus e nihilo factam, quia facta reapse est.

Quid rerum indagas exordia rebus in ipsis;
Simplicitatem in compositis; formasque perennes

In

In mixtis resolubilibus; primumque vel unum,
Hic ubi nec primum quidquam simplexve, nec unum est?
Scilicet est aliquid per se immortale, necessum,
Æternum, immensum, primum, immutabile, simplex,
Atque infinitum infinite. Nempe quid hoc est,
Ni Deus est? In eo Mundi primordia quæras.

Abstrusum per iter gradimur, Quinti. Arida late
Lustramus loca, præruptis quæ cautibus horrent.
Præmonui, durumque fore ingratumque laborem.
Hic animos reparare velis: hic siste parumper.
Quippe voluptati est labor intermissus, & ultro
Ad nova collapsas reficit molimina vires.

ARGUMENTUM
LIBRI QUARTI.

Irrisa Lucretianæ doctrinæ arrogantia & absurditate, de Motu hoc Libro quærendum proponit, exponitque insitam Atomis ab Epicuro gravitatem & declinationem : a v. 1. ad v. 103.

1°. *Declinationem refutat variis argumentis :* a v. 103. ad v. 237.

Ex declinatione Atomorum non posse, ut censet Epicurus, explicari mentis humanæ libertatem : a v. 237. ad v. 323.

Gassendi commentum de diversa Atomorum velocitate confutat : a v. 323. ad v. 402.

2°. *Gravitatem Atomorum impugnat :* a v. 402. ad v. 541.

Gravitatis causam enuntiare aggreditur, quam repetit ab æthere terram ambiente. Admonet hypothesim suam a se non pro certissima adduci, sed tanquam Epicurea saniorem : a v. 541. ad v. 581.

Divisa subtili, quæ terram circumfluit, materia in plures Pyramides, ex earum vi centrifuga oriri putat corporum gravitatem, ac præterea ex æquali terreni vorticis pressura : a v. 518. ad v. 695.

Corpus nullum per se aut grave aut leve esse probat variis exemplis : a v. 695. ad v. 933.

Gravitatem Neutonianam in attractu positam refellit, ac Cartesii sententiam cum Neutoni sententia comparat : a v. 933. ad v. 1125.

Redit

Redit ad Motum Epicureum, ostenditque, neque connecti, neque resilire Atomos potuisse: a v. 1125. ad v. 1295.

Spinosæ sententiam de Motu æterno & in ipsa Materiæ natura inhærente evertit, concluditque Motum ab auctore aliquo a Materia diverso afflari Materiæ debere: a v. 1295. ad finem.

ANTI-LUCRETIUS,
SIVE
DE DEO ET NATURA,
LIBRI NOVEM,
AD QUINTIUM.

LIBER QUARTUS.
De Motu.

AC veluti medio jam feſſus monte viator,
Saxoſum per iter poſtquam ereptavit, in alta
Tandem rupe ſedens vultum ſudore madentem
Tergit, & aſcenſu labefactos recreat artus:
Tum rigidas cautes & quæ juga vicit anhelans
Cernere amat, relegitque oculis veſtigia lætis:
Surgit mox, avidus ſummum exſuperare cacumen,
Quique viæ ſupereſt labor, hunc animoſior implet.
Abdita Materiæ ſic nos penetralia tandem
Emenſos, juvat ire, novosque accingier auſus.

DUM gradimur, ſenſim tenebras lux orta reſolvit:
Et male fucati decreſcit gloria vatis.
Numine calcato ſedenim ſpoliiſque ſuperbus,
Quam plenis cantabat ovans ſua ſemina buccis!
Quam tumide magni celebrabat Inanis honorem!
Jam immortales Epicuri ad templa ferebat
Exuvias, viridi redimitus tempora lauro
Victor; ob ereptum Superis & Manibus Orbem,
Atque incantatas præclaro carmine gentes.
Mœſta ſequebatur manibus poſt terga revinctis
Relligio, ſtipata choro lugente piorum;
Victima ſacrilegum cultro mactanda profano.

Tum ſaltu atque jocis pubes inſana micare,
Spargere purpureos flores myrtumque virentem.
Nec deerant, Veneris lectiſſima tuba, puellæ,
Quæ calathis ferrent uvas & Adonidis hortos.
Jam duce tu gradiens Ratione, quid ille creparet
Vidiſti; fragiles nugas & vana tropæa,
Non ſine deſpectu quodam tacitoque pudore
Miratus tenues dilabi prorſus in auras:
Nec perſonatæ ſteterunt mendacia Muſæ.

Unde putas, Quinti, Vero tam diſſita rerum
Principia, æternumque ſibi pugnantia, tantam
Inveniſſe fidem? Quæ vis arcana ſequaces
Traxit, & aſſuetis homines abſterruit aris?
Namque ciere feras nunquam felicior Orpheus
E ſylvis, qua Threicius fluit amnis in æquor;
Aut exultantes pelago Delphinas Arion:
Auritos lapides cithara nec blandior olim
Ducere, Cadmæas plectro qui condidit arces.
Quæ nubes animos adeo caligine tetra
Obduxit, lucem ingenitam ut reſtinguere poſſet;
Ipſiusque nitens Veri jubar abderet umbra?
Senſuum adulatrix, & falſi lena Cupido.

Des, inquit, ſpatium cunctis penetrabile rebus,
Ac ſine fine patens; quod partes attamen imas,
Et ſuperas habeat; quod ſtet vigeatque ſua vi;
Cætera par nihilo: des largam Materiæ vim,
Æque infinitam; ſed quæ non impleat illud:
Congeneres Atomos, varias tamen; atque figuris
Omnibus inſignes, cum ſimplicitatis honore;
Extenſas, non dividuas; ſine partibus, & cum
Partibus. Adjicias Totum non amplius eſſe
Una parte ſui; atque modos non eſſe modorum
De genere: extemplo Mundum ſine Numine condam.
Credo equidem. Verum qui tot tibi monſtra dediſset,
Huic tres Anticyræ ſanando non ſatis eſsent.

At quia corporibus non ſufficit una creandis

Materies, aliquis ni jungat semina motus,
Re super hac si non meliora Lucretius edet,
Bilem grandiloquus doctor, risumve movebit.
Ergo, ne partem hanc leviter censoria virga
Prætereat, quæ præcipua est, minus ardua quamvis,
Nunc inquirendum de Motibus. Hic Epicurum
Cernimus erroris scopulo allisisse volentem.
Namque animi dubius, cum naturale movendi
Principium causamque Atomis quæsisset in ipsis,
Optaretque, ut multimodas dedit esse figuras,
Sic quoque multimodis Atomos impulsibus omnes
Urgeri; quo commodius transversa vagatæ
Obventare sibi ac cœtus celebrare frequentes
Inter se possent; solam, quæ munus obiret,
Invenit gravitatem. Et eam sic nexibus arctis
Omni Materiæ conjunctam edixit, ab illa
Nunquam ut divelli quovis molimine posset;
Propria ceu reji natura atque intima virtus.

Verum Democrito quondam hæc elementa docenti,
Quæ vetus ante omnes Leucippus tradidit auctor,
Si non & primum Phœnici debita Moscho,
Responsum fuerat, tali haud primordia motu
Misceri, nedum regredi, aut incurrere possent.
Namque parallelis æternum ductibus ibunt;
Nec prior unquam Atomus potis expectare sequentem est,
Unde simul nullis poterunt coalescere vinclis.
Riserat objectum forte, ut ridere solebat
Omnia Democritus; sedenim non solverat unquam:
Et qui solvisset, manifesto lumine victus?
Pondere cuncta suo quoniam directa feruntur
Ad perpendiculum, ni causa suborta vetabit.
At puro in Vacuo quæ causa suborta vetaret?
Nam placidus ventis cum cœlo decidit imber,
Gutta nequit superas præcurrens sistere guttas,
Aut quatere a tergo, pulsasve reflectere sursum.
Sed neque transversas una secum ima petentes,
Ordine quo primum liquidis sunt nubibus actæ,
Ulla ferire potest, aliisve per aera necti.

Hæc

Hæc reputans & mente cavens Epicurus acuta,
Declinare Atomos ait, & deſcendere motu
Obliquo. Sic fortuitis occurſibus anſam
Præbuit; optatisque ratus nil defore tandem,
Et patre Democrito longe ſolertior, ire
Detortas Atomos juſſit, quo pondera ferrent.

Exprobrare viro nolim, quod & ipſe libenter
Confeſſus vitium proprio emendare reperto
Nititur: haud illi probro eſt quod deſipit alter.
Culpam igitur veterem ſileo; ſed in hocce repertum
Invehor, & quam ſit fallax & inutile, dicam.
Nam vel cuncta ſimul corpuſcula ſponte cadendo
Declinant ſimili deſcenſu, & paſſibus æquis,
Atque parallelo motu ſunt percita; tumque
Nil agit, aſt eadem redeunt incommoda ſemper;
Semina quandoquidem disjunctim, ut diximus, ibunt,
Nec ſe unquam attingent: vel quædam obliqua moventur,
Quædam non; & ſic, ut diſtant plurima formis,
Diſtabunt pariter motu: provincia cuique
Jam dabitur: bifidumque Atomi ſcindentur in agmen,
Tramite currentum obliquo, rectoque cadentum.
Unde ergo accipiunt proprii divortia lapſus;
Etſi naturæ paris, etſi neſcia cauſæ?
Nam quæcunque pari ſunt mobilitate, parique
Prædita natura, nulloque auctore moventur,
Non eſt ut motus in ſe diſcrimina gignant.

O Epicure pater! Vellet ſi talia credi
Relligio, quantis eadem commenta cachinnis
Exciperes! Matrem dixiſti ſæpe malorum,
Aſt errorum etiam & potiori jure vocares.
Materiæ ſic ipſa tuæ primordia vertis
Ad libitum! Quidni, quoniam te ſculpere multas
Non puduit primis individuisque figuras
Principiis, totidem ſimul auſis indere motus?
Namque rotare alia, atque alia intorquere per omnes
Curvarum amfractus, per qualescunque figuras,
A moto quotquot deſcribi corpore poſſunt,

Per

Per ſpiras, rhombos, & flexus atque reflexus
Fulguris in morem, aut colubri repentis in herba,
Nunc & reticuli, telæ nunc textilis inſtar,
Ducere ſic poteras, velut inclinare parumper.
Quandoquidem Natura, Deo quam ſubtrahis omnem,
Nutibus ipſa tuis famulatur, pronaque ſervit.
Ponere vis Mundo leges, at ponere neſcis.
Qui regnum affectas, quin firmius utere regno?
Sobrius imperii, ſaltem hac in parte, videris
Atque verecundus; neque opes impendis abunde,
Omnipotens Epicure. Atomi, tua maxima cura,
Parce congenitas per te accepere figuras;
Parcius & motum. Tamen hunc variare decebat
Pluribus innumeriſque modis: ut nempe tot inter
Diſſimiles, imo adverſos, cum deforet unus,
Alter opem ſubito ferret; caſuque venirent
Quidam opportuni, per quos occurrere tandem
Agmina pugnantum, ſimul & concreſcere poſſent.
Nam licet innumeras miro trahat ordine turmas
Impiger, & variis fulgens exercitus armis
Spiret bella ferox, ſeu fortes ille maniplos
Explicat in campo, ſeu cogitur ire viritim;
Ac per pontis iter deducitur agmine longo;
Prælia non miſcet, ſi non erit obvius hoſtis:
Nec ſtagnat, nullo qui defluit objice, rivus.

Continuo obtrudes, id per me non ſtetit unquam:
At ſimiles Atomi natura, & ſponte cadentes,
Per ſe non poterant ſic in diverſa vagari.
Certe non poterant. Sed cur potuere cadendo,
Partim flectere iter, partim procedere recta?
Non minor eſt ratio (ſi pro ratione voluntas)
Cur varie exagites, quam cur deflectere cogas.
Utilior tibi, cum ſtrueres vice Numinis Orbem,
Fabula, ſed Vero magis haud aliena fuiſſet.
Cur tua tam diſcors pugnat ſententia ſecum?
Uſque adeo in laqueos ultro ſe ſe induit error!
Nempe negas alio impulſu per Inane quietum
Veloces Atomos, proprio quam pondere, ferri;

Et

Et perpendiculi ad normam ſimul omne fateris
Delabi, ſubſtrata vetant niſi corpora, corpus:
Aſt idem (quis crediderit) legum ipſe tuarum
Immemor, has Atomos labentes, objice nullo,
Declinare jubes. Et ſunt qui nomen adorent,
O fallax Epicure, tuum! Quibus eſſe videris
Naturæ ſolus Myſtes, Verique ſacerdos!
Quorſum igitur delira tua hæc corpuſcula tendunt?
An ſic ire volunt? Invitane torquet Inane;
Aut ventus quidam Æolio fugitivus ab antro?
Nonne vides, ut jam in formis oſtendimus antehac,
Poſſe nihil reji, per ſe ſe quæ ſtat, adeſſe
Conjunctum, niſi quod cum illa non eſſe repugnet.
Ergo ſi quaſdam per ſe procedere recta
Vis Atomos, omnes per ſe ſic ire neceſſe eſt:
Si quaſdam inflectas, inflectere cogeris omnes.
Atque ideo, cum quæque Atomus, te judice, ferri
Poſſit utroque modo, per ſe neutrum eſſe fateris.
Alterutrum, quaſi congenitum affirmare, profecto
Deſipere eſt; utrumque ſimul, quo nomine dicam?

Adde quod oblique ſoleat res mota vocari,
Cum locus unde venit nobis haud eſſe videtur
E regione; licet vere directa ſit in ſe.
Quadrati latus aſpicio; quodcumque per illud
Venerit, hoc ad me recta procedere dicam:
Per diagonalem vero ſi venerit, etſi
Tramite directo, quia non convertor ad illam
Unde venit partem, ſubito procedere dicam
Corpus id oblique. Secus autem deinde futurum eſt,
Si diagonalem, qua naſcitur aut cadit, illuc
Tranſlato percurram oculo; tunc namque viciſſim
Ibit in obliquum quadri latus omne videnti;
Quæque erat obliquo tractu via, recta futura eſt.
Sic Æquatori inclinata eſt orbita Solis,
Olli dum Æquator ſimul inclinatur & ipſe.
Obliquas igitur, quarum te nomine jactas
Inventor, rectaſque vias quod diſcrepat inter,
Hoc totum inde oritur quod ſint data puncta ſecundum
Aſpe-

Aſpectus varios. At Inanis gurgite vaſto,
Immenſisque locis, age, dic, ubi terminus a quo
Diſcedant Atomi celeres; ubi terminus ad quem
Perveniant? Quo reſpectu, qua parte locorum
Oblique potius, quam directe; aut vice verſa
Pergere dicamus? Quæ te dementia cepit,
Ut, quæ prima jacis veluti fundamina ſectæ,
In te verſa ruant, proprio & te pondere frangant?

Ex infinito veniunt mea ſemina, dices;
Ac Terræ centrum verſus gravitate feruntur.
Infinitum ergo tibi circulus eſſe videtur,
In quo Terra locum centri tenet. Aſt ego nuper
Jam ſatis oſtendi, quam ſit contraria Vero,
Quamque pudenda tuæ ſuper hoc ſententia mentis.
Verum eſto: neque enim hoc, ſi dem, tua dicta juvabit.
Scilicet ad centrum quæ linea tendit ab oris,
Recta venit breviore via: ſi torta veniret,
Prorſus aberraret centro. Si proinde cadentes
Tempore ab æterno, perque infinita locorum
Deflectes Atomos, arcus deſcribere chordam
Cogentur, minime radium: gravitate remota
Ad centrum non pervenient: clinamine tanto
Extra delatæ, procul a regione viarum
Excedent. Res mira, locum, quo ſemina mittis,
Declinare jubes! Obſtas, ne juſſa faceſſant!
Siccine Democriti mendum ſarcire putabas?
Ipſe tegis vitium vitio, fruſtraque bis erras.

Futiliora quidem petis argumenta, repertum
Hunc motum ut ſtatuas, e noſtra in rebus agendis
Libertate. Novum Logicæ genus! Eſt homo liber,
Inquis: agit quæ vult; quæ non vult, ſponte relinquit:
Ergo declinant Atomi; ſit ſerva Voluntas,
Si non declinant. At ridiculum eſſe probavi
Clinamen. Quod ſi facilis concedere vellem,
Hinc libertatis nunquam peteretur origo.
Singula ponamus deflecti ſemina. Quid tum?
Hinc homo liber erit, dicis. Quæ copula nectit

Hæc

Hæc effata? Nihil video, quod suadeat unum
Ex alio nasci: quin & contraria cerno.
Nam si declinent Atomi per Inane vagantes,
Natura, propriis & viribus, ac sine causa,
Declinant ideo, quia declinare necesse est.
Aut si, dum currunt ita, libertate fruuntur,
Quam dare corporibus possint exinde creatis,
Tunc non solus homo tali potietur honore,
Qui proprius mentis tamen est, velut ipse fateris;
Libera erunt pariter quæ corpora cunque videmus.
Unda per acclives proprio non pondere ripas
Curret, at interdum stagnans resupina sedebit.
Non nunquam errabit stipulis innoxia flamma,
Invisasque domos tantum, vel ligna cremabit,
Si volet. Iste lapis quem immotum mille per annos
Sæcla vident hominum, summo de culmine turris
Sponte cadet, cum stare loco fastidiet alto.
Si libeat Soli, Sol non orietur; & umbras
Pellere nocturnas Luna indignata negabit.
Quidquid in Orbe vides, ne jam contingere casu
Ne vi Naturæ, ne motu denique dicas,
Verum ex arbitrio, propriaque libidine rerum;
Si dotem eximiam, qua gens humana potitur,
Omnibus ex æquo rebus Natura creatrix
Indulsit, proprio neque nos hoc munere donat.

Sed libertatem cunctis dum prodigus æque
Corporibus tribuis, cur nobis invidus aufers?
Nam, bene si memini sectæ documenta profanæ,
Quidquid agas, licet ipse putes te posse reapse
Non agere id quod agis, solius Materiæ vi,
Atque ignoratis impulsibus illud ager[illegible];
Nec poterit non esse quod est: quia sive movetur
Oblique, seu recta meat, non libera currit
Materies, æque nobis causa unica motus,
Ac Soli & Lunæ, lapidi, fluvioque, vel igni.
Propterea nobis indeclinabile Fatum
Incumbet: Fatum omniparens, cui tanta potestas
In Superos ipsumque Jovem celebrata Poetis,

Quanta Jovi Superisque in nos olim esse putata est.
Hoc detestatus simul adstruis, omnia motu
Materiæ dum vis fieri & clinamine cæco;
Ac solas Atomos interno pondere pressas
Instituis rerum causas, quæcunque genuntur.

Quin etiam nil fortuito contingere posset.
Unde ruit Casus Divum pater atque hominum rex
Ille tuus. Neque enim casu est quod jam esse necesse est.
Nempe improviso concursu & viribus æquis,
Dum tibi nunc temere & nullo cogente videntur
Innecti, quæ sponte moves primordia Mundi
Per vacuum; tamen est, quare innectantur, in illis
Causa latens & certa; nequit qua stante volando
Quæque Atomus non huic jungi, cui jungitur: idque
Lex quasi lata foret: quia tali concita nisu
Non vitare potest aliam, quæ pondere tali
Labitur: & tali decurrens tempore, eodem
Tempore decurrentem offendat oportet, eodem
Inque loco. Tali si sit demum utraque forma,
Ut coeant; certe nequeunt utrinque revelli:
Si secus; haud ullo poterunt concrescere nexu.
Et quoniam inde oritur quidquid, sic fiat oportet
Ut mixtura dedit, manifestum linquitur ex te,
Naturæ legem cunctis incumbere rebus;
Et legem invictam, cui nil obsistere possit;
Fortunæque locum non jam superesse: neque ullam
Libertatem homini mansuram; si nihil ipsi
Præter adhærentes Atomos concesseris. Ergo
Cum Regina sui & proprii sibi conscia juris,
Frenum indignetur fatis avulsa Voluntas,
Arguit in se se quiddam præstantius omni
Materia, & punctis alienum prorsus ab istis.
Illa sed uberius, cum Mens tractanda redibit.
Nunc satis est monstrasse tuis nil posse creari
Motibus: idcirco quia, seu directa movebis
Ad perpendiculum, seu flecti semina finges,
Haud ullis poterunt unquam coalescere vinclis.
Ergo nil, etiam posito clinamine, vinces.

Ve-

VERUM alias aliis Atomos velocius ire
Si donetur, ais, quidni concrescere possint
Nexibus innumeris? Gassendus quippe volebat
Natura similes, non mobilitate: quod unum
Addere qui velit inventis utriusque magistri,
Congressus faciles Atomis utcunque parabit.
Nam fieri poterit sola ratione cadendi,
Ut quæ posterior fuit, accelerata priorem
Occupet, ac secum vinclis abducat; & ambæ
Arripiant alias, aut arripiantur ab illis.
Lux ea Democrito cur non affulserat? Eheu!
Non opus illapsas Vacui de culmine summo
Atque parallelas Epicuro deinde fuisset
Inclinare Atomos, tantamque incurrere labem.
Nam veluti cursu dum fervet odora canum vis
Per nemus & salebras, clangore accensa tubarum
Et clamore virum, ac fugientis olentia cervi
Nare sagax longo sequitur vestigia tractu,
Etsi omnes ardore pari, tamen unus & alter
Antevolant, sternuntque feram, lacerantque jacentem
Dentibus: approperat non æquis passibus agmen.
Aut ubi prædator descendit ab æthere Milvus
Perdicem in timidam, contractis quæ fugit alis,
Præcipitans in humum simul ingruit ocior ille,
Unguibus illaqueans prædam, raptatque cadentem:
Sic possunt Atomi quædam, etsi pone sequentes,
Maturare gradum; ac sensim, quia pondere præstant,
In præcedentes ruere & concrescere lapsu.

CALLIDUS effugium tentat Gassendus inane,
Nec quidquam auxilii convicto fert Epicuro,
Qui per se constare Atomos, per seque moveri
Dixerat, & variis tantum distare figuris.
Ocior has inter nam si, vel tardior una est,
Natura similes Atomi non amplius ergo
Dicentur. Quæ causa novi discriminis illa
Esse potest? Quænam velocibus addidit alas,
Ut caderent multo citius, pigrisque negavit?
Plusve minusve graves, inquis, confingere possum.

Sic variis dederas consistere posse figuris,
Quod falsum ostendi, nullo si auctore creantur;
Nec minus a recta, quod ais ratione recedit.
Corporibus cunctis gravitas pro mole profecto est.
Mole ergo distant Atomi, si pondere distent.
Et quia particulis constant, levis altera paucas
Particulas sortita fuit, gravis altera plures.
Inter eas Natura parens divisit inique
Materiem, exiguis parcissima, prodiga crassis.
Si causam agnoscunt, varias sic esse fatebor;
Talia sunt etenim quæ corpora cunque videntur:
Si non agnoscunt, varias sic esse repugnat.

Adde quod in Vacuo caderent si corpora prima,
Quanquam impar illis gravitas fortasse daretur,
Undique deciderent simul omnia tempore in uno.
Includas vitreo plumam lapidemque canali,
Aere subtracto; plumam, lapidemque videbis
Protinus æquato pariter descendere lapsu.
Causa prius fuerat discriminis obvius aer,
Qui findendus utrique venit, plumæque cadenti,
Quam lapidi certe magis atque diutius obstat.
Sed nihil in Vacuo fungetur munere tali:
Perpetuo penetratur enim, dum nempe solutus
Ac rorem simulans Atomorum decidit imber.
Quin etiam æterno si præcipitantur ab ævo,
Ac simul immensos percurrunt semina tractus,
Nullum posterius, nullum prius ire licebit.
Nam quæ causa moram faceret per Inane quietum
Postremo lapsis? Regio fortasse remota est
E qua proveniunt, longeque remotior illa
Unde priora cadunt? Vel sunt dimissa profundo
Tardius e vacuo? Mensuras quis ferat autem
Immenso in Spatio, atque æterno in tempore tales
Quæ rem finitam signant? Quis proxima centro,
Sive remota loca, aut centrum quis totius ipsum?
Dædale, cur proprio vagus erras in labyrintho?
Hic tibimet via cæca, & inextricabilis error.
Dicis in immenso nullum consistere centrum,

Et merito : nunc ut prægrandia corpora formes,
In centrum attractas Atomos concurrere dicis:
Centrum est, & non est. Pugnas tecum ipse, Lucreti.

Præterea, vel si diverso tempore labi
Aut similes aut dissimiles gravitate, figura,
Mole, graduque Atomos punctum in commune daretur,
In quo, ceu motus possent requiescere centro,
Non talem efficerent Mundum, qualem esse videmus.
Dic ubi enimvero centrum id commune reponas?
In medio Terræ ; si quidem, te judice, Mundi
Nucleus est, in quo subsidit funditus, ut fœx,
Materies crassa ? Illuc ergo confluit omne
Seminium, & Vacui regiones deserit altas:
Illud præcipue quod aculeis constat & hamis,
Unde metalla doces & arenam & saxa creari;
Quodque fluit globulis queis manat liquor aquarum?
Nec cessare potest ; quia nunquam cessat origo
Præcipitis motus, immensaque copia rerum.
Sic aliis alias cumulari semper oportet,
Ac superaddi Atomos æterno pondere pressas.
Crescere in immensum Tellus glomeramine tanto
Debuit, & vastam ferre ultra sidera molem.
Cur fines intra certos se tota coercet?
Cur alibi passa est simili ratione modoque
Solis & astrorum prægrandia corpora cœlo
Formari ? Nam illic amplissima principiorum
Congeries aptanda fuit. Cur Luna, perinde
Ac Tellus, Atomis etiam concrevit aduncis?
Cur & Saturnus cum lucifero comitatu;
Magnus & ipse sua stipatus Jupiter aula;
Mars & Mercurius; nec non, gens rara, Cometæ?
Sunt igitur Mundi tot centra, quot astra videntur?
Quam distracta fuit gravitas; quam scissa tot inter
Immensi partes Vacui ? Quot Somnia fingis!
Centrum ubi non fuerit, gravitas ibi nulla profecto.
At non esse potest aliquo sine vortice centrum:
Et pariter nullus fluido sine corpore vortex.
Unde necesse foret, caderent si pondere quodam

Semina, vorticibus multis in plurima centra
Detrudi, variæ facerent ut molis acervos:
Quod placido in vacuo nunquam sperare licebit.

Corpora jam formata etenim posuisse necesse est,
Et fluida, & motu circum exagitata perenni,
Ante graves Atomi quam sint ac centra petentes.
At quoniam ex Atomis corpus per inania lapsis
Conflatur, motus Atomorum anteire nequivit:
Nam tunc non essent, ut ais, primordia rerum.
Ergo per medium si delabuntur Inane,
Nec reperire queunt, imo nec quærere centrum.
Huc etiam accedit, quod fusius ante docebam
Cum de infinito canerem; & revocasse juvabit,
Ne cadat ex animo quidquid jam rite probatum est:
Vidimus in Spatio, nullus quod terminus ambit,
Ponderibus non esse locum: quia scilicet, unde
Et quo descendant, non est; supera, infima desunt;
Nec sursum idcirco, nec deorsum tendere quovis
Posse modo fictas Atomos, quæcunque darentur.
Spes Atomis igitur gravitatis nulla futura est.
Si nulla est gravitas, ergo vis nulla movendi:
Causam etenim motus una in gravitate locabas.
Unde vides Atomos nequaquam posse moveri;
Vel si motus inest, nullo coalescere nexu.
Egregium nunc dogma boni mirare Lucreti!
Quæ manifesta putat, manifeste falsa probantur:
Et si vera forent, quod colligit esse nequiret.

Sæpe fit, oblata rerum ut dulcedine capti
Miremur faciles, plausuque sequamur amico
Qui nos decipiunt. Quales jocularia mimi
Prodigia exercent: digitis hi namque micantes
Attentos fallunt oculos, dum vascula tractant
Apta dolis: fraudem velatam præpete gestu,
Virga & voce juvant; & ubi posuere lapillum,
Ostendunt volucrem. Stupet ore ignarus hianti
Spectator: temnat, si quando noverit artem.
Haud aliter solers oculos auferre Poeta,

Ex-

Excuſſo tibi debebit ludibria fuco.
Quid ſit enim gravitas quovis in corpore, nondum
Perſpexti: nam corporibus male credis ineſſe
Materiæ certam ut comitem; exemplumque creatis
A rebus ſtolide rerum ad primordia ducis.
Corpora quod videas in terram plurima labi,
Dumque immota jacent, ad centrum vergere, eoque
Donec perveniant molimine tendere certo,
Corporis idcirco genus omne graveſcere cenſes
Per ſe ipſum, atque illuc innato pondere ferri.
Tanta fides oculis, ac diffidentia menti eſt!
Aſt etiam, ſi ſola tibi ſit regula ſenſus,
Cur non Materiæ levitas innata videtur,
Corpora cum cernas nonnunquam aſcendere ſurſum?
Nonne leves flammas, levia hæc ſimulacra putaſti,
Quas veluti rerum exuvias, & limpida vela
Audieras fluctu paſſim volitare perenni,
Ut veniant oculis formæ rerum atque colores,
Ac viſæ ſomno in medio ſine more figuræ?
Namque hoc te, quanquam falſum eſt, docuere magiſtri.
Quin age, nonne leves Atomorum dicis acervos,
Naribus unde tuis volucres naſcuntur odores,
Uvida quos florum jaciunt pigmenta, vel herbæ
Fragrantes; qui-ve arboribus Nabathæa per arva
Deſtillant ſucci, nardusque & pocula myrrhæ?
Aurea lux pariter, quam ſol circumundique vibrat,
Nec terris tantum, aſt omni late ingerit Orbi,
Et quam debilius noſtri dant attamen ignes,
Mentitæque faces nocturno tempore ſolem;
Cum ſuperas æque in partes mittatur & imas,
Nonne tibi levis atque gravis ſimul eſſe videtur?
Judicio lux nempe tuo, vibrata perenni
Sideris effluvio manat, ceu flammea quædam
Progenies. Nativa quidem & validiſſima longe
Vis illa eſt, qua ſe tot lucida tela diei
Diffundunt circum, nec ſe diffundere ceſſant;
Et vaſtum rapido pervadunt æthera motu.
Inſita materiæ gravitas ſi cauſa perennis
Eſt motus, ergo radii gravitate feruntur.

Aſpice, ut hi motus ambo in contraria vergant.
Extremis gravitas ad centrum tendit ab oris;
Lux autem extremas a centro tendit ad oras.
At nullum per ſe corpus grave, ſeu leve credas.
Neutrum etenim Ratio, neutrum Experientia firmat.

MATERIES omnis, quaqua ſpectare lubebit,
Mobilis eſt per ſe, non per ſe mota: neque ullam
Affectat Mundi partem, ſuperamve vel imam,
Aut lævum dextrumve latus; quocunque cietur,
Huc properat; nec motum ambit placidamve quietem;
Neutrum præponit, ſed idonea ſemper utrique eſt.
Quidquid enim vel ſtare poteſt, vel quoslibet æque
Suſcipere impreſſos motus, lentosve citosve,
Atque huc atque illuc ferri diſcrimine nullo;
Dum manet incolume & naturam ſervat eandem,
Non habet unde modum magis hunc quam ſeligat illum;
Sed qualem accepit retinet: nil ſe movet unquam,
Ni quoddam in ſe ſe lumen Rationis & artem
Diſcernendi habeat, qua deſtituuntur inertis
Semina Materiæ, ſenſu pollentia nullo.
Cum videas igitur certa ratione moveri
Corpora, continuo motricem intellige cauſam.
Nam mutare ſitum, ſine cauſa, qui ſibi primum
Contigerit, res nulla poteſt. Quæ cauſa cadendi
Eſt Atomis igitur, vexant quas nulla profecto
Corpora, nec circum tangunt, nec deſuper urgent?
In quocunque ſitu fuerint, ubicunque locorum,
Et quocunque modo; ſic & perſtare neceſſe eſt.

NUNC autem cùm Materiæ ſint omnia plena,
Idcirco Terram verſum properare videmus
Corpora. Nam præter, quæ nos circumfluit, auram,
Aura fluit longe ſubtilior, incita miris
Et tenuata modis, velut aeris ipſius aer.

SALVE Elementorum pars ſubtiliſſima, ſummæ
Dexteritatis opus, ſummi ſimul inſtrumentum
Artificis; gaudens humanos fallere ſenſus,

Ut

Ut fabri manus ipsa, & sola mente videri:
Materiæ flos & sanguis, diffusus in omnes
Corporis immensi venas: Tu filia primum,
Nunc genitrix motus: Tu cunctis didita membris
Vasto vivere das, animalis spiritus, Orbi.
Te sine nullus honos rebus: procul iret in auras
Dissiliens Tellus: firma tu mole revinctam
Comprimis; ac si quo terrestria corpora nisu
Deserta sursum effugiant statione, retundis,
Et pulsata suo festinas reddere centro:
A te pondus habent; a te gravitatis origo est.

Ambit enim Terram & pigra se mole moventem
Abripit increpitans valido tenuissima pulsu
Materies; circaque suum torquerier axem
Dum jubet, ac celeri correptam turbine volvit,
Volvitur ipsa comes, gyroque rotatur eodem.

Non tamen ex illo gravitatem accedere motu
Crediderim; nam cum Terram liquor ille volutans
Usque parallelis nostros premat orbibus orbes,
Communemque habeat cum Terra turbinis axem,
Cuncta parallelo caderent tibi corpora lapsu.
In Tropicis igitur, Tropicorum pondera centrum
Non Terræ appeterent; nullo discrimine, rectus,
Quacumque inciderent, semper foret angulus axi.
Nec tamen id fieri certa ratione patescit.
Causa ergo gravium casus aliunde petenda est.

Abdita Naturæ penetralia, viscera rerum
Ingredimur, Quinti; dictu res ardua, cunctis
Unde hæc corporibus veniat propensio. Quod si
Hæc tibi non firmo stabit Sententia gressu,
Ast opifex motus solertior, aspice, quanto est
Nostra hæc materies, Atomis & certior istis.

Principio Terram liquido qui vortice cingit,
Ætheris oceanum in multas fac mente secari
Pyramidum formas; quarum pars latior alte

Sur-

Surgit, ad extremas pertendens vorticis oras:
At centro collecti apices junguntur in imo.
Illæ omnes se se invicto certamine librant,
Centrifuga virtute pares; quia materiæ vis
Omnibus est eadem: quod si qua est viribus impar,
Protinus exsuperant aliæ, & subsidere cogunt,
Dum suspensa suas æquarint singula vires.
Ast ubi Pyramidem penetravit corpus in unam,
Mole sua quantum est, tantum de centrifuga vi
Detrahit; ingenita nam forma particularum
Æquare ætherios tardo nequit agmine cursus.
Ergo deprimitur, quæ molem includit inertem,
Pyramis; incumbunt vicinæ adiguntque deorsum,
Undique enim a centro nisu majore recedunt.
Hæc depressa pigrum tuditando corpus adurget,
Castigatque moras, repetito verbere retro
Præcipitans; versusque apicem propellere certat,
Qui Terræ tenui contingit acumine centrum.

Præterea rapido Tellurem turbine vortex
Circumagens, pariter latere undique pressus ab omni,
In sphæram, aut sphæræ similem glomeratur in orbem.
Nam qua forte minus premeretur, scilicet illac
Efflueret, Terramque ignotis traderet undis.
At quoties latere ex omni pariterque, rotunda
Comprimitur moles, vis undique facta per omnes
Ad centrum radios concordi tramite tendit.
Sic grave Pyramidi immiscens se corpus, abire
Cogitur ad centrum Terræ, quo pertinet omnis
Pressuræ radius; quaque ipsa urgetur & urget
Pyramis, hac debet jusso decurrere lapsu.
Sic lapis ut valido jactu vibratur in auras,
Et secat aerios violento vulnere fluctus,
Nititur hunc contra incumbens sublimis ab alto
Materies, talique incussa reverberat ictu,
Ut centrum versus labi cogatur, humoque
Restitui: non ingenito, quod fingere gaudes,
Pondere; non vano centri communis amore,
Ut fingunt aliqui; proprio non denique motu;

Sed

Sed bis vim paſſus, primum a vibrante lacerto,
Mox a cœleſtis preſſura & robore molis.

Nec minus in lymphis hujus gravitatis imago
Et fida & conſtans reperitur : ſcilicet unda
Nititur in fundum; inque pares diviſa columnas,
Has inter ſe omnes libramine ſuſtinet æquo:
Inde ſuperficies patet uno æquata tenore.
Injice ſuber aquis immergens, injice ligna;
Ligna petent ſummum valido conniſa natatu,
Profiliet ſuperas celeri impete ſuber ad undas.
Cauſa rei quænam eſt ? Nimirum liquor aquai
Fertur in ima magis, quam lignum aut futile ſuber:
Libramen ſimul omne perit ; depulſaque quantum
Unda ſua ſuperat gravitate hæc corpora, tantum
Debilitant liquidam, cui ſunt commiſſa, columnam.
Ergo vicinæ vincunt, & cedere juſſam
Protollunt certatim, & in altum aſſurgere cogunt.
Illa fugit ſurſum, propellens frivola, donec
Reſpuat in cœlum, & reddat natalibus auris.

Hinc quæcumque latent lymphis circumdata, tantum
Ponderis amittunt, quanto ſe pondere librat
Par fluidi moles : tanta nam parte levantur.
Id ſentire ſolent, pelago qui ſæpe profundo
Funibus extractas merces ad ſumma tulerunt
Æquoris, & validi, cum ſolvitur anchora, nautæ.
Nam facilis primum aſcenſus ; juvat unda laborem:
Cum vero aerias grave onus pervenit ad auras,
Tum labor ingeminat, contorquendoque rudenti
Sudans turba virum duplicatis viribus inſtat.

Nunc in aquis fieri quæ diximus, omnia, Quinti,
Ætheris in pelago ratione geruntur eadem.
Hic tantum fines rerum convertito : metas
Vorticis ætherii ſupremas fundus habeto;
Eſto Pyramis hic, illic quæcunque columna eſt.
Ut ſurgunt per aquas, ſic lapſa per æthera cernes
Corpora detrudi, & ſimili propellier æſtu
Illic verſum auras, hic verſum concita terras.

Hoc unum diſcrimen erit, quod corpora quædam
Ima petunt liquidi, & fundo graviora reſidunt.
At quæ terrena late ditione tenentur,
Omnia centrifugis cum vincat viribus æther,
Nulla queunt ullo capere ultima vorticis auſu.
Terram cuncta ſuam repetunt; & adacta deorſum
Quo mage deſcendunt, caſu citiore feruntur.
Inſtat enim aura ſequax, nec deſinit ictibus ictus
Congeminare, fugamque fuga premit uſque fatigans.

At cum librantur magis aut minus inde graveſcunt
Corpora, particulis quod ſint minus aut mage mixtis
Æthere: non quod eas vacuum per fruſta reciſum
Segreget, ac nihilo ſaturas rareſcere cogat:
Sed quia quidquid habent propriæ terreſtria molis,
Hoc toto ad centrum pelluntur; at ætheris illa
Si quid habent, toto hoc ſupera ad laquearia tendunt.

Jam folia & ſtipulas, pappos, plumaſque videmus
Ante quidem volitare diu, quam lapſa quieſcant:
Nam vix truduntur ſatis, ut diffindere poſſint
Aera ſuppoſitum, levibus ludibria ventis.
Sed condenſa poros tenues, paucaſque lacunas
Intus habent; facilemque aditum luctantibus auris
Dura negant; quare nequeunt eludere plagas
Ætheris obnixi contra, ſed tota reſiſtunt;
Ut pariter totis contendens viribus æther
Ingruit, aſſiduo detrudens corpora pulſu.
Hinc ferri maſſæ præponderat aurea maſſa,
Et ferrum ſaxo, ſaxum oſſibus, oſſa liquori;
Tum varii inter ſe diſtant gravitate liquores.

Ergo corporibus ſtat pondus ab æthere ſummo
Cuique ſuum: hic centrum glomeratis partibus implet,
Continuiſque premit jaculis: huc omnia trudit
Centrifuga virtute valens: totum Aera Terris
Incutit, immerſæ quo ſtant; ſimul Aere tectos
Continet Oceani latices, vaſtoque fluento
Incurvam faciem, convexumque efficit æquor.

Inde coarctatæ punctum vertuntur in unum
Omnes uſque globi partes : & ſi qua reſultat,
Pellitur in medium ſubito ; magis aut minus acri
Impete, pro vario textu, quo prædita quæque eſt.
Hinc adeo quæ preſſa magis, cum ſorte movendo
Fit vicina minus preſſæ, librantur ; & illa
Defluit, hæc ſurgit. Non quod levis hæc propria vi,
Aut gravis illa ſuo ſit pondere : ſed quia centrum
Verſus, inæquali pulſu ac ratione feruntur.
Haud ſecus ac geminas triplicato ſtamine lances
Cernis in ambiguo ſuſpendi, ac vincere neutram,
Aut vinci ; donec poſito, ſi forte lubebit,
Alterutram digito depreſſeris, aut onus ipſi
Injicies aliquod ; nam tunc onerata repente
Præcipitat, filumque trahens aſſurgere cogit
Adverſam. Parit oppoſitos cauſa unica motus.
Quantumvis grave ſit corpus, graviore propinquo
Fit leve : vaneſcit majori pondere pondus.
Quam grave ſit lignum, quanto cadat impete, noſti ;
Cum ruit in ſylvis ventorum turbine magno
Fraxinus, aut crebra truncum percuſſa ſecuri :
Hanc tamen in fluvium mittas, ecce ima relinquet
Ocius, ac totis ſurſum revometur ab undis :
Aere quod lignum grave ſit magis, at minus unda.

Nam levis eſt aer, ſi pleraque corpora cernas ;
Ipſe gravis : viden' e puteis ut ab aere juſſas
Antlia tollat aquas? Et hydrargyrus ipſe, metallis
Poſt aurum cunctis gravior, ſi clauſeris illum
In vitro, paulum ſubſidat lentus & ægre,
Deſcenſu dubio, ac demitti ſponte recuſat
Magna parte ſui ; tubulo cum ſubtus aperto
Funditur in lancem : ſuſpenſus denique reſtet,
Et maneat propriæ oblitus gravitatis in alto ;
Ventorumque vices illic, & amabile ſudum
Mobilitate ſua, & certos prænuntiet imbres?
Exterius viget aeriæ preſſura columnæ ;
Interius nulla omnino quæ deprimat aura eſt.
Tum pleno ſi forte cado ſiphona videbis

Im-

Immerſum, aſſiduo vix hauſtu educitur aer,
Cum ſimul aſcendunt latices; fundoque relicto
Alta petunt, recidunt; ſurguntque, caduntque viciſſim;
Mæandrique cavi ſinuoſa volumina tandem
Percurrunt faciles, atque uno & ſimplice motu.
Haud ſecus, extrema pannum ſi tinxeris ora,
Paulatim e vaſis fundo levis unda feretur,
Et pannum late diffuſilis imbuet omnem;
Donec ſumma petens labro deſtillet ab alto.

Ergo aer levis aut gravis eſt ratione propinqui
Corporis; & quanquam currentis ab ætheris orbe
Centrifugo ſemper leviorem ſuſcipit ictum
Quam liquor omnis aquæ, tamen illum deprimit ignis;
Ipſaque in exiguos rareſcens unda vapores.
Haud aliter ſenſim tollunt ſe nubila cœlo;
Quæ matutinis veſpertiniſque videntur
Temporibus, fumi in morem, conſurgere terra,
Sæpius e pelago, fluviis lacubuſque, vel udis
Vallibus & pratis, ubi largius incubat humor.
Partibus aeriis quia tunc fit rarior unda,
Et minus ætherii perſentit verberis ictum;
Erigitur ſuper, atque loco ſibi cedere cogens
Paulatim it ſurſum, cœloque potitur aperto.
Tum ſolido gravior nobis oſtenditur aer
In tubulis, quos hunc ars mira paravit ad uſum.
Mercurii molem quia tum, qua parte pateſcunt,
Opprimit incumbens; & qua clauduntur inanes
Aeris, urget in hanc, ſurſumque aſcendere cogit.
Particulæ vero ſurgant cum ſemper aquoſæ,
Quas magis atque magis Phœbi rarefacit æſtus
Fervidior; tantum in numerum regionibus altis
Conveniunt, ut jam nequeant conſiſtere ſeorſum:
Frigus ibi ſedenim, ne pergant altius, obſtat.
Ergo ſe tandem per mutua vincula nectunt:
Et ſic in guttas parili magis aere denſas
Cum rediere, cadunt. Simul aer ipſe reſurgit;
Inferiora tenet quoniam liquor. Ocius imbres
Labentur cœlo. Sed Mercurium ante videbis

Ejus-

Ejuſdem in longo tubuli deſcendere ramo:
Exterior ſiquidem minus illum jam premit aer
Parte ex oppoſita. Quin ipſe metallicus humor
Mercurii coctus graviorem decutit auram,
Ac ſenſus hominum fugiens aſcendere diſcit;
Cum fuerint ejus ſic attenuata calore
Semina, ut aeriis gracili ſubtemine præſtent.

Sic ubi Vere novo ſqualens ager omnis in hortum
Vertitur, & frondes meditatur ſylva tenellas,
Haud mora prægnanti conſurgit in arbore ſuccus
E terra veniens, atque ab radicibus imis.
Namque ut collectus longæ per frigora brumæ,
Ac cæcis Terræ latebris abſconditus humor
Incipit afflatu radiorum agitante moveri,
Exhalat nebulas tenues, udumque vaporem
Sulphure diluto fœtum, ſalibusque ſolutis:
Unde mador terris & fertilitatis honores.
Sic adeo per particulas attollitur omnis;
Et paſſim offendens in humo nutritia plantæ
Stamina, reptantes fibras ſimileſque capillis,
Ingreditur tubulos facile intromiſſus hiantes,
Anguſtaſque vias alimentis pinguibus implet.
Dant facilem ſcandenti aditum, clauſoque recurſum
Calle negant tenues ſuſpenſo cardine valvæ.
At calor interea reſerat turgentia ramis
Germina, præteritus quæ ſenſim foverat annus.
Jamque laborati duro ſub cortice ſucci
Erumpunt; frondemque & flores ordine miro
Implicitos, unctæ monſtrant in acumine gemmæ.
Hæc autem ut primis valeant ſe efferre diebus,
Ille poteſt ſatis eſſe latex, quem continet arbos
Autumni memorem, & cui bruma geluque pepercit:
Verum ut ſerventur poſthac creſcantque, neceſſe eſt
Auxilium adventare novum, ſuccoſque recentes,
Qua ratione igitur ſupra liquor intimus exit,
Hac etiam novus adveniens aſcendit ab imo.
Arbore ſic tota nuſquam intermiſſa liquorum
Fit ſeries, & qui ſequitur propulſat euntem:

Utque dies creſcunt, creſcit quoque motus; & ingens
Undique productis radicibus influit unda.
Nam verni accedunt hybernis imbribus imbres:
Et jam ſublimis dominatur in æthere Phœbus;
Quo calefit Terræ facies, auræque tepeſcunt.
Ergo tunc fibris humor venit ubere pleno.
Tot fontes rivis formant coeuntibus amnem,
Qui truncum invadens, tenero ſub cortice lignum
Irrigat, ac læto perfundit rore canales
Tranſverſos; & alit genitalia clauſtra medullæ.
Nam vectas deponit opes, pariterque repertis
Imbuitur: formas hinc ſe convertit in omnes,
Dum varios penetrat longe lateque meatus;
Paſſim & fermento veteri commixtus oberrat,
Partibus adjiciens partes, nova tegmina priſcis
Tegminibus. Sed cum jam exuberet, omne foramen
Intrat, ubi reſident ramorum exordia prima:
Hæc aperit, pulſatque foras, ramosque valentes,
Ac bifidos trifidosque ſimul producit in auras.
Aſt ubi poma latent incœpta, ſuisque referta
Seminibus, liquidam tubulis huc invehit eſcam.
Poma tument, flores cum depoſuere caducos;
Et formam accipiunt ſenſim, propriumque ſaporem:
Ac ſe ſe expandunt, pomis umbracula, frondes.
Sic uno aſcenſu conditi ſæpe liquoris,
Qui pulſus venit e gremio telluris opimæ,
Et primum nata eſt, & mox adoleſcere cœpit,
Et parte ex omni crevit renovata quotannis,
Quæ nunc præcelſis e montibus eminet arbos;
Ventoſoque ferens nemoroſa cacumina cœlo,
Radicum ſylva terras exhaurit alentes.

Contemplator item, qui fons devectus in hortum
Vertice ab excelſo montis, reſerata ſepulcri
Oſtia cum fuerint, plumbique ſolutus opaco
Carcere, deductos jaculetur ad æthera fluctus:
Atque ibi ſe ſe ipſum conſpergens rore reflexo
Diſſipet in gemmas; factusque argenteus imber,
Cum ſonitu tremulo ſtagnans diverberet æquor.

Sci-

Scilicet impulsu saliens effertur eodem,
Quo summa præceps ab origine venerat illuc
Declivis: fecitque levem, modo cum gravis esset,
Continui series tantum inclinata canalis.
Ceu duo cum surgunt adversa fronte supini
Contiguis montes radicibus: ecce revulsus
Vortice ventorum, aut tacitis suffossus ab annis
Forte silex, summo alterius de culmine præceps
Si ruat, immani lapsu petit ima resultans
Improbus; angusta sed non in valle quiescit;
Verum ipsa gravitate levis, jam surgere montem
Audet in adversum, atque animoso proxima saltu
Appetit; exhausto donec latera ardua motu
Deserit æger, inersque relapsa mole recumbit.

Postremo cœlum observes. Ibi nare Planetas
Telluri non absimiles, & corpore crasso,
Æthera per liquidum, ac volvi constanter in orbem
Cernimus; enormes quasi sint sine pondere massæ:
Quandoquidem fluidis, æque ac nos, undique cincti,
In nullam possunt Mundi subsidere partem:
Sed, quo sunt positi semel, illo deinde moveri
Curriculo debent: ut non mutabilis unquam
Orbita sit, nullisque forinsecus obvia plagis.
Sol illis vere centrum est: nec desinit illos
Incutere in Solem, quoad in se est, concitus æther.
Sed quia substrato pariter sunt æthere fulti,
Et vim centrifugam jugi obtinuere rotatu,
Propterea servare locum coguntur eundem;
Viribus hinc atque hinc libratis; ordine miro
Quem tua gens vel nescivit, vel scire refugit,
Scilicet invisum metuens ibi cernere Numen.
Sed quamvis omni cassus gravitate Planeta,
Suspensusque suo videatur currere cœlo;
Non ita, quæ vasto complexu corpora portans
Circumagit secum, & privato turbine versat.
Namque his officiunt fluida, & suus ingruit æther,
Ne proprium linquant, cui sunt addicta, Planetam.

Unde, brevi ad massam redeant projecta, necesse est:
Quo fit, ut is molem servet constanter eandem.

Hoc igitur teneas animo servesque fidelis,
Quod Ratio docuit, quod & Experientia monstrat:
Nil grave per se se est; gravitatis plurima quamvis
Nomine donentur, tanquam foret indita virtus.

Et vero videas naturæ multa referri,
Quæ tamen in dubio est an primitus insita vere,
An magis ex alio veniant superaddita rebus.
Credis aquam ex se se, natura & sponte liquentem?
Aspice concretam. Vi frigoris algida, dices,
Vertitur in glaciem: quin vi liquefacta caloris
Diffluit, urgebo. Scytha judicet; ille rigenti
Sub cœlo natus, totum qui pene per annum
Venatur niveos solidis in fluctibus ursos;
Aut Magellanæ vix cognitus incola terræ;
Perspicuum lapidem & crystalli fusilis instar
Credet aquas, æstu faciles quocunque resolvi,
Natura duras, alieno ardore fluentes:
Ceu gummi nobis, & pix & cera videntur:
Et qualem fore credis aquam, si Phœbus abesset
Annos tres, & continua sub nocte jacerent
Stagna, lacus, fontes, & mobilis æquora ponti.
Ut rem quisque videre solet, sic æstimat ejus
Naturam, & proprium statuit, quod moris apud se est.
Porro neuter aquis status est, quem dicere possis
Innatum: namque unda fluit, motantibus intus
Partibus ignitis; glacie constricta rigescit,
Partibus ignitis illinc abeuntibus. Unde
Corpus idem atque unum lapis est, humorque vicissim.
Ecquid durius est, rigidi quam robora ferri?
Dura tamen ferri solvuntur robora flamma.
Igne volatilius toto quid in Orbe videtur?
At silice in dura vinctus desesque maneret
Semper & ignotus, tandem ni claustra paterent
Conflictu chalybis, quo percutiente solutus

Emi-

Emicat; attriti mordet fragmenta metalli,
Et jacit in teretes penitus liquefacta favillas.
Usque adeo nec tam fluitantia corpora cernes,
Quæ non sistantur; nec sic adamantina, quæ non
Evadant fluida, atque aliquo solvente liquescant.
Sic etiam constare gravi quæ mole feruntur,
Hæc levia esse queunt: gravitas in corpore nulla,
Nullus & in centrum nisus: quodcunque videtur
Pondus ab impulsu venit, alteriusque prementis
Est opus. At nihil est Atomos per Inane quietum
Quod feriat, pulsetque: Igitur fatearis oportet,
Principium fore tunc nullum gravitatis in illis;
Ac nullo quatiente hæsuras omne per ævum.

Fisa suis numeris Neutonia Secta, reciso
Impulsu, magicis totum dedit artibus Orbem.
Sol trahit errantes Sphæras, trahiturque vicissim:
Prævalet ingenti massa, centroque potenti,
Nec tamen adducit; nam tramite pergere recto
Impetus est ollis, jam primo impressus ab ævo.
Mutua vis etiam rapit, atque hinc inde trahuntur
Conatu sociarum, & centro abscedere tentant.
Nascitur e tanto medius certamine motus:
Unde per ovatas simul unusquisque Planeta
Cogitur ire vias, Kepleri dogma secutus.
Ingeniosa quidem, certisque accommoda cœli
Motibus, hæc solido staret si machina fundo.
Accipimus numeros, quia rem describere possunt;
Respuimus causam, gratis quia ficta videtur.

Principio quæram, quid sit vis illa trahendi?
Respondent; vis est, per quam in statione quiescens
Corpus agit tamen in distans, atque imprimit olli
Motum ad se directum, & iners accedere cogit;
Inter utrumque licet nil sit quo tangere possit
Aut tangi, sed solum occulta & mutua virtus.
Ostensum est corpus non ullum posse moveri,
Id nisi Mens regat imperitans, quæ vertere malit
Quam servare situm; quia corpus utrique paratum est:

Præterea, ſi maluerit, quæ ſeligat unum
Ex infinitis & circumſtantibus (æque
Quos & inire poteſt) radiis, aliosque relinquat:
Tum cito, ſeu lente, prout ipſi nempe libebit.
Hæc Mens una poteſt; nequit his ſine motus oriri:
Ergo mentis inops, per ſe eſt immobile corpus.

Ast ubi mens motum impreſſit, jam corpora certum eſt
Nunquam poſſe trahi, ſerie niſi juncta fluentis
Aut ſolidæ, per quam ſe motus utrinque propaget,
Materiæ: quoniam fit per contagia motus
Corporis in corpus. Quodcunque movetur, oportet
Impelli, & tangi quodcunque impellitur. Ergo
Conjungi tractum atque trahens per vincla neceſſe eſt.
Haud aliter currum rapiunt per aperta quadrigæ
Alipedes, ſtadiumque vorant. Sic æquore in alto
Malus agit navim, cui ſtricte inſertus adhæret,
Et malum antennæ, atque antennas turgida vela,
Velaque ventorum flatus, ſive incitus aer.

Quinetiam in ſolis attractibus omne movendi
Ponere principium, varia inter corpora mentis
Indiga, continuo eſt agnoſcere corpus ineptum
Ad proprios motus, cunctis conatibus impar:
Atque ita manſurum, niſi vis aliunde petatur.
Unde autem hæc veniet? ſimili-ne a corpore, nullis
Viribus inſtructo, pariter quia mentis egenum eſt?
Sed res nulla poteſt quod non habet, hoc dare cuiquam.
Ambo igitur pigro torpent immota veterno.

Hæc manifeſta patent. Quid jam Neutonia proles?
Dos ea Materiæ, Naturæ maxima lex eſt.
Ergo Naturæ lex eſt, & Materiæ dos,
Ut fiat ſi quid fieri nequit. Optima ſane
Regula digna Sophis, & correctoribus Orbis!
Motus cauſa quies, & opum fit mater egeſtas!
Jam nunc Mechanici taceant, & quærere ceſſent
In ventis, in aquis, in ponderibus ſuſpenſis,
In jumentorum nervis, hominumque lacertis

Auxilium impulſus. Et quid reperire laborant
Organa mille, modosve, quibus transfundere motum
Ex uno valeant in cætera corpora, vectes,
Atque rotas, funes, trochleas, & elaſtica? Quare
Vel minimo metuunt affrictu abſumere vires,
Arte Geometrica Naturæ geſta ſecuti?
Nam ſic veliferæ percurrunt æquora puppes,
Sic junctis tellurem exercet bobus arator,
Sic fabricæ ſurgunt, latices tolluntur in auras,
Sic mola confringit ſegetes, & vina premuntur;
Ut cor ſanguineos vibrat per membra liquores.
Heu miſeri! ſine tot conflictibus, & ſine tanta
Inſtrumentorum ſerie, per Inane quietum
Attractus parit omnipotens miracula Mundi;
Et quanquam nihil eſt, rerum caput eſſe jubetur.

Singula concordant, inquis, cum attractibus. Eſto:
Singula concordant etiam cum impulſibus. Illi
Non intelligimus quid ſint: hos cernere promptum eſt;
Obvia continui ſequimur contagia motus
Per mare, per terras omnes, perque aera paſſim.
Nunquid Natura eſt mutabilis & ſibi diſcors?
Hic pellens, alibi traheret? Dum cauſa vel una
Sufficit, oppoſitas mallet-ne admittere cauſas?

Verum, ais, attractus etiam hic veſtigia quædam
Non deſunt. Olea haud multum diſtantia ſe ſe
Continuo miſcent: eadem, cum lamina duplex,
Qua parte ora patent, recipit, properare videntur
In partem quæ clauſa. Tubus tenuiſſimus alte
Suſpenſam conſtringet aquam, labique vetabit.
Quis neſcit magnete rapi vix mobile ferrum,
Electris paleas, auri ramenta vel æris;
Vimque hanc funiculo longinqua in corpora duci?
Succus in arboreos poſſet-ne aſſurgere truncos
Vere novo, ſeu ramorum in ſublimia ferri,
In frondem, in florem vertendus, & in ſua poma,
Contra naturam gravitatis, juraque centri,
Ni tacite ſub humo radix crinita latentem

Sugeret, ac fibræ circum ſupraque vocarent?
Sic paulum immerſos aqua percolanda repente
Cernitur inſolito curſu tranſcendere pannos.

Hæc tu dum enarras, quod erat dubitabile, ponis;
Scilicet attractu fieri: ſecus omnia fiunt.
Corpus enim quodvis involvitur atmoſphæra,
Hoc eſt, effluvio ſubtili particularum,
Quæ ſemper magis aut minus effunduntur in auras,
Unde retorquentur, quoniam illas reprimit aer,
Compulſaſque adigit, quantum compellitur ipſe.
Quod ſi, dum volitant, forte in corpuſcula quædam
Inciderint, ea corripiunt, niſi maſſa reſiſtat,
Et motus in centrum abigunt vi ſimplice pulſus.
Sic gutta e ramis pendens, cum decidit imber,
Orbe ſuos tenui ſuſtentat gemmea caſus;
Sic cohibetur aqua in tubulis conſtricta minutis;
Sic interceptus gemina inter vitra, receſſus
Nititur in cœcos, tardus licet, humor olivæ:
Partibus ex aliis valide quia preſſus, ab illa
Non itidem, certe concedere debet in illam.
Aſt olea inter ſe quando aſpirare videntur
Cominus, injiciunt ſibi vincula; dum fugit aer
Qui medius, verum qui ſupra, incumbit & urget:
Quid mirum, citius quod ſe per mutua jungant?
Magnetem qui ſpectat, habet clariſſima pulſus
Argumenta. Vide, chartam ſi texeris albam
Pulvere quem ferro detraxit lima minutum,
Affinis quantum valeat præſentia ſaxi.
Undique Materies œſtro quaſi percita currit,
Vorticis in morem, formans concentrica circum
Agmina, demonſtratque vias quibus intrat, & exit
Effluvium, geminoſque polos: tum pendula ferri
Maſſa triplo gravior lapidi ſe ſe applicat ultro.
Cætera quæ cumulas, ſupra jam evicta pateſcunt.
Ergo tuum ingenio *ſyſtema* ſuperbit inani.

Haud ego (Neutonus clamat) *ſyſtemata* fingo.
Ille quidem haud fingit, ſed dudum ficta coaptat.

Vir-

Virtutem occultam, & cæcos in corpore sensus
Debet Aristoteli; Vacuum tulit ex Epicuro;
Ast utrumque logi: proprium tamen ille duobus
E nihilis Totum conflat, mirabile dictu!
Cartesio bellum indicens, qui cuncta volebat
Mechanice fieri, pulsuque a Mente profecto.
Hic aliis nonnulla quidem emendata reliquit:
Idque lubens fateor, non omnes omnia possunt.
Erudit ipsa dies, ætatem corrigit ætas;
Et nova monstrantur studio quæsita per annos.
Sol patitur maculas, Luna occultatur opaca
Interdum, sæpe & velatur nubibus atris:
Usque tamen lucis pater est, manet interea Sol.
Ergo Cartesium temere insectantur & urgent,
Qui nihil obtrudunt nisi somnia Fatidicarum.
Nec redimit genus hoc vitii perfecta Mathesis.
Scilicet illa modos tantum describit agendi,
Naturam vero non investigat agentis.
Cum fieri possit numeros det ut Algebra rectos,
Absurdo ad libitum posito quasi certius esset.
At Sophiæ est causas, non tantum effecta notare:
Dux Veri Sophia est; Sophiæ germana Mathesis;
Ambæ concordem gaudent impendere curam;
Utraque naturam complectitur, altera manca est,
Motum hunc si casu fieri, vel amore docerem,
(Hæc habuere suos etenim commenta patronos)
Turbinis aut instar crepitantibus ire flagellis
Sidera percussa, & varia vertigine volvi;
Si canerem aurigas illis assistere Divos,
Credidit ut cœli plerumque ignara Vetustas,
Et cursum inter se pactum servare regendo;
Si fretus Ptolemæo, operosos orbibus orbes
Adjicerem, usque novis cœlum intricans Epicyclis;
Legitimos possem numeros implere: quid inde?
Veraces numeri, mendax at causa subesset.
Talis erat Physicæ facies, cum obscura perosus
Cartesius lucem induxit, larvasque fugavit,
Ipse Geometriæ princeps, at subditus illi;
Atque viam Veri munivit ad ardua templa.

At ubi vorticibus totum fervescere cœlum
Edocuit centrum fugientibus, unde repulsæ
In Solem sphæræ, recta tamen ire vetantur,
Flumine centrifugo quoniam rapiuntur & ipsæ;
Nil dixit quod non probet experientia motus
In gyrum, certæque super libramine leges;
Quod non sit facile intellectu, quodve repugnet.
Tu, Neutone, secus; dum vim per inania inanem
Pro radice locas. Numera, metire, reforma,
Nam quis te melius possit? Verum adjice Vero;
Plaudemus, justumque tibi Pæana canemus.
Duri-ne, an molles, quibus omnis conditur æther,
Sint globuli, possint servata lege Kepleri,
Ovata circa Solem vertigine volvi,
Vorticulosque suos agitare in vortice magno,
Contemplare; tuo pendemus ab ore docentis.
Thessala sed nusquam per te commenta resurgant.
Namque Deus, non Materies, par esse movendo
Cernitur; hanc legi Mentis parere necessum est.

Si nunc, rite memor, quæ sunt evicta remensus,
Omnia colligere, inque unum componere fascem
Non refugis, Quinti; quam longe dissita Vero
Sint Epicurei vatis mendacia, nosces.
Tot talesque Atomos quas stare haud posse probatum est,
Effingit: motum his, quem funditus esse repugnat,
Esse jubet. Quid respondes, facunde Lucreti?
Ecce immota tibi pendent exordia rerum
In Vacuo. Quam vasta quidem, sed quam irrita languet
Materies! Quis habet sopor, aut lethargus inertem?
Libera sunt spatia, & certe non obstat Inane.
Torporem in pleno timuisti; nec minus illum
In Vacuo reperis. Verum si montibus ornos
Carmina, si possunt cœlo deducere Lunam,
Deduces Atomos, etsi gravitatis egenas.
Dic, age, descendant: ut solem & sidera fingas;
Ut circumfusus Tellurem investiat aer;
Ut magnam Oceanus partem Telluris inundet;
Ut [illegible]e se attollant montes; ut gramina campis,

Ac

Ac ſylvæ creſcant; habitentque animalia Terras.
Nil agis: ecce ſedent Atomi, ſemperque ſedebunt.

Fingitur Alcides, Lernæ dum vinceret Hydram
Multiplicem, clava & ferro metuendus & igni,
Vix unum exſecuiſſe caput, cum ſanguine ab ipſo
Ecce novum linguisque minax & dentibus uncis
Prodierat ſubito: nec jam ſpes certa triumphi:
Nil cædes, ictusque juvant. Stetit acrior Heros
In redivivam hoſtem; ſecundaque vulnera flammis
Exurens, tandem oppreſſit reparabile monſtrum.
Haud ſecus Impietas, quamvis ad prælia Numen
Uſque vocet, ſemperque novos exaſperet angues,
Unius cadet æthereo rationis ab igni.

Jam vero cenſes Atomos reſilire coactas
Continuo ſurſum attolli, cum forte cadendo
Perculerint alias diſcordes, ac minus aptas
Nexibus. Hæc autem Vero ſententia pugnat
Multimodis. Primo ſequitur nullum eſſe liquorem,
Ac nihil in Mundo fluidum potuiſſe creari.
Scilicet e globulis fluidi genus omne liquoris
Levibus ac prorſum terſis exſtare, docebas:
Particularum etenim de mobilitate fluorem
Totius naſci conſtat. Tollatur ab illis
Mobilitas, ecce incipiet concreſcere totum.
Ni terſæ fuerint, ni leves atque rotundæ,
Perpetuo inter ſe vix poſſunt fervere motu.
Sed ni compoſitæ pariter glomeramen in unum
Et coacervatæ, corpus formare nequibunt
Quale eſt ætherium, qualis quo veſcimur aer;
Qualia ſunt omnes maria involventia terras,
Ac ſuper atque intus noſtrum diffuſa per Orbem.
Verum age, tot globuli magnum per Inane vagantes
Quo jungi potuere modo, ut coaleſcere in unum,
Ac ſeorſum tantas poſſent compingere moles?
Nam neque ſunt furcis inſtructi, hamisque recurvis;
Quales vis Atomos alias per mutua necti,
Quarum e conventu condenſa vel aſpera ſurgant.

Plana ſuperficies globulis : quacunque prehenſos
Dixeris, effugient; neque carpi aut carpere poſſunt:
Eſt ea nam tereti ſua dos innata figuræ.
Ergo cum globulus globulum percuſſit, ab illo
Protinus exiliens Vacui ſuprema petivit.
Diſcordes igitur cunctos fateare neceſſe eſt;
Quoque magis ſimiles, minus hoc compingier aptos:
Hinc ideo nullum fieri potuiſſe liquorem.
Si propria dicas tandem gravitate relabi,
Quanquam per Vacuum cogi renuere cadendo,
Et ſic in centro feliciter eſſe coactos,
Extemplo regeram : noſtris hæc fabula telis
Profligata jacet, toties cur victa reſurgat?
Non hic res, ut ſunt modo, ſed primordia rerum
Quærimus, & motum qui primitus illa coegit.
Non erat in Vacuo gravitas, hoc rite probavi.
Jamque probo globulos nullis coaleſcere poſſe
Motibus; idcirco quia ſi motore carentes
Vi propria & quocunque modo per Inane feruntur,
Protinus averſi, cum ſe tetigere, recedunt.

Verum, quod mirere magis, dulciſſime Quinti,
Quem perhibes ille ipſe nequit globuli eſſe reſultus.
Hic te etiam demens Epicuri inſcitia fallit;
Omnia qui ſenſu, nihil autem lumine mentis
Æſtimat, erroreſque novos erroribus addit.
Parietis offenſu pila viribus acta reſultat,
Contorſit quam reticulo circumundique tenſo
Strenuus in nigra Juvenis validusque palæſtra;
Eque ſolo, cum lapſa fuit, ſurſum incita fertur.
Quapropter? Quoniam ſtratum pariesque reſiſtunt,
Accepta motus aliquanta parte; pilamque
Nonnil flexibilem (quo conſtat elaſtica virtus)
Paulum complanant, ac firma mole retundunt.
Hoc pila non faciet, ſi fluxa in retia forte
Inciderit; motum quia ſorbent protinus omnem:
Non faciet, vel ſi lapidem glans plumbea tundat;
Dilatatur enim, quia mollior : hujus & omnes
Particulæ nimio quaſſæ violenter ab ictu,

Muta-

Mutavere ſitum. Nec vero ferrea valde
Glans reſilit, quoniam nimio durata rigore eſt.
Hinc duo junge ſimul, vera ut ſit cauſa repulſus,
Quo corpus remeare eadem veſtigia retro
Cogitur, obliquum vel ſæpe refringere curſum:
Scilicet, ut partim ſit durum, & flexile partim,
Atque ita conflictu paulum molleſcat in ipſo.

His animadverſis, jam res tibi clara patebit.
Si per Inane cadens Atomus, contundere poſſet
Præcurrentem Atomum, qui poſſe reſiſtere credis
Offenſam? Certe ſtatio nec firmior illi eſt,
Nec robur majus: deſcendunt viribus æquis,
Æquali ſunt mole, viam ſectantur eandem.
Si ſtaret, minime illapſam reflectere poſſet;
Ergo, cum fugiat, multo minus icta reſiſtit.
Per motus igitur leges quid fiet utrinque?
Aut necti poterunt faciles; ac tum ſimul ibunt:
Aut minime poterunt necti; tumque impete facto
Labentur ſeorſum. Veluti de nubibus atris
Undique præcipitans ruit arvis noxia grando,
Et vitem ferit ac ſegetes & tecta domorum.

Præterea, Virtus non eſt ut elaſtica poſſit
Alterutram ſurſum, verſo in contraria motu,
Pellere. Ponis enim naturæ inflexilis omnes,
Ac ſumme duras Atomos, ſummeque rigentes.
Ergo, ut ſe feriant, nunquam reſilire valebunt.
Nunc autem, quia vorticulos in vortice magno
Ponimus innumeros, qui ſemper aguntur in orbem,
Expoſitu facile eſt, cur corpora ſæpe reſultent;
Qualis humum repetens, pueris jactantibus, alte
Tollitur, atque iterum pulſatur in aera follis:
Cur etiam tractus valide, ac molimine magno
Tellurem verſum, nec ruptus in arbore ramus,
Tum ſibi permiſſus propria virtute reſurgat:
Cur contorta ſuis conetur lamina vinclis
Exſolvi; ac ſubito, ſi tandem libera, niſu
Conſuetam in formam redeat: Cur milite Partho
Mendacem ſimulante fugam, & vibrante ſagittas,

Con-

Contractum primo, & laxatum denique funem
Ligneus extendat, ſe ſe dum corrigit, arcus:
Cur ſclopum explodas compreſſo, deinde remiſſo
Aere, namque modum noſti: Cur denique pulvis
Martius (humani dirum, at mirabile ſemper.
Ingenii, poſſent animum ſi nota movere,
Portentum) prunis, & nitro & ſulphure mixtis
Conflagret ſubito, frangatque potentius igni
Fulmineo rupes, & propugnacula vertat:
Aeris interius preſſi cum flamma ſuborta
Explicuit minimas & ſolvit carcere partes.
Omnibus his etenim celer ac circumfluus æther
Inſolitum tradit privato ex impete motum;
Ocius ingrediens occluſos ante meatus,
Et laxata novis agitans corpuſcula plagis.
At certe in medio nullum æthera ponis Inani:
Exulat hinc adeo, per quam congreſſa reſultent
Semina, vel retro pulſentur, elaſtica cauſa.

Ictibus hiſce tui nunc tandem everſa Lucreti
Fundamenta reor: ſiquidem gravitate negata
Seminibus, torpent æterno languida ſomno;
Et gravitate data, nihil eſt quod gignere poſſint.
Nativos igitur motus in Materiæ vi,
Fortuitos etiam nexus excluſimus omnes.
Nec ridenda minus vani commenta Poetæ,
Sive parit, ſive ire jubet primordia rerum.
Ergo nunc ſileat tantisper, & ora pudore
Tincta tegat; donec revocem ad certamina victum.
Sed velut obſeſſæ defenſor ſtrenuus urbis,
Cum videt adverſo jam plenas milite foſſas,
Diruta munimenta, ipſumque in mœnibus hoſtem;
Non ſe propterea dedit; quin acer in arcem
Confugit, & vallum ſudibus prætexit acutis:
Hinc prorumpit adhuc, hinc tela noviſſima torquet:
Sic per inexhauſtas accenſa cupidinis artes
Impietas alio renovat ſub vindice pugnam.
Sed, quocunque Deum fugiens penetraverit, audax
Inſequar, ipſe manu nova ſepimenta revellam.

Ergo

Ergo si spretis tandem castris Epicuri
Xeinophanemve ducem, aut Spinosam transfuga adires,
Perquirens in Materiæ non partibus ipsis
Divisim sparsis, at summa & corpore pleno,
Principium motus, tibi non melioribus irent
Auspiciis nova bella, novus labor. Undique surgent
Argumenta tuæ penitus contraria menti.
Quocirca serves animo, monitusque revolvas,
Impulsu corpus duntaxat posse moveri;
Nec fore, tot calles inter quibus undique cinctum est,
Unum ut sponte ineat, par omnibus æque ineundis.
Ergo nisi in motum, causa impellente, feretur,
Stabit iners, placidumque sua in statione manebit.

Esto, inquis, pellatur: at est fortassis in omni
Materiæ textu motus æterna propago;
Qua fit, ut impulsum vicino a corpore corpus
Corpora consimili vicina reverberet ictu;
Detque quod accepit, tali ratione modoque,
Ut nec principium, nec finis motibus insit.
Quam cito, quam facile, o Quinti, lucem effugis ipsam;
Et documenta tuo labuntur pectore nostra!
Non potes impulsus illos admittere semper
Acceptos, semperque datos, quin singula ponas
Corpora, cum dederint plagam, accepisse priorem;
Nec potuisse dari, quæ non accepta fuisset.
Propria conditio est igitur naturaque motus,
Traditus ut fuerit. Debet procedere semper
E motore aliquo, ceu filius e patre nasci.
Ergo in Materia cum sit, transfusus in illam
Advenit causa ex aliqua: quæ causa profecto
Non est Materies, non est brutum & rude corpus.
Nam si esset, qui seligeret, rationis egenum?
Materies adeo vel motum extrinsecus hausit
Ex aliqua re incorporea, mentisque potita;
Vel partem sane quamdam illius esse necesse est,
Quæ nulli acceptum referens, in cætera motum
Corpora distribuat: sed motum diximus ante
Transfundi; quare hic subito sine patre repertus?

Non-

Nonne etiam pars Materiæ, quæcunque ſit illa,
Corpus erit rationis egens, ac perſimile illi
Quod modo faſſus eras per ſe non poſſe moveri?
Ergo, ut Materiæ pars nulla eſt, quæ mera non ſit
Materies, nullam omnino ſic eſſe fatendum eſt,
Quæ propriis unquam ſe viribus erigat ultra
Vires Materiæ, & valeat traducere motum;
Ni ſuſceptum ab eo, motum qui gignere poſſit.

Cernimus aſſidua Solem vertigine volvi,
Turbinis in morem directi ſemper ad Euros.
At Sol converti poterat conſtanter ad Auſtros.
Quid vetuit rem ſic fieri? Solisne voluntas,
An lex Materiæ? Solem ſi velle putabis,
Græca ſuperſtitio grates tibi læta rependet.
Si lex Materiæ; tali ergo lege neceſſe eſt
Impetus ut ſemper calidis averſus ab Auſtris,
Omni in Materia per ſe contendat ad Euros.
Hoc, vel ſi taceam, experientia ſola refellit.
Motus enim partes Mundi contendit in omnes.
Materiæ non eſt igitur convertere motum.
Et quia nullus erit niſi ſit converſus in illud
Hocve latus Mundi, victus fatearis oportet,
Ex illo motum accepiſſe ut funditus eſſet,
Unde etiam accepit talis vel talis ut eſſet.

Præterea, quidquid natura tale videtur,
Illius ut nequeant eſſe uno tempore partes,
Aſt aliæ veniant ſemper, ſemperque creentur
Poſt alias, æternum illud ſibi fingere nemo
Sana mente poteſt. Totum quodcunque vocamus,
Natura eſſe nequit diverſum a partibus ipſis.
Nam Totum eſſe nihil niſi ſummam particularum,
Cernimus. Hinc motus ſi per ſe æternus habetur,
Particulas omnes æternas eſſe neceſſe eſt.
At, quæ, dum loquimur, veniunt, ac temporis omni
Momento natæ, nec heri, nec nuper, ut ipſe
Credis, erant: non ſunt æternæ; nullaque proinde
Æterna eſt. Igitur, quod conſtat partibus illis

Per-

Perpetuo genitis, æternum credere noli.
Cur genus humanum jugi reparabile fœtu,
Esse novum, recteque putas ? Hoc scilicet ipso,
Quod sit perpetuo reparandum; ac filius esse
Debuerit, quicumque pater. Si filius; ergo
Non est æternus : quia patrem, sive priorem
Agnoscit, quo proveniens exivit in auras.
Semina de arboribus, de semine provenit arbos.
Nulla arbos igitur, nullum quoque semen ab ævo.
Sic ortum cepisse diem noctemque necesse est:
Nempe dies noctem sequitur, sequiturque diem nox.
Neutra potest ergo per se, aut æterna vocari.
Utram etenim natam dices, utramve parentem?
Non æterno etiam tempus prolabitur ævo;
Quando ex particulis (memini me dicere pridem)
Semper progenitis constat, semperque caducis.
Ver, Æstas, Autumnus, Hyems, annum ordine ducunt;
Inque vicem se se, Mundi argumenta recentis,
Excipiunt. Inter sibi succedentia nullum est
Quod non post aliud veniat : nullum ergo sua vi
Tempus & usque fuit; nullum consistere posset,
Ni causæ arbitrio, primum quoddam esse jubentis,
A quo deinde fluant reliqua, alternisque recursent.

Quidni, respondes, nativo jure moveri
Omnia dicantur ? Placeat conjungere motum
Corporibus, dotem ut propriam, nullius egebunt
Impulsu : frustra motus quæretur origo.
Talia de formis Atomorum Somnia nuper
Jactantem audivi. Nolebas indiga fabri
Corpora ; motoris pariter non indiga velles.
Unde ego jam notis sermonibus utar ; & illa
Quo cecidere modo, facili cadet hoc quoque pulsu.
Si nativus erit per se se in corpore motus
Ut dos Materiæ ; qualis, quantusve, rogabo:
Quam versus Mundi partem ? Lentusne, citusne ?
Rectus, an obliquus ? Forsan curvatus in orbem?
Nam cuncti esse simul nequeunt : unum esse necesse est.
Si talem aut talem dicas; alium esse repugnat:

Nam

Nam secus esse nequit, natura quod ipsa poposcit.
Sed motus nullæ species cum corpore pugnant:
Cur ergo hanc per se præ cunctis corpus habebit;
Æquo jure aliam per se cum possit habere?
Hanc etiam, si per se habeat, variare nequibit:
Nam quod naturæ est, nulla est mutabile causa.
Sed motum semper variari posse videmus:
Ergo Materiæ nativum haud esse fatendum est.

Nequicquam objicias: ut qualemcunque figuram
Certo corpus habet, quamvis nullam sibi certo
Vindicet ante alias; ita motum corpus habebit
Qualemcunque, licet valeat sibi sumere nullum:
Atque hunc externæ variabunt denique causæ:
Ut rota circumagitur directo fluminis ictu;
Cum secus haud possit proprio super axe moveri.
Sic ais? Ecce quies e rebus tollitur omnis;
Nec motu caruisse, ut non caruisse figura,
Corpora jam possunt: quod nec tu effarier ausis.
Esse figuratum nam corpus quodque necesse est:
Rem, positus limes qui terminat, ipse figurat.
Sed corpus nulla motum ratione requirit:
Stare potest: neque naturam, statione quieta,
Corporis amittit. Moveatur, sive quiescat,
Corpus idem remanet, compactum e partibus iisdem.
Nonne etiam, tibi dum gravitas nativa placebat,
Collapsas Atomos, in centrum forte cadendo
Si tandem veniant, ibi tum cessare putabas?
Pausam ergo requiemve Atomis aliquando futuram
Intellexisti, motum his non esse perennem;
Nec tibi propterea visæ sunt interituræ.

Huc accedit, uti corpus circumundique pressum
Si fuerit, nulla possit ratione moveri.
Plenum ideo Spatium tu formidare solebas,
Corpora ne turpi starent immersa veterno:
Nec peritura tamen, quamvis immota, putasti.
Tum si mole pari, necnon & viribus æquis
Concurrant adversa duo, evanescere motus

Cer-

Cernitur, & placidæ ſuccedunt otia pacis.
Materies igitur motum non ſponte requirit,
Ut ſibi conjunctum ; nam corpora ſæpe quieſcunt:
Nec vero requiem; nam corpora ſæpe moventur.
Nativus quare non eſt in corpore motus;
Nec nativa quies. Jam cernis utrumque modorum
Eſſe genus : quoniam, Natura ſemper eadem,
Corporibus poſſunt & adeſſe, & abeſſe viciſſim.
Qualis homo jaceat molli ſeu lentus in herbâ,
Seu pernicis equi fodiat calcaribus armos,
Semper homo eſt. Ita nil proprium ſibi comparat aer,
Amittitve, ſilet cœlo cum forte ſereno,
Vel cum terribili ventorum turbine raptus
Sternit humum ſylvis, quaſſas ruit æquore naves.
Sic Anio, poſtquam de rupibus orta Sabinis
Flumina tranquillus vexit ſub Tiburis arcem,
Deficiente ſolo confeſtim, alveique ruina
Præcipitatur, & in barathri prærupta fragoſus
Mergitur ; ac niveo deſpumans imbre reſultat :
Unde levem tollit nebulam qua pingitur Iris.
Rurſum & vorticibus per concava ſaxa retortis
Infremit ; & cæcas fluctu ſubeunte cavernas
Ingreſſus, vallem crebris mugitibus implet.
Hinc redit ad lucem : dein per juga collis amœni
Labitur in centum rivos diviſus ; & ima
Cum tetigit, ſubito diſperſas colligit undas,
Et placido Latios interluit agmine campos.
Sed nihil ipſe novi tot motibus accipit uſquam,
Non primum a lapſu, præceps cum decidit omnis;
Nil quoque dum reſilit; nec, dum ſorbentibus antris
Ingeritur ; nec dum variis amfractibus exit;
Aut ubi declivi tacitus prolabitur alveo.
Quid fieri cenſes, ubi corpus forte quieſcit?
Nempe ſitum ſervat. Vel quid, cum forte movetur?
Nempe ſitum mutat. Verum ſi tempore paulo
Et multum & crebro ſitus hic variabitur, ecce
Motus erit velox : multo ſi tempore paulum,
Lentus erit. Qua parte ſitus hi deinde novantur,
Et quam deſcribunt mutati ſæpe figuram;

Hinc

Hinc titulos motus, diverſaque nomina ſumit.
Ergo continuata rei poſitura, quies eſt:
Continuata ſitus autem mutatio, motus.

Omnis at ille ſitus, ſeu permanet unus & idem,
Mutaturve, rei modus eſt, vereque modorum
De genere, in rebus qui ſunt aliquando, vel abſunt.
Unde patet, quales jam vidimus eſſe figuras,
Tales eſſe ſitus. Duplex natura figuræ:
Altera nam fines rectos habet, altera curvos.
Sic etiam poſitura duplex: quæ permanet, & quæ
Mutatur. Sicut nulli eſt addicta figuræ
Materies, nulli eſt poſituræ dedita: nullam
Affectat, nullam renuit, par omnibus æque:
Impertire ſibi nullam, deponere nullam,
Aut variare poteſt; & quam tenet, uſque tenebit,
Quandiu ab externo non immutabitur ictu.
Eſſe nequit corpus ſine qualicunque figura:
Sed curvos habeat fines, rectosve, perinde eſt.
Absque ſitu quocunque nequit conſiſtere corpus:
Aſt illum ſervet ſemper, mutetve, perinde eſt.
Ergo cum motus poſituræ ſit genus unum,
Quo ſine Materia eſt, naturamque integra ſervat;
Corporibus, ſi non aliunde afflabitur, abſit,
Advena Materiæ toti, peregrinus, & hoſpes.

Finis Tomi primi.